

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Första kammaren.

Nr 24.

Lördagen den 10 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor samt i den vid sagda förordning fogade tulltaxa;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfrihet för cyanväte;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 113) om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror; samt

nr 121, i anledning av väckta motioner om höjning av tullen å fönsterglas.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 122, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1924 om viss pant rätt i spannmål.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets betänkande nr 35.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av möjlighet för kyrkliga kommuner att införa kyrkofullmäktige m. m. *Om införande av kyrkofullmäktige m. m.*

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 84, av herr *Forssell* m. fl. hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om lagförslag såväl om införande i Kungl. Maj:ts nådiga förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd av 21 mars 1862 av bestämmelser dels om möjlighet för kyrkokommun att få införa kyrkofullmäktige, dels om s. k. kyrkliga samfälligheter som ock om införande i Kungl. Maj:ts nådiga förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm av den 20 november 1863 av bestämmelser rörande möjlighet för kyrkokommun att få införa kyrkofullmäktige.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herrar *Nils Anton Nilsson*, *Gustafson* i *Kasenberg* samt *Forssell*, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse,

Om införande
av kyrkofull-
mäktige m. m.
(Forts.)

som i reservationen angivits, slutande med en hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa förnyad utredning såväl om införande i Kungl. Maj:ts nädiga förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd av den 21 mars 1862 av bestämmelser dels om möjlighet för kyrkokommun att få införa kyrkofullmäktige, dels om s. k. kyrkliga samfälligheter som ock om införande i Kungl. Maj:ts nädiga förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm av 20 november 1863 av bestämmelser rörande möjlighet för kyrkoförsamling att få införa kyrkofullmäktige samt för riksdagen framlägga lagförslag i sådant syfte.

Herr Nilsson, Nils Anton: Jag skall ej upptaga kammarens tid med något längre anförande i denna fråga. Jag är ensam reservant från denna kammare, och någon möjlighet att på något sätt påverka majoriteten finns givetvis icke.

Detta ärende är dock, såvitt jag kan finna, av den vikt, att jag finner mig böra säga några ord. Majoriteten i utskottet är rädd för att, om man medgäve kommunerna rätt att införa kyrkofullmäktige i den kyrkliga representationen, man därmed skulle äventyra möjligheten att få överflyttade skolärendena till den borgerliga kommunen, och detta senare anser man vara så viktigt, att man för den skull motsätter sig en utredning om införande av kyrkofullmäktige. Detta önskemål om skolärendenas överflyttning till den borgerliga kommunen säger man sig vilja befrämja för att bland annat åstadkomma en mera enhetlig budgetberedning. Men denna enhetliga budgetberedning kan man, såvitt jag kan finna, åstadkomma på ett helt annat och mycket enklare sätt än genom att för den skull överföra skolärendena till den borgerliga kommunen. Ty a och o, då det gäller skolärendena, är icke budgeten utan därtill kommer så mycket annat, som den myndighet, varunder skolan lyder, har att göra med. När man här vill sammanbinda dessa båda saker till och med på det sättet, att man icke skulle medge rättighet att införa kyrkofullmäktige utan att skolärendena dessförinnan blivit skilda från den kyrkliga myndigheten, tycker jag, man går väl långt, och man går i motsatt riktning mot vad jag finner lämpligt. Känner man förhållandena ute på landsbygden, så inser man omedelbart det olämpliga i, att skolärendena i varje föreliggande fall överföras till den borgerliga myndighetens beslutanderätt, utan att dessa ärenden i många fall ligga bättre där de ligga. Har man den uppfattningen, vill man gärna se till, att den kyrkliga myndigheten eller skolans intresserade i församlingarna ha möjlighet att fritt och obundet döma om huruvida skolärendena skola överföras till den borgerliga kommunen eller icke. Denna obundenhet når man genom att införa kyrkofullmäktige, ty då har man ej denna ovisshet beträffande utgången av ärendenas behandling, som nu ofta åtföljer kyrkostämmorna. Det är dessa kyrkostämmor, som i större landsförsamlingar ibland kunna bli besökta av ett mycket stort antal personer, med kanske en gång en majoritet i den ena riktningen och en annan gång en majoritet i den andra riktningen. Det är självklart, att det är någonting, man måste försöka komma ifrån, och det kan man göra genom att införa kyrkofullmäktige.

Det förhållandet, att man därigenom också skulle ha större möjlighet att behålla skolärendena under den kyrkliga myndighetens bestämmanderätt, anser jag vara en fördel, och när jag har denna uppfattning, är det självklart, att jag kommit att ansluta mig till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, och jag ber därför att få yrka bifall till densamma.

Herr von Geijer: Herr talman! Den ärade reservanten vände sig i sin opposition mot utskottsmajoriteten och då strax mot det materiella skäl, som ostridigt också ligger bakom majoritetens beslut. Emellertid förbisåg han nog en

annan omständighet, som, även om den ej så precist, såsom önskligt varit, tydligt utsagts av utskottet, dock medverkat härvidlag, nämligen att det också varit en formell anledning, som föranlett utskottet att intaga den ställning det gjort, eller att man icke i allmänhet brukar besvära Kungl. Maj:t med skrivelser i ärenden, som ligga under utredning, för att icke säga i detta konkreta fall äro utredda.

Jag vill bara bringa i herrarnas erinran, att riksdagen 1918 skrev just i det syfte, som motionen avser, och att Kungl. Maj:t med anledning av denna skrivelse tillsatte en kommitté, vilken avgav sitt betänkande 1922. Denna kommitté har mycket noggrant ingått i prövning av dessa förhållanden. Nu har det sagts, att detta kommittébetänkande icke kan leda till någon åtgärd, därför att fyra år sedan dess förgått. Men det är ingalunda förhållandet. Det är en värdefull kommittéutredning, som här föreligger, och jag kan påpeka, att inom några dagar kommer på kammarens bord ett utlåtande från konstitutionsutskottet, grundat på en proposition av Kungl. Maj:t, vilken proposition i sin ordning så gott som helt och hållet är fotad just på denna utredning. Vid sådana förhållanden föreföll det utskottet vara skäligen olämpligt att ånyo besvära Kungl. Maj:t.

Nu vet jag, att man på denna punkt kommer att säga: Ja, men riksdagen skrev i fjol. 1925, och begärde utredning och lagförslag om huruvida icke kyrko- och skolärendena kunde överflyttas till den borgerliga kommunen efter kommunernas egen önskan, fakultativ överflyttning sålunda. Ja, men där är det den väsentliga skillnaden, att det ej var föreslaget något i den riktningen av kommittén, utan detta var något nytt, som man borde bringa under Kungl. Maj:ts prövning, därest riksdagen gillade den tanke, som låg bakom ett dylikt förslag, och det gjorde riksdagen.

Då den ärade talaren var inne på den materiella sidan av saken, hade han nog rätt i att majoritetens åsikt och sympati snarast går i den riktningen, att den borgerliga kommunen bör handhava dessa ärenden. Det är en erfarenhet, som ligger bakom de kommuners arbete, som haft dessa ärenden om hand. Den ärade talaren sade, om jag fattade honom rätt, att enligt hans uppfattning skulle det vara bättre, om åtminstone i vissa fall skolärendena låge kvar hos den kyrkliga myndigheten. Ja det beror på från vilken synpunkt man tager det. Vad som härvidlag varit mest bestämmande för utskottsmajoriteten är den ekonomiska sidan. Den ärade talaren framhåller, att hans erfarenhet talar för att detta skulle vara lämpligt. Vi, som i städerna haft tillfälle att pröva detta, våga säga, att vår erfarenhet går i den riktningen, att det är bättre, att skolärendena ligga hos den borgerliga myndigheten. Detta är så klart för oss, att tanken att därvidlag åter överföra dessa ärenden till den kyrkliga myndigheten näppeligen torde få någon som helst anslutning. Ett uppdelande på de olika beslutande korporationerna medför ofrånkomligt dualism, det hjälper icke. Det är ytterst obekvämt och olämpligt för en och samma kommun, att två myndigheter skola båda kunna beskatta. En besparing och beskärning av utgifterna på ett eller annat sätt är omöjligt, med mindre man har en centraliserad myndighet, som kan väga utgiftskraven mot varandra, och det kan man ej, om man låter två skatteläggande myndigheter bli kvar på det viset.

Erfarenheten från städerna visar, att det varit synnerligen lämpligt, att just skolärendena legat hos den borgerliga kommunen. Annars ligger det ju på denna icke annat än att bara helt svälja, vad den kyrkliga kommunen beslutar. Det ligger väl också ganska nära att antaga, att kyrkofullmäktige anse sig i viss mån vara målsmän för de ärenden, de skola handlägga, och därigenom deras besparingsförmåga minskas. Om vi vidare betänka, hur skolbudgeten sväller ut, vad myndigheterna begära och tvinga på kommunerna, vad folkskoleinspektörerna begära etc., är det då icke bekvämt att ha en myndighet,

*Om införande
av kyrkofull-
mäktige m. m.
(Forts.)*

Om införande
av kyrkofull-
mäktige m. m.
(Forts.)

som med skärpa och utsikt till framgång just kan göra motstånd mot dessa stora fordringar? Det är en möjlighet härtill genom centralisering. Visserligen vill jag ej förneka, att samarbete kan etableras, även med skolärendena kvar hos den kyrkliga kommunen, men lätt blir det icke.

Det är dessa omständigheter, herr vice talman, som föranlett oss, utskotts-majoriteten, att tillstyrka ett avslag på motionen, väl vetande, att den synpunkt, som motionären framhåller, ändock är under Kungl. Maj:ts prövning och kommer att vinna hans beaktande. Motionen såsom sådan kan ju ha den betydelsen — och det unnar jag den gärna — att ånyo fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på frågan.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med där-
under förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av lån till aktiebolaget svenska Amerikalinjen för anskaffande av fartyg till uppehållande av bolagets regelbundna ångbåtsförbindelse mellan Sverige och Amerikas Förenta Stater.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts under fjärde huvudtiteln gjorda framställning i fråga om kostnaden för förläggning av skeppsgossar till Nya Varvet.

I den till riksdagen avlättna, den 7 januari 1926 dagtecknade propositionen angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1926—1927 hade Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln (punkt 108 av det vid propositionen följande statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag) föreslagit riksdagen medgiva, att av de utav 1925 års riksdag för omändring av f. d. pansarskeppen Göta och Thule till logementsfartyg till förfogande ställda medel finge tagas i anspråk ett belopp av högst 77,000 kronor för verkställande av vissa för skeppsgosseförläggning å Nya Varvet erforderliga tillbyggnads-, ändrings- och reparationsarbeten.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

a) avslå Kungl. Maj:ts framställning om disponerande av visst belopp för verkställande av vissa för skeppsgosseförläggning å Nya Varvet erforderliga tillbyggnads-, ändrings- och reparationsarbeten;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig utredning av frågan om skeppsgossekårens i Marstrand blivande förläggning ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *A. C. Lindblad*, *O. Olsson*, *C. I. Asplund*, *A. Anderson* i Råstock, *C. R. Jansson* i Falun, *E. Kristensson*, *J. Jönsson* i Revinge, *E. Andersson* i Prästbol och *E. G. E. Eriksson* i Stockholm, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Klefbeck: Jag väntade, att någon av statsutskottets medlemmar skulle begära ordet. Då jag emellertid anser, att Kungl. Maj:ts proposition har starka skäl för sig, kan jag icke underlåta att åtminstone framställa ett yrkande. Jag skall därför be att få yrka bifall till den i ämnet avgivna reservationen.

*Ang.
förläggning
av skeppsgossar till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Frågan om skeppsgossekårens förläggning hade givetvis varit avgjord redan i föl i samband med alla övriga frågor eller de flesta andra frågor tillhörande försvaret, om det icke då hade kommit fram ett yrkande på den utredning, som nu föreligger. För min del hade jag den uppfattningen tidigare, och den tillät jag mig framföra även i försvarsrevisionen, att skeppsgossekåren helt och odelat, alltså även Marstrandsavdelningen, borde förläggas till Karlskrona, och departementschefen tog upp just detta yrkande i fjolårets försvarsproposition. Samtidigt, som han emellertid tog upp detta yrkande, anförde han dock vissa skäl och argument mot att förlägga skeppsgossekåren i de gamla kaserner, som hade tillhört grenadjärregementet i Karlskrona. Han anförde som skäl mot en förläggning i dessa kaserner den omständigheten, att även en del infanteri skulle förläggas där. Han ansåg, att det var olämpligt att ha en blandad förläggning, som det kallades. Han ville, att dessa, som tillhörde skeppsgossekåren, skulle ha en kasern för sig och således icke alls komma i beröring med den äldre personalen. Samtidigt kom som bekant upp ett yrkande om ny utredning. De som sköto fram detta yrkande siktade dock i själva verket åt Marstrand. De tyckte, att eftersom förläggningen varit där förut, var det orättvist att taga den därifrån. Marstrand ansågs för övrigt vara en lugn och fridfull ort, som ansågs vara särskilt lämplig för dessa pojkar. Samtidigt, som män framställde detta utredningskrav, insköt man emellertid i motiveringen tanken om en utredning, huruvida man icke skulle kunna göra förläggningen vid Nya Varvet i Göteborg. Man begränsar icke alltid med tillräcklig noggrannhet de yrkanden på utredning, som framkomma. Det gäller ju bara en utredning, tillägges det. Den utredning, som nu företagits, slutar med en hemställan, att Marstrandsförläggningen skall förflyttas till Göteborg.

Nu träder emellertid den omständigheten till, att om det var olämpligt att förlägga skeppsgossekåren till grenadjärregementets kaserner i Karlskrona av det skälet, att det fanns äldre personal där också, så är det naturligtvis lika olämpligt att förlägga samma skeppsgossekår till Nya Varvet, där en förläggning av äldre personal också kommer att finnas. Är skälet emot i ena fallet, måste det givetvis vara emot även i det andra fallet. Emellertid har utskottet besökt båda platserna, och jag får säga, att även om man kan påvisa en del bristfälligheter i fråga om Marstrandsförläggningen, bristfälligheter som dock kunna avhjälpas, tror jag, för en ganska billig penning, kan man å andra sidan dock säga om Nya Varvet, att skollokalerna där äro synnerligen olämpliga för sitt ändamål. Och om man i dag icke begär anslag för att få dessa skollokaler ändrade, är det min livligaste övertygelse, att detta kommer att ske inom den närmaste tiden. Det är för att få sådana saker undersökta, som man har stannat inför kravet på en ny utredning.

Jag ber således, herr andre vice talman, att få ansluta mig till utskottets förslag, som jag ur många synpunkter anser väl befogat. Jag vill också ha undersökt — med anledning av de av herr statsrådet anförda skälen — huruvida en blandad förläggning är olämplig bara för den ena platsen men icke för den andra.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Ang.
föreläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

Herr statsrådet **Hansson**: Herr talman, mina herrar! Statsutskottet har i sitt utlåtande rörande Kungl. Maj:ts hemställen på denna punkt sagt, att utredningen i ärendet i vissa avseenden måste anses mindre tillfredsställande, och det har av den föregående ärade talaren särskilt angivits ett par punkter, i vilka han ville ha bättre utredning. Det gäller dels möjligheten att bibehålla föreläggningen i Marstrand, dels skollokalerna på Nya Varvet. Utskottets huvudargument är emellertid, att Kungl. Maj:t i sin framställning till fjolårets riksdag tagit ståndpunkt emot den s. k. blandade föreläggningen. Det är på denna Kungl. Maj:ts ståndpunkt, som utskottet väsentligen bygger sitt avstyrkande. Det egendomliga är emellertid, att när Kungl. Maj:t i fjol ifrågasatte en föreläggning till Karlskrona, uttalade sig riksdagen emot en sådan föreläggning och begärde en utredning, som direkt syftade på Nya Varvet. Nu kommer statsutskottet och föreslår en ny utredning, som åtminstone vad angår vissa medlemmar av statsutskottet direkt syftar på Karlskrona. Jag tror för min del, att då riksdagen skall anhålla om utredning, man icke bör utgå från synpunkter, sådana som den föregående talaren tydligen fann vara fullkomligt rimliga, då han sade, att det kan hända, att, när riksdagen gör en sådan framställning, det kommer med ett yrkande, som man visserligen ej menar så mycket med. Man bör väl ändå ha det anspråket på riksdagen, att, om den återförvisar ett Kungl. Maj:ts förslag och gör en begäran om ny utredning, riksdagen också skall mena vad den säger i sin skrivelse till Kungl. Maj:t.

Beträffande den utredning, som verkstälts, kan jag ej dela utskottets uppfattning därom, att den icke skulle vara tillfredsställande. Det är att märka, att man vid denna utredning har utgått från en bestämd förutsättning. När riksdagen förra året avböjde att förlägga hela skeppsgossekåren till Karlskrona, var det icke enbart ur synpunkten av att man därmed, därest man gjorde föreläggningen till en av de gamla kasernerna, skulle få en föreläggning i samband med äldre manskap, utan det var uttryckligen också angivet, att man ansåg det ur rekryteringssynpunkt bättre att ha föreläggningen fördelad på två ställen, enkannerligen också en föreläggning på västkusten. Därvid pekade riksdagen på Marstrand såsom fortsatt föreläggning men uttalade även, att det borde undersökas, om man ej lämpligen kunde göra föreläggningen till Nya Varvet. När Kungl. Maj:t utgått från att riksdagen med detta uttalande menade, att man borde särskilt med hänsyn till rekryteringsförhållandena ha denna föreläggning på västkusten, anser jag, att Kungl. Maj:t har på bästa sätt uppfattat riksdagens avsikter. Den utredning, som skulle verkställas, har således enligt mitt förmenande bort gälla, icke frågan om den lämpligaste platsen i landet utan frågan om den lämpligaste platsen på västkusten för en föreläggning för en del av skeppsgossekåren.

Kungl. Maj:t uppdrog då åt marinens högsta myndigheter, chefen för marin-staben och marinförvaltningen, att göra denna undersökning. Och jag har själv den uppfattningen om undersökningen, att den är gjord med all den grundlighet, man haft rätt att vänta från dessa myndigheters sida. Undersökningen har gällt dels förhållandena i Marstrand, dels möjligheten att förlägga på annan plats på västkusten, varvid egentligen endast två ställen kunnat komma i fråga, nämligen Uddevalla och Göteborg, d. v. s. Nya Varvet. Undersökningen av förhållandena i Uddevalla har givit till resultat, att en föreläggning där ej är att rekommendera, och därför har man, då man samtidigt från myndigheternas sida ansett att den nuvarande föreläggningen i Marstrand är olämplig, inriktat sig på att undersöka möjligheten av en föreläggning till Nya Varvet. Man har därvid konstaterat, att där erbjuder sig möjlighet till en ur många synpunkter utmärkt föreläggning. Man har tagit upp de invändningar, som kunna göras mot en föreläggning till en storstad. Man har tagit upp de invändningar, som här gjordes av herr Johan Nilsson också, och man

har efter att ha vägt nackdelar mot fördelar kommit till den övertygelsen, att ur synpunkten av att kunna bedriva övningar med skeppsgossarna, ur synpunkten att låta dem komma i kontakt med sjöfarten och ur synpunkten att förlägga dem på lämpligaste sätt erbjuder Nya Varvet alla möjliga fördelar. Beträffande skollokalerna uttala myndigheterna, att de finna dessa fullt tillfredsställande. Statsutskottets första avdelning har kommit till ett annat resultat. Ett faktum är ju emellertid, att dessa lokaler under långa tider för annat manskap ansetts mycket användbara och fullt lämpliga.

Skälet från utskottets sida att önska ny utredning kan icke vara annat än dels ett Karlskronaintresse, dels att man önskar ha kvar skeppsgossekåren i Marstrand. Jag tror ej, jag begär någon orätt, om jag omtalar, att under de förberedande diskussionerna om denna sak vissa medlemmar av utskottet också haft funderingar på andra förläggningsplatser, nämligen dels Vaxholm dels Fårösund. Beträffande dessa platser fyller ju ingen av dem de anspråk, man från riksdagens sida själv ställt på en förläggning, att den skall vara ur rekryteringssynpunkt lämplig för västkusten. Beträffande Vaxholm fyller denna plats icke heller det ändamål, man vill vinna genom att skilja skeppsgossarna från äldre manskap. Och beträffande Fårösund tror jag, att man kan vara övernens om att som förläggningsplats är det icke lämpligt, allra minst ur rekryteringssynpunkt. Det kan således endast bli fråga om platserna på västkusten. Och då har man, sedan av dessa platser Uddevalla blivit undersökt och förkastat, endast att hålla sig till Marstrand och Nya Varvet.

Vad som talar mot Marstrandsförläggningen är att förläggningen där måste äga rum på ett fartyg. Man är ense om att denna förläggning icke på något sätt är den bästa, som kan ernås, och att förläggning i kasern är mycket lämpligare. Vi ha efter hösten sådana kaserner lediga på Nya Varvet och ha ansett det lämpligt att taga dessa i anspråk. I Marstrand är dessutom förhållandet det, att alla de olika platser, som skeppsgossarna behöva använda för övningsändamål, ligga splittrade. Man har en olämplig och alltför trång gymnastiklokal och icke några överdådigt lämpliga undervisningslokaler i fästningen. Överhuvud taget äro förhållandena sådana, att de officerare, som tjänstgjort vid skeppsgossekåren, äro fullt ense om att mycket starkt understryka nödvändigheten av en förflyttning från Marstrand. När man sedan ser på Nya Varvet, hänvisar jag till myndigheternas förklaring, att deras undersökning givit vid handen, att man här får fullt tillfredsställande förhållanden och bättre övningsmöjligheter än i Marstrand.

Då återstår — om jag således i fråga om skollokalerna sätter mera lit till myndigheternas än till herr Johan Nilssons omdöme — endast den invändningen, att man skulle gå emot Kungl. Maj:ts egen tidigare intagna ståndpunkt, att man icke skall ha blandad förläggning. När detta uttalades, låg saken till på det sättet, att det kunde bli nödvändigt att för att förlägga ett hundratal skeppsgossar, som icke finge plats i skeppsgossekasernen i Karlskrona, taga i anspråk någon annan kasern. Detta hundratal skulle ha blivit förlagt tillsammans med ett antagligen vida större antal vuxna. Det var en sådan förläggning, man ansåg olämplig. Beträffande förläggningen till Nya Varvet förhåller det sig på det sättet, att den enda förläggning av vuxet manskap, som där förekommer på samma tider, som skeppsgossekåren där är förlagd, uppgår till omkring trettio män. Det finnes visserligen där också en förläggning av manskap vid flygdepån, men detta manskap kommer endast att finnas under sommaren, då skeppsgossarna äro ute med sina övningsfartyg och segla på havet. Man har alltså att räkna med att på denna plats, där skeppsgossarna skola förläggas, det också finnes ett trettiotal vuxet manskap. De förläggas på det viset — det är synd att jag ej kunnat sätta upp den plan jag har i handen här på väggen — att mellan de kaserner, där vuxet manskap är förlagt, ligga två byggnader

*Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

för expeditiönsändamål, och därefter kommer förläggningen för skeppsgossekåren. Det blir alltså icke på något sätt någon sammanblandning för skeppsgossekåren med vuxet manskap. Det enda sammanträffande som sker mellan de äldre och skeppsgossarna är utanför själva förläggningen, d. v. s. på kaserngården och det förefaller mig som om, med det antal befäl, som samtidigt finnes där nere, det icke möter några som helst svårigheter att utöva det övervakande, som kan vara nödvändigt, men som skulle vara oändligt mycket svårare, om man förlade ett antal skeppsgossar till en kasern, där det låg ett betydligt större antal vuxet manskap. Det är sålunda fullkomligt oriktigt, då utskottet anser, att samma anmärkning kvarstår beträffande en förläggning till Nya Varvet som den, som kan göras beträffande en förläggning i en del av en kasern i Karlskrona, som till övervägande del tages i anspråk för andra ändamål.

I avseende å kostnaderna för ifrågavarande förläggning har man kommit till det resultatet, att en förläggning till Nya Varvet medför en mindre kostnad än enbart kostnaden för att iordningställa det nya logementsfartyg, som anses nödvändig, därest förläggningen skulle förbli i Marstrand. Huruvida utöver denna kostnad, som nu presenteras för riksdagen, andra kostnader i framtiden kunna uppkomma, därom kan jag alldeles självklart icke yttra mig, men så mycket kan jag säga, att vederbörande myndigheter med stor omsorg gjort en utredning i kostnadsfrågan och att jag har all anledning tro, att den kostnad, som nu presenteras riksdagen, eller 77,000 kronor, är den riktiga kostnaden.

Utskottet anger också, att vissa brister skulle på annan punkt vidlåda utredningen, och talar bl. a. om de kostnader, som skulle kunna uppkomma genom att sjöstillägg skulle tilldelas vederbörande, som äro kommenderade till skeppsgossekåren. Det är alldeles uppenbart och redan konstaterat, att dylikt sjöstillägg icke kan förekomma vid en förläggning till Göteborg. Men Göteborg representerar en högre dyrort än Marstrand. Därigenom uppstår alltså någon förhöjning i den fasta avlöningen, men den förhöjningen uppgår icke till på långt när vad som f. n. betalas, utöver avlöningen, för sjöstillägg i Marstrand.

Utredningen är sålunda på alla punkter fullkomligt klar. Den visar, att vid förläggning till Nya Varvet kostnaderna bli mindre; den visar, att man erhåller bättre förläggningsskjöligheter; den visar, att man erhåller bättre övningsmjöjligheter, och den visar, att de farhågor, som man ur moralisk synpunkt och ur andra synpunkter uttalat, kunna genom ett klokt övervakande reduceras på det sättet att de icke kunna utgöra tillräckligt skäl för att mot alla de andra skäl, som i detta fall anförts, fortfarande behålla kvar en olämplig förläggning.

Jag är för min del övertygad om att, därest det gäller att finna en lämplig förläggningsplats på Västkusten, riksdagen i dag har ett fullkomligt tillräckligt material för att avgöra, huruvida man vill behålla den olämpliga förläggningen i Marstrand eller bereda bättre förläggningsskjöligheter för skeppsgossekåren genom en förflyttning till Nya Varvet. En prövning av detta material tror jag skall giva till resultat, att Kungl. Maj:ts förslag innebär den bästa lösningen i denna fråga.

Herr Rosén: Det är riktigt, att marinmyndigheterna vid utredningen av dessa frågor ha berört alla de fördelar man från det hållet ansett följa med en förläggning till Nya Varvet, men man har nog i detta fall dragit fram litet för många och för stora fördelar, fördelar som icke komma att följa av den ifrågasatta förflyttningen. Man har å andra sidan förbisett en del olägenheter.

Det är ju först och främst på det sättet beträffande denna blandade förläggning, även om vid densamma antalet vuxna icke är så stort som det skulle bli i Karlskrona, om blandad förläggning ifrågakommit där, att man ändå

icke torde få, såsom herr försvarsministern gjorde, bagatellisera densamma. Det är visserligen sant, att skeppsgossarna och det vuxna manskapet icke skola bo i samma rum, men hela kasernen står ju till deras förfogande, och de ha alla möjligheter under hela den tid de tjänstgöra vid Nya Varvet att vistas tillsammans. Herr försvarsministern ansåg det vara mycket lätt att övervaka, att ingenting otillbörligt förekom. Jag ber däremot få säga, att man på officershåll icke varit lika övertygad som herr försvarsministern om möjligheten härav och att man har anfört bevis för att så icke är fallet.

Herr Johan Nilsson har redan berört frågan om skollokalerna. Ehuru herr statsrådet sökte göra gällande, att skollokalerna vid Nya Varvet icke skulle vara olämpliga, måste jag säga, att man inte gärna kan tänka sig sämre lokaler. Det finns där sex skollokaler, och fem av dessa ha fönstren placerade så att dagsljuset måste falla antingen bakifrån eller framifrån mot eleverna. Detta anses på lärarehåll vara i högsta grad olämpligt. En omändring av lokalerna, så att ljuset kommer från sidan låter sig icke göra. Endast en av dessa sex skollokaler hade fönstren så placerade, att ljuset kom in från rätt håll. Det måste således medföra stora utgifter att åstadkomma ändamålsenliga skollokaler på denna plats. Förhållandet är enahanda beträffande den av marinens myndigheter föreslagna kombinationen av gymnastikhus och lokal för uppställning av artilleripjäser, en kombination som kommer att visa sig omöjlig efter ett eller två år och som kommer att följas av anslagskrav för nybyggnad. Detta belopp, 77,000 kronor, som man beräknat för utförande av de ändringsarbeten, som marinmyndigheterna nu anse erforderliga, tror jag är räknat så pass i underkant, att man knappast vågar hoppas, att arbetena skola kunna utföras för det beloppet. Därtill komma sedermera stora kostnader för vissa arbeten, av vilka jag här har antytt ett par.

Det är emellertid särskilt de moraliska vådorna, som jag tror, att man får taga största möjliga hänsyn till vid bedömandet av denna fråga. Det kan icke vara lämpligt att förlägga 15-, 16-års pojkar ifrån Norrland och andra landsdelar tillsammans i en kasern, belägen i utkanten av en storstad, där det icke finns möjlighet till effektiv övervakning och där en effektiv övervakning skulle komma att ge denna skola karaktären av fängelse. Det är väl ändå icke meningen att det skall vara så.

Herr statsrådet berörde bland annat frågan om sjöstillägget, varom yttrades, att sådant icke skulle komma i fråga i Göteborg men däremot i Marstrand. Jag vet icke, på vilka grunder sjöstillägget utgår i Marstrand, men om det icke skall utgå i Göteborg, skall det icke heller utgå i Marstrand. Den frågan torde framdeles böra klagöras.

Beträffande Marstrand såsom förläggningort har det tidigare uppgivits, att logementsfartyget »Norrköping» skulle vara fullständigt olämpligt för sitt ändamål. Så är emellertid icke fallet. Detta logementsfartyg kan, särskilt då det nu är meningen att antalet skeppsgossar skall nedbringas icke så oväsentligt, mycket väl användas under många år, om man vill kosta på vissa förbättringar. Det största felet beträffande detta logementsfartyg vidlåder ventilationen i den del av fartyget, där pojkarna ha sitt sovrum. Men det har varit bra i avseende å ventilationen en gång i tiden. För några år sedan fanns i bruk en för ventilationen nödvändig apparat. Den gick emellertid sönder och det skulle kosta 300 kronor att laga den, vilket man icke kunnat komma sig för med att göra.

Skollokalerna i Marstrand äro utmärkta. Jag vet icke, om man gärna skulle kunna få tag i bättre sådana! I fråga om vissa andra förhållanden bl. a. vattnet, äro förbättringar mycket önskvärda, och det är min bestämda övertygelse, att man skulle kunna avsevärt förbättra förhållandena, om man ville bekväma sig till att underhandla med stadens representanter. Detta lär man icke vid

Ang.
förläggning
av skeppsgossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

något tillfälle ha gjort. De förklarade sig emellertid vid avdelningens besök därstädes beredda att göra en hel del uppoffringar för att förläggningen skulle bli så bra som möjligt. Det är begripligt, att staden har intresse av att denna lilla förläggning finnes kvar där, om man tänker på det förhållandet att Marstrands kommun har icke mindre än 14 procent av sin skatteinkomst ifrån skattedragarna vid den lilla skeppsgossekåren. Jag vill därmed också antyda, att, i fall en förflyttning äger rum, det knappast lärer vara möjligt att undgå att bereda gottgörelse i någon form åt kommunen.

I Marstrand finnas åtskilliga byggnader, vilka användas för förläggningen. Där finnas, utom byggnaderna i fästningen, nere i själva staden bland annat chefsbostaden. Dessa byggnader kunna, såvitt jag förstår, icke komma till användning för något annat statsändamål, om kåren flyttas därifrån. Däremot lärer det vara lätt att finna användning för kasernerna vid Nya Varvet, i den mån de kunna bli lediga, för annat ändamål än för örlogsdepån. I detta sammanhang ber jag få säga, att jag, av alla de kaserner jag sett i Sverige, och det torde vara nästan alla, icke funnit någon, som ur flera synpunkter är så otrevlig som Nya Varvets kasern med dess belägenhet nere på en sank och fuktig mark.

Jag tror, att det kommer att uppstå stora svårigheter beträffande rekryteringen vid skeppsgossekåren, därest densamma förlägges till Nya Varvet, ty det är min bestämda övertygelse, att ingen ansvarskännande far eller mor, som har reda på förhållandena, kan skicka sin son till Nya Varvet. En förnyad utredning är alltså nödvändig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet **Hansson:** Herr talman, mina herrar! Vad som här sagts av herr Rosén är i två avseenden anmärkningsvärt.

Det är, för det första, anmärkningsvärt, därför att han därmed underkänner den ståndpunkt, som han själv i försvarsutskottet intog vid fjolårets riksdag och därmed även den ståndpunkt, som riksdagen, på bland annat hans rekommendation, intog. Beträffande utskottsutlåtandet i fjol bör nämligen ytterligare understrykas, att man då direkt pekade på Nya Varvet såsom förläggningsplats. Nya Varvet låg lika långt ute i Göteborgs utkanter 1925 som det ligger år 1926, och de moraliska vådor, som nu sägas existera, måste också ha existerat för ett år sedan. Utskottsuttalandet i fjol för Nya Varvet måste antingen ha en mening, och då borde dess tillskyndare icke nu polemisera emot det, eller också gjordes detta uttalande utan någon mening, vilket jag icke vill antaga.

Den andra anmärkningsvärda punkten var, att herr Rosén nu hävdar, att logemantsfartyget »Norrköping» fortfarande kan med fördel användas såsom logemantsfartyg. Utskottet och riksdagen voro i fjol ense om, att detta fartyg borde utbytas. Det är 68 år gammalt. Jag har också i likhet med herr Rosén varit i Marstrand och varit ombord på »Norrköping» och sett, hur det ligger där vattenfylt i bottnen och hur trångt och olämpligt det är i många avseenden, och jag kan icke alls dela den uppfattningen, att detta fartyg skulle vara en på något sätt tillfredsställande förläggning. Men frågan är också om förläggningen bör vara på fartyg eller i kasern. Myndigheternas uppfattning härom är uppenbarligen den, att om man kan få en förläggning i kasern för skeppsgossarna, så är den förläggningen alltid att föredraga framför en förläggning ombord på ett stillaliggande fartyg.

I fråga om kostnaderna för en sådan ändrad förläggning tjänar det ingenting till att här diskutera de gissningar, som göras om framdeles eventuellt uppkommande kostnader. Jag håller mig till de verkställda utredningarna, vari även de

synpunkter, som ha berörts av herr Rosén, äro beaktade, och dessa utredningar ha givit till resultat en kostnad på 77,000 kronor.

Beträffande frågan om sjötillägget, så är det nu ett faktum, att en förläggning till Marstrand betraktas såsom en sjökommendering och att därför utgår avlöningstillägg i likhet med sjötillägg. Göteborg är förläggningssort för flotans manskap, och där kan sådant sjötillägg aldrig ifrågakomma. Vad som sålunda ägt rum under de senare åren kommer, såvitt icke riksdagen annorlunda beslutar, att äga rum fortfarande, och i så fall har man i Marstrand större avlöningskostnad än i Göteborg. Det är ett faktum, som man icke kan komma ifrån.

Beträffande lämpligheten av en förläggning ur moralisk synpunkt, är det lätt att måla upp alla möjliga vådor. Jag skall be att få anföra, vad som säges av vederbörande myndigheter. De säga: »Det torde först och främst böra undersökas, huruvida en förläggning av skeppsgossar till Göteborgs närhet möjligen skulle kunna medföra sådana olägenheter, att en dylik förläggning med anledning därav ej lämpligen bör ifrågasättas. I nu nämnt avseende synes böra erinras därom, att en förläggning av skeppsgossar till en storstad eller till dess omedelbara närhet för gossarna otvivelaktigt erbjuder större frestelser under de tider av dagen, då de ej äro upptagna av tjänstgöring, än om de äro förlagda till en småstad. Detta är helt visst en mycket beaktansvärd fråga vid bedömande av, huruvida en förläggningssort kan anses lämplig eller ej. Det bör emellertid i föreliggande fall särskilt erinras därom, att Nya Varvet ligger så pass avlägset från själva Göteborgs stad, att allmän permission till denna icke lämpligen bör lämnas annat än under lördagar och söndagar. Med dylik permission eventuellt förenade olägenheter i ovanberört avseende böra åtminstone delvis kunna motverkas genom vidtagande av lämpliga åtgärder vid färderna till och från Göteborg. Därjämte torde det böra beaktas, att det ofta inträffat, då gossarna, efter att under hela skeppsgossetiden (med undantag av tiden för besök i en eller annan hamn under sommarresorna) hava uppehållit sig i en småstad, senare såsom nykarlskrivna komma till Stockholm, där många frestelser möta dem och där de samtidigt få rätt avsevärt med pengar att röra sig med, att storstadslivet, såsom något nytt och lockande, haft ett mycket ogynnsamt inflytande på de nykarlskrivnas uppförande.»

Här hävdar man sålunda dels den uppfattningen, att de olägenheter, som synas vara förenade med en förläggning i Nya Varvet, kunna motverkas genom lämpliga åtgärder, dels påpekar man också det allmänt kända faktum, att en förläggning till en småstad har till resultat, att då skeppsgossarna, såsom nykarlskrivna sedan komma till en storstad den omedelbara bekantskapen med storstadens frestelser blir för dem mycket förödande.

Beträffande rekryteringssynpunkten kan det vara intressant att se hur olika myndigheterna bedöma denna synpunkt gentemot herr Rosén. Myndigheterna säga därom:

»En undersökning rörande de orter, från vilka skeppsgosse-kåren i Marstrand rekryteras, giver vid handen, att Göteborg utgör den förnämsta rekryteringskällan å Västkusten, varemot Marstrand endast bidrager med ett mycket ringa antal gossar. Ur denna synpunkt kan alltså kårens förflyttning från Marstrand till Nya Varvet icke anses medföra någon olägenhet.

I fråga om skeppsgosse-kårens rekrytering från övriga delar av landet torde det ej anses uteslutet, att föräldrar och målsmän hellre sända sina söner såsom skeppsgossar till Göteborg än till Marstrand, enär den förra platsen har väsentligt bättre kommunikationer och större resurser än den senare.»

Alltså en mot herr Roséns rakt motsatt synpunkt! För min del tror jag, att myndigheternas synpunkt har vissa sannolikhetsskäl för sig framför herr Roséns.

Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Jag ber att få besvara kammararen ytterligare med ett par ord i anledning av de yttranden, som herr statsrådet haft.

Herr statsrådet söker få fram en alldeles för stor skillnad mellan den blandade förläggningen i Karlskrona och den blandade förläggning, som skulle äga rum i Nya Varvet i Göteborg. Man skulle nästan kunna få den uppfattningen, att det i Karlskrona var meningen att förlägga de olika kategorierna ungefär i samma kasern för att icke säga i samma lokaler. Så var naturligtvis icke meningen beträffande lokalerna. Vad Göteborg beträffar är det visserligen sant, att det där ligger några expeditjonslokaler emellan de olika kasernerna, men det finns en precis likadan kaserngård, där såväl de äldre som de yngre skola vistas, och där de följaktligen komma i mycket nära förbindelse med varandra.

Sedan yttrade herr statsrådet i fråga om skollokalerna, att han tog större hänsyn till myndigheternas omdöme i det fallet än till mitt omdöme, och det kan jag ge honom rätt i att man har anledning att göra. Jag har visserligen själv varit med i skolstyrelser under 12 år och deltagit i ständiga diskussioner rörande skollokalers lämplighet. Men detta behöver jag icke medräkna, utan bara återropa de skolmän, som vi hade med oss, då vi besökte denna plats. Då blir det omdöme, som jag gav, precis i överensstämmelse med deras. Så mycket kan jag ändå förstå, ehuru jag icke varit skolman, att om läraren i en skollokal sitter i ljuset för sig själv, är det ett straffarbete för honom, som han så fort som möjligt söker komma ifrån. Så blir faktiskt förhållandet i skollokalerna vid Nya Varvet. Om man skall få klarhet beträffande vad en förläggning till Göteborg kostar, anser jag att man skall undersöka vad det kostar att förändra dessa lokaler, så att de bliva förstklassiga eller sådana de äro i Marstrand.

Vidare yttrade herr statsrådet, att det vore bättre för dessa skeppsgossar att ligga i kasern än ombord på ett stillaliggande fartvæ. Ja, därom kanske omdömena äro delade. I England har man t. ex. förläggning ute på fartygen. Jag skulle förresten vilja säga, att om det i något fall är lämpligt att man får växa upp i den miljö, i vilken man skall leva och verka i framtiden, gäller detta i särskilt hög grad skeppsgossarna. Förläggning å fartygen göra ynglingarna väl hemmastadda i sin omgivning, även om fartygen ligga stilla. Att deras utbildning därmed främjas är uppenbart. Då jag alltså anser Marstrand icke vara sämre än Göteborg såsom förläggningssort utan snarare stå en bit framför, så finner jag det fördelaktigast, att skeppsgossekåren förlägges till Marstrand. Därtill kommer den omständigheten att man kan hyra ut lokalerna i Göteborg för helt andra ändamål, under det att man icke kan göra detta i fråga om lokalerna i Marstrand, därest skeppsgossekåren tages därifrån. Lokalerna i Göteborg har man däremot större möjlighet att hyra ut för andra ändamål.

Jag anser utskottets förslag både berättigat och klokt och jag vidhåller mitt yrkande om bifall till detsamma.

Herr von Koch: Jag skall icke belysa denna fråga från många olika synpunkter utan endast från den synpunkt, som ligger mig närmast, nämligen angående förläggningen av skeppsgossekåren på den ena eller andra platsen betraktad från synpunkten av skeppsgossarnas uppfostran. Jag skulle därvid vilja framhålla något, som naturligtvis är alla kammarens ledamöter bekant, nämligen att just under genombrottsåldern, som väl i regel inträffar mellan 14—18 år, ungdomen är utsatt för de största frestelserna och farorna.

All erfarenhet från den ungdomsvård, som ägnas från samhällets sida i dessa dagar, tyder på att det framför allt gäller att under denna tid försöka taga

vara på ungdomen och bibringa densamma den bästa möjliga fostran, men att, om man försummar detta, det som förloras icke kan återvinnas. Under sådana förhållanden är det naturligtvis av den allra största vikt, att skeppsgossarna, som just befinna sig i denna genombrottsålder, förläggas till orter, där de kunna ägnas nödig tillsyn, där frestelserna icke äro för stora och där man överhuvud taget kan ordna verksamheten så, att de skola kunna fostras även på det moraliska området.

Om man bedömer platsfrågan från den synpunkten, kan det knappast vara tal om att Göteborg är den lämpliga förläggningssorten. Jag har visserligen icke själv besökt Nya Varvet och kan icke uttala mig om själva lokalerna, men mycket omdömesgilla göteborgare, vilka i grund känna förhållandena i staden, ha sagt mig, att just den plats, där Nya Varvet är beläget, är den mest olämpliga, ty den ligger i en utkant av staden, där det icke kan ägnas tillräcklig tillsyn och kontroll över dem som där bo.

Jag skulle också vilja säga ett par ord med anledning av vad herr statsrådet läste upp angående myndigheternas uttalande i denna punkt. Herr statsrådet citerade myndigheternas uttalande, som återfinnes på sid. 2 i utskottsutlåtandet, där vederbörande säga, att det skulle innebära en viss risk för skeppsgossarnas utveckling i framtiden, att de vistades i en småstad under utbildnings- och uppfostringstiden. Det skulle ligga någon slags pedagogisk tanke i detta, att de unga skulle så tidigt som möjligt komma in i storstaden, bli utsatta för frestelserna där och därigenom bli härdade för att sedan icke förfalla. Jag vill säga, att jag icke tror, att man ifrån pedagogiskt håll godkänner en sådan uppfattning, utan saken är den, att man tvärtom vill sträva efter att under denna övergångstid göra allt vad göras kan för att bibringa de unga en god grund för deras fortsatta verksamhet i livet och att man icke kan nå detta mål genom att tidigt förflytta dem till en storstad.

Utan att ingå på några ytterligare synpunkter i denna fråga skulle jag för min del vilja på det varmaste tillstyrka utskottets förslag angående en allsidig utredning om skeppsgossehärens förläggning.

Herr Lindblad: Herr talman! Jag hade verkligen icke tänkt taga till orda i denna fråga, men då jag varit med statsutskottets första avdelning på besök i Marstrand och Nya Varvet, skall jag be att få säga ett par ord.

Det har varit svartmålningar och ljusmålningar rörande båda dessa platser på ett sätt, som icke riktigt överensstämmer med verkliga förhållandena, men enligt min mening ligger saken så till, att om man skall bedöma dessa platser i jämförelse med varandra, måste det ovillkorligen givas företräde åt Nya Varvet. Sådana förhållandena äro i Marstrand, skulle jag icke anse det vara riktigt, att förläggningen bleve kvar där för en längre tid.

Här har herr Rosén bland annat uttalat sig om logementsfartyget »Norrköping» såsom synnerligen utmärkt, medan det i mina ögon är rent av bedrägligt. Jag kan knappast förstå, att han vill skjuta på den frågan längre bara ur den synpunkten, att gossarna skulle vara tvungna att uppehålla sig i ett sådant fartyg. Därtill kommer att i Marstrand ligga alla övningslokaler på olika håll i staden och äro utomordentligt trånga och obekväma samt försvara i hög grad utbildningen, genom den tid det tar att gå från den ena platsen till den andra. Skall Marstrand bli förläggningssort för framtiden, måste allt där iordningställas, och detta iordningställande kommer att kosta mycket pengar. Man kan säga om Nya Varvet, att det visserligen icke är idealiskt, men det är ändå vida bättre ur förläggningssynpunkt, än vad Marstrand för närvarande är. Där är allt dock koncentrerat och i närheten av vartannat. Alla lokaler ligga intill varandra, och kåren blir där förlagd i land. Där finnas möjligheter på både det ena och andra området. Där kan utan tvivel för en ringa kostnad göras

*Ang.
förläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)*

*Ang.
föreläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)*

en föreläggning, som blir i hög grad tillfredsställande, åtminstone bra mycket mera tillfredsställande än i Marstrand. Nu har dock utskottet stannat för en ytterligare utredning, och det är väl sannolikt, att kammaren går med på denna. Då få vi se bl. a., var vi kunna få skeppsgossekåren förlagd för framtiden, men jag tror näppeligen det kan bli Marstrand, med mindre än att man beviljar inemot en halv miljon kronor för iordningställande av allt det, som är nödvändigt där för en verkligt god föreläggning. För min del får jag säga, att alla de synpunkter, som här kommit fram, särskilt de moraliska, torde vara överdrivna. Tror man verkligen, att man genom att isolera dessa pojkar förhindrar utväxter i moraliskt avseende? Kan man icke snarare befara, att just denna isolering innebär en fara för dem, så snart de komma i beröring med andra? Jag tror icke, att denna moraliska synpunkt spelar den stora roll, som här sagts, och jag vet icke, om de moraliska förhållandena kunna vara stort bättre i Marstrand än på Nya Varvet. Men det må vara hur som helst. Jag anser, att om man jämför Marstrand med Nya Varvet, så är Nya Varvet utan tvivel det bästa. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen.

Herr Rosén: Statsrådet återopade min ståndpunkt i fjol, då jag i försvarsutskottet varit med om att begära utredning bl. a. om Nya Varvet. Ja, det är ju så, att i ett så omfattande utlåtande som det äsyftade, det ej är möjligt att reservera sig emot alla de uttalanden, som göras i den ena eller andra riktningen och som man ej kan helt godkänna. Jag vill emellertid försäkra, att det icke var med min röst, som det uttalandet kom till, utan jag ansåg, att man framför allt borde hålla på Marstrand.

Herr statsrådet försökte skrämja kammaren med logementsfartygets olämplighet, därför att det är mer eller mindre vattenfyllt. Jag är icke sjöman, och förstår icke det där, men de, som begripa saken, påstå, att det där är något, som vidlåder alla träfartyg. De ta in litet vatten, och det måste man pumpa bort. Därpå offras några timmar då och då, men besväret lär kunna minskas betydligt, genom att man anordnar en liten pumpinrättning. Det där känner jag emellertid icke till, men förhållandet lär vara så enligt de sakkunnigas mening.

Herr statsrådet framhöll vidare, att när de karlskrivna komma till en stor stad, d. v. s. när Marstrandspojkarna komma till Stockholm, så utsätts de i stor utsträckning för frestelser, som de falla för. Ja, tyvärr är det så. Men det är väl inte bättre att utsätta dem för dessa frestelser redan vid 15 års ålder, när de komma till Göteborg.

Herr Lindblad säger, att han måste giva Nya Varvet i alla avseenden företräde. Ja, det är alldeles klart, att han, som är göteborgare, måste göra det. Men en annan, som varit i tillfälle att se båda de ifrågavarande platserna och som icke har något lokalt intresse att bevaka, ser icke dessa saker på samma sätt som herr Lindblad. Det är ingen brådska med avgörandet i detta fall. Man kan mycket väl vänta till nästa år, tills man hinner göra en allsidig utredning, såsom utskottet föreslagit, utan att någon som helst olägenhet uppstår. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Lindhagen: Om de moraliska förhållandena äro bättre i Marstrand än på Nya Varvet i Göteborg kan jag icke inlåta mig på. Det känner jag icke till, men herr Rosén nämnde, att förhållandena i Nya Varvet, dit skeppsgossekåren skulle förläggas, voro hälsovådliga. Jag vill då begagna detta tillfälle liksom många andra att fästa uppmärksamheten på en försummad angelägenhet, nämligen vården om de värnpliktigas kroppsliga hälsa. Jag begärde ordet därför, att jag såg försvarsministern på statsrådsbänken, men då han nu icke längre är där, får jag väl i allt fall fullfölja min uppfordran till honom.

Han tog i sitt svar på min interpellation, då frågan senast var före, mycket lätt på saken och sade, att officerarna nu för tiden voro så hyggliga. Ja, vad hjälper det i detta fall? Jag har fått volymer från högste vårdaren av de värnpliktigas hälsa, och där står en mängd lagbestämmelser om huru de skola vårdas. Men det är icke hjälpt därmed. Det är det verkliga livet och sinnelaget hos officerarna och läkarna som är det avgörande. Jag har fått många brev härom, senast i går ett brev från en bondhustru, däri hon sade, att vi lämna med nöje från oss våra gossar för att övas i vapnets bruk — jag förstår icke, hur det kan vara något nöje, men det skrev hon i allt fall — och jag har, sade hon, i detta lojala syfte skickat från mig två härliga gossar, men fått dem igen förstörda.

Jag vet icke, om det är alltför osunt vid Nya Varvet. Det kanske är överdrivet från herr Roséns sida. Men från den synpunkt, som jag nu tillåtit mig framhålla, känner jag mig benägen att vara tveksam, om man bör bifalla den kungl. propositionen.

Herr Olsson, Oscar: I likhet med den närmast föregående talaren har jag varit litet tveksam, innan jag tagit ståndpunkt i denna fråga. Skälen för och emot hava varit före i utskottet och efter att hava hört diskussionen i utskottet, tar jag min ställning med gott samvete på reservanternas sida.

Det är ju åtskilliga synpunkter, som kunna anföras mot Nya Varvet, och från pedagogiska synpunkter har herr Johan Nilsson hållit fram en del, då han talade om ljuset från fönstren framifrån och bakifrån i stället för ifrån sidan. Det är riktigt, att det är en synpunkt, som bör få väga med, men det upplystes inom utskottet av en medlem på avdelningen, att den ljusa delen av dagen togs mest i anspråk för övningar, och är det så, att skolundervisningen skall ske vid konstlad belysning, så gör det detsamma, varifrån ljuset kommer på dagen. Den saken tror jag icke bör spela någon avgörande roll. Den avgörande rollen skulle spelas naturligtvis av de moraliska farorna, som här ha förts fram. Ja, det är naturligtvis den synpunkten, som har vägt mest i vågskålen för mig, när jag tvekade att gå med Kungl. Maj:t. Men när herr Rosén säger, att det är tydligt, att herr Lindblad som göteborgare måste sätta Nya Varvet före Marstrand, ber jag få upplysa kammaren, att den sjöofficer, som sitter i första avdelningen, förklarade bestämt, att vore det så, att han skulle välja mellan Marstrand och Nya Varvet, så valde han Nya Varvet, och jag tror, att den sjöofficern tager de moraliska synpunkterna i betraktande lika väl som någon annan. Det är efter att hava hört denna sakkunniga representant under debatten i utskottet, som jag funnit mig med gott samvete kunna ställa mig på den ståndpunkt, jag står. Det är visserligen sant, att han icke står som reservant, men det beror på, att han står på annan ståndpunkt än herr Rosén och herr Johan Nilsson. Han vill icke hava Marstrand, utan han vill ha en undersökning om en annan plats för förläggningen. Följaktligen, den majoritet, som är bildad i utskottet i denna fråga, utgår vid sitt ståndpunkttagande från helt olika synpunkter. Det är visserligen ingen enhällig majoritet i det hänseendet. Det är tydligt nog, att det för en utomstående är mycket svårt att taga ståndpunkt i denna fråga, men då det obestriddligen är så, som herr statsrådet visade, att kostnaderna bliva mindre för skeppsgossekårens förläggning till Nya Varvet än till Marstrand, att det är bättre sört för kåren på Nya Varvet än i Marstrand, att övningsmöjligheterna där bliva bättre och att övervakningen där kan anordnas synnerligen bra, så tycker jag, att det skall vara starkare skäl till än som här framkommit för att frångå Kungl. Maj:ts proposition i detta hänseende. Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Leander: Jag vill redan från början tillkännagiva, att jag icke av idel lokalpatriotism pläderar för, att ifrågavarande skeppsgossekontingent skall

*Ang.
förläggning
av skeppsgossar till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Ang.
föreläggning
av skepps-
gossar till
Nya Varvet.
(Forts.)

föreläggas till Karlskrona, ty det betyder ej något för staden, om de 100 skeppsgossarna, som äro förlagda i Marstrand, bliva dit förlagda. Om 100 skeppsgossar mer eller mindre finnas inom stadens hank och stör, inverkar detta icke på stadens utveckling eller ekonomi. Men det är en sak, som jag vill framhålla, nämligen rekryteringssvårigheten. Det är en sak, som man får se på. Tar man hänsyn till den, är det nog olämpligt, att dessa skeppsgossar äro förlagda vare sig i Marstrand eller på Nya Varvet, ty en undersökning skall giva vid handen, att det är mycket få västkustpojkar, som nu låta värva sig eller ta anställning i skeppsgossekåren. De komma uppifrån Norrland, och ganska många komma från underofficerspojkarne i Karlskrona, och därför är det lämpligt, att de få bli kvar i Karlskrona, emedan de där ha sina hem och där få skydd och vård av sina föräldrar. När det nu skall bliva en förnyad utredning — och det får man väl antaga att det blir, då av allt att döma utskottets förslag vinner kammarens bifall — bör man också taga hänsyn till den frågan och undersöka, varifrån skeppsgossarna komma. Det kanske skulle kunna resultera i, att tvisten blir sliten rörande Nya Varvet och Marstrand på det sättet, att man finner, att den bästa föreläggningen för dessa skeppsgossar vore, att de förlades till Karlskrona, därför att rekryteringen därigenom bäst komme att främjas. Detta är en sak, som jag har velat framhålla, och jag ber för övrigt, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen, som under densamma infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställen bifalla Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställen, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt ulåtande nr 75, röstar
Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställen och bifalles Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av ökade förmåner åt personal, tjänstgörande å undervattensbåt;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ersättningar åt vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen eller deras rättsinnehavare för förluster förorsakade i samband med tjänstgöring i Ryssland jämte en i ämnet väckt motion;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ansökningar av landsfiskalerna Gustaf Insulander och Emil Lundgren i fråga om ersättning för vissa belopp, som förskingrats av dem underlydande fjärdingsmän;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till täckande av kostnader för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst vid de till finansdepartementet hörande ämbetsverk och kårer; samt

nr 80, i anledning av väckta motioner beträffande Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fastighetstaxering år 1927 m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 34, i anledning av väckt motion om viss ändring i § 19 frihamnsförordningen.

*Om
viss ändring
i frihamnsför-
ordningen.*

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 187, hade herr *Stendahl* hemställt, att riksdagen ville besluta om sålunda ändrad lydelse av § 19 mom. I frihamnsförordningen:

Förtullning av gods, som införes från frihamn, skall ske efter de taxor och författningar, som äro gällande, då införseln äger rum; och meddelas av Konungen föreskrifter i fråga om tidpunkten, då införseln skall anses vara verkställd. Utan hinder av vad sålunda stadgats må Konungen medgiva, att på de villkor, Konungen bestämmer, gods må förtullas även efter taxor och författningar, som gälla vid visst tidigare tillfälle efter godsets ankomst till frihamn.

Utskottet hade i det nu förevarande betänkandet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 187 av herr *Stendahl*, om viss ändring i § 19 frihamnsförordningen, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr *Stendahl*: Herr vice talman! Ja, som herrarna se, är den här motionen avstyrkt, och det förekommer vill jag säga en mycket välvillig motivering, som hänvisar till en utredning, som, såvitt jag förstår, är i sak ytterligt välvilligt förordad av kommerskollegium och generaltullstyrelsen. Båda dessa styrelser anse emellertid, att de av mig begärda förändringarna i frihamnsförordningen äro av den bärande och vittomfattande natur, att de icke redan nu kunna avgöras utan att vara föregångna av en i sak ingående utredning. Denna utredning är redan satt i gång på grund av Kungl. Maj:ts initiativ. Det är sålunda att förvänta, att saken kan vara principiellt avgjord med denna utredning till nästa års riksdag. Jag är ledsen, att jag icke har lyckats forcera fram saken till slut, ty jag kommer att bliva tvungen att besvära kammaren i stället vid nästa års riksdag med denna stora fråga och hoppas, att saken då är mogen.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner om förlängt anstånd med ordnande av de i 31 och 33 §§ i lagen om fattigvården omförmälda anstalter.

*Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta motioner, nämligen

Första kammarens protokoll 1926. Nr 24.

*Ang.
anständ med
ordmandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*
(Forts.)

inom första kammaren:

nr 17 av herr *Schedin* m. fl.;
nr 136 av herr *Erik Anderson* m. fl.;
nr 196 av herr *von Koch*; samt

inom andra kammaren:

nr 25 av herr *Heiding* m. fl.;
nr 126 av herr *Lindman* m. fl.;
nr 185 av herr *Bengtsson* i Norup; samt
nr 288 av herr *Lagerkwist*.

I de likalydande motionerna nr 17 i första kammaren av herr *Schedin* m. fl. och nr 25 i andra kammaren av herr *Heiding* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att vidtaga sådan ändring av 90 § i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, att däri infördes föreskrift, att med fullständigt ordnande av de i 31 § omförmälda anstalter finge anstå under en tid av femton år från det nämnda lag trätt i kraft.

I de likalydande motionerna nr 136 i första kammaren av herr *Erik Anderson* m. fl. och nr 185 i andra kammaren av herr *Bengtsson* i Norup hade yrkats, att riksdagen måtte besluta att vidtaga sådan ändring av 90 § i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, att däri infördes föreskrift, att med fullständigt ordnande av de i 31 § i samma lag omförmälda anstalter finge anstå under en tid av femton år från det lagen trätt i kraft.

I motionen nr 196 i första kammaren av herr *von Koch* hade hemställts, att riksdagen måtte för sin del besluta att vidtaga sådan ändring i 1918 års lag om fattigvården, att i särskilda undantagsfall kommun skulle, efter det länsstyrelsen och vederbörande fattigvårdskonsulent yttrat sig i frågan, kunna av Konungen medgivas uppskov utöver den i 90 § i fattigvårdslagen stadgade tiden med anordnande av sådan anstalt, som omförmäldes i 31 § i samma lag.

I motionen nr 126 i andra kammaren av herr *Lindman* m. fl. hade yrkats, att riksdagen måtte för sin del besluta, att 90 § första stycket i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården skulle erhålla följande ändrade lydelse:

Med fullständigt ordnande av de i 31 och 33 §§ omförmälda anstalter må anstå under en tid av femton år från det denna lag trätt i kraft.

I motionen nr 288 i andra kammaren av herr *Lagerkwist* hade gjorts samma hemställan som i motionen nr 196 i första kammaren.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet under hänvisning till vad däri anförts hemställt,

A) att riksdagen, med anledning av motionerna nr 17, 136 och 196 i första kammaren samt nr 25, 126, 185 och 288 i andra kammaren, måtte för sin del antaga följande

L a g

om ändrad lydelse av 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 (nr 422).

Härigenom förordnas, att 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 skall i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

90 §.

Med fullständigt ordnande av anstalt, som omförmäles i 31 §, må anstå intill den 1 januari 1931. Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl.

Maj:t medgiva fattigvårdssamhälle uppskov utöver nämnda tid med ordnande av dylik anstalt intill den 1 januari 1934.

Med fullständigt ordnande av anstalter, som omförmälas i 33 §, må anstå intill den 1 januari 1929.

Under övergångstiden — — — — — ändamålet.

B) att motionerna nr 17, 136 och 196 i första kammaren samt nr 25, 126, 185 och 288 i andra kammaren, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herr *Anderson* i Storegården, vilken ansett, att utskottets yttrande bort i vissa angivna delar erhålla den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen, med anledning av motionerna nr 17, 136 och 196 i första kammaren samt nr 25, 126, 185 och 288 i andra kammaren, måtte för sin del antaga följande

L a g

om ändrad lydelse av 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 (nr 422).

Härigenom förordnas, att 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 skall i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

90 §.

Med fullständigt ordnande av anstalt, som omförmäles i 31 §, må anstå intill den 1 januari 1931. Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl. Maj:t medgiva fattigvårdssamhälle uppskov utöver nämnda tid med ordnande av dylik anstalt intill den 1 januari 1934.

Med fullständigt ordnande av anstalter, som omförmälas i 33 §, må anstå intill den 1 januari 1934.

Under övergångstiden — — — — — ändamålet.

B) att motionerna nr 17, 136 och 196 i första kammaren samt nr 25, 126, 185 och 288 i andra kammaren, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr von Sneidern: Herr talman, mina herrar! I detta utskottsutlåtande tillstyrkas vissa motioner, som gå i den riktningen, att uppskov begärs med tillämpning av vissa bestämmelser i fattigvårdslagen av år 1918. Där bestämmes, att vissa anstalter, ålderdomshem och arbetshem skola vara tillgängliga för kommunerna inom loppet av 10 år. Således skola dessa bestämmelser träda i kraft den 1 januari 1929. Det är beträffande ålderdomshemmen icke behöfligt för de enskilda kommunerna, att var och en skall bygga ett ålderdomshem, utan kommunerna kunna förena sig om att bygga sådana hem, och kommunerna kunna även ombestyras inackordering av sina understödstagare på av andra kommuner uppförda anstalter. Det ligger sålunda icke här något så starkt ekonomiskt tvång, som man möjligen skulle kunnat tänka sig. Det är icke fråga om så stora ekonomiska uppoffringar från de enskilda kommunernas sida, som man på sina håll nog föreställt sig. Nu har under årens lopp från länsstyrelserna och från fattigvårdsinspektören och konsulenterna förts en ganska livlig agitation ute på landsbygden för att få till stånd dessa anstalter på ett eller annat sätt. Det har i regel krönts med framgång, och från många kommuners sida har visats stor lojalitet med avseende på uppfyllandet av lagens föreskrifter. På andra håll har man däremot ställt sig ganska avvi-

*Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)*

Ang.
 anstånd med
 ordnandet av
 vissa fattig-
 vårdsanstalter.
 (Forts.)

sande. Man har ju ännu 3 år på sig, innan lagen skall träda i kraft. Man har svårt för att bestämma sig, man har svårt att fatta ett beslut, om man själv skall bygga en anstalt eller förena sig med andra kommuner eller om man skall göra på något annat sätt. Det är emellertid icke en obetydlig tid, som återstår, så att det skulle icke vara så omöjligt att i flertalet fall komma till ett resultat i överensstämmelse med lagens föreskrifter, och i enstaka fall, där direkta svårigheter visade sig, hade gjorts en möjlighet genom att gå den väg, som anvisas i en av herr von Koch väckt motion. Emellertid har utskottet enhälligt gått på en annan linje. Man har gjort en kompromiss. Man har sagt, att man uppskjuter ikraftträdandet ännu 2 år och i enstaka fall 3 år till. Med den enhällighet, som vunnits i utskottet, är det naturligtvis icke anledning att söka rubba utskottets beslut, och jag vill erkänna, att det finns nog skäl att gå denna väg, även om jag icke kan anse dem vara fullt tillfredsställande.

Det blir emellertid naturligtvis nu så, att alla de, som lojalt ha hållit bestämmelserna, anse sig vara i viss mån kuggade av de myndigheter, som ha påskyndat deras arbete. Jag har redan hört ute från landet det talet, att det var icke så bråttom att göra något, när riksdagen nu kommer och uppskjuter förverkligandet. Utskottet gör i slutet av sin motivering en anvisning till myndigheterna, att de skola arbeta för att uppskovstiden användes på bästa sätt. Jag vill säga, att genom sådana åtgärder som dessa från riksdagens sida underlättas icke myndigheternas arbete, då det gäller att en annan gång förverkliga ett av riksdagen fattat beslut. När man ser, att man kan komma undan på detta sätt, blir följden givetvis en annan gång, då man går till förverkligandet, att man mötes av den invändningen, att det är icke så nödvändigt att omedelbart gripa verket an.

Men denna del av ärendet anser jag vara avgjord. Riksdagen kommer med säkerhet att gå med på uppskovet, och i vissa fall kan det vara till nytta och i i vissa andra fall enligt min uppfattning motsatsen.

Sedan kommer den andra frågan, som behandlas i detta utlåtande, eller frågan om arbetshem. I det fallet har utskottet ställt sig avvisande till tanken på uppskov, men det finnes en reservation, i vilken ett uppskov förordas. När det gäller ålderdomshemmen har utskottet sagt, att de ekonomiska skälen äro för utskottet tillräckligt avgörande. Utskottet anser att kommunerna äro så hårt tyngda på många håll av dålig ekonomi, att det kan vara skäl att bevilja ett uppskov, men detta gäller däremot icke för landstingen. För dem är det lättare att komma ut med de utgifter, som påläggas på grund av anordningar för arbetshemmen. Det kan icke förnekas, att detta resonemang har en viss sanning, att det är lättare för landstingen, men å andra sidan: är det verkligen skäl att driva på landstingen att göra utgifter av detta slag, om det kan visas, att de icke äro så nödvändiga? Jag vill bara ta ett exempel från mitt eget län. Där utgår landstingsskatten för närvarande med 1 krona 80 öre och av dessa 1 krona 80 öre är det över 80 öre, som utgå för utgifter, som ha sin grund i beslut, som riksdagen fattat under de senaste åren. Det är utgifter för pensionering, utgifter för epidemisjukhus och utgifter för fattigvården och en hel del andra mindre betydande utgiftsposter. Jag tror, att lika fullt som dessa utgifter äro nödvändiga, lika fullt är det skäl, att man iakttager den försiktigheten, att man icke driver på utgifter, om de icke äro av behovet särskilt påkallade. Beträffande dessa arbetshem står det här i utskottets utlåtande, att det finnes redan 6 sådana i verksamhet. En av dessa anstalter har jag närmare reda på, och det är den, som är uppförd i Älvsborgs län och som byggts gemensamt av detta län samt Göteborgs och Bohus län och Skaraborgs län. Denna anstalt har 65 platser och kan utan svårighet utvidgas. För närvarande äro på anstalten, som har bedrivit sin verksamhet nära ett år, 24 personer intagna. Av dessa äro $\frac{1}{3}$ bråkiga fattiga från ålderdomshemmen, och $\frac{2}{3}$ utgöras av försumli-

ga familjeförsörjare. Av dessa 24 är ungefär hälften från de 3 ägande länen och den övriga hälften från sammanlagt 4 andra län och Göteborgs stad, ty dessa länskommuner och Göteborgs stad ha samtliga inackorderat sina arbetshems behövande fattiga och försunliga familjefäder på denna anstalt. Det är Södermanlands, Värmlands, Hallands och Västerbottens län samt Göteborgs stad, vilka ha försäkrat sig om plats på denna anstalt. Således har denna anstalt hittills visat sig kunna fylla behovet icke blott för de tre län, som byggt anstalten, utan även för, som jag nyss nämnde, en del andra kommuner. Då är frågan den: om det är skäl att forcera byggandet av flera anstalter, innan man verkligen fått någon tid på sig att se, om de redan byggda anstalterna fylla de behov, som de äro avsedda att fylla. Nu kan man visserligen säga, att även om lagen skulle träda i full kraft den 1 januari 1929, gives det möjlighet för Kungl. Maj:st att fortfarande tillåta, att flera kommuner förena sig om en redan uppförd anstalt ävensom medgiva inackorderingsrätt. Det är dock icke utan att man har en viss kännning av, att man på tongivande håll hyser den uppfattningen, att ytterligare anstalter behövas. Därför har jag den farhågan, att om man icke medgiver uppskovet blir sannolikheten större för att dessa tendenser skola göra sig gällande på så sätt att nya anstalter komma att byggas, innan man hunnit pröva, om de nu befintliga anstalterna täcka det verkliga behovet.

Utgående ifrån den uppfattningen anser jag, att det skulle vara önskvärt, om riksdagen gick på den bogen, att man även beträffande arbetshemmen beviljade anstånd, och på grund härav tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Reuterskiöld*.

Herr Vrang: Herr vice talman, mina herrar! Jag är med den föregående talaren ense i de synpunkter, han framlagt, och således även i det slut, han kommit till. Emellertid vill jag utöver vad av honom meddelades lämna några uppgifter beträffande de kvinnliga vårdhemmen, vilka icke av honom närmare berördes. Jag har någon kännedom därom från förhandlingarna, innan Skaraborgs läns landsting tillsammans med Älvsborgs län, Göteborgs och Bohus län samt Värmlands län för sitt vidkommande ordnade denna fråga. Den forcerades av vår nitiske landssekreterare genom vars arbete jämväl nödiga utredningar till sist utfördes.

Huru vanskligt det kan vara att bygga med statistik som underlag visar denna fråga på ett frappant sätt. År 1919 förelåg en utredning, och i denna visade statistiken, att Skaraborgs län ensamt behövde 55 vårdplatser å ett kvinnligt skyddshem. Några år senare (1924) avgåvo fattigvårdsanstaltskommittéerna ett yttrande, och då hade det ursprungliga siffertalet 55 sjunkit till 6. När landstinget i fjol fattade beslut, ansåg man att antalet 4 var fullt tillräckligt, och röster höjdes för, att landstinget måtte stanna vid 2 platser. Detta ger vid handen, huru statistik och de verkliga förhållandena kunna stå stic k i stäv mot varandra. Om icke för annat så behöver man just på grund härav från hela riket, eller åtminstone från de landsting, som ordnat denna sak, insamla den erfarenhet, som är behövlig för att icke andra landsting skola behöva giva ut pengar för byggnader, som sedermera kunna befinnas bli onödiga och således onödigt komma att tynga landstingens utgiftsstater. Landstingens ekonomi är för övrigt förut tryckt av kostnader för så mångahanda byggnadsändamål, att man bör fara varligt fram med att pålägga några nya bördor och framför allt sådana, som icke äro alldeles nödvändiga. Här är således ett uppskov icke blott till nytta utan enligt mitt förmenande också alldeles nödvändigt.

Det finnes även en annan omständighet, som härvidlag bör komma i be-

Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

traktande, nämligen att landstingen genom sitt organ »Landstingsförbundet» sättas i tillfälle att något närmare studera dessa förhållanden och insamla erfarenheter för att sedermera ställas till förfogande för de landsting, som icke anordnat dylika hem, innan dessa skrida till byggnade av sådana. Emellertid lär härvidlag erforderligt material icke hinna insamlas och bearbetas så snabbt, att det kan komma till behövlig nytta inom de två år, som nu stå landstingen åter för skyddshemsfrågans definitiva ordnande. Även ur denna synpunkt är ett uppskov behövligt.

Det har berörts i förbigående, och jag tror, att den föregående talaren syftade därpå, att landsting kan, om icke någon åtgärd från riksdagen kommer emellan, av vidkommande statstjänsteman utan vidare åläggas att bygga skyddshem. Jag vill begagna detta tillfälle att härom till byråchefen von Koch rikta den frågan, huruvida de landsting, som redan verkställt inackordering hos andra landstings sjukhem, eller sådana landsting, som tilläventyrs kunna komma att göra det, med dylika åtgärder kunna anses hava fullgjort vad lagen kallar för »fullständigt ordnande», så att icke landstingen, om de på nyssberört sätt ordnat saken praktiskt nöjaktigt, ändock kunna genom byråkratisk maktfullkomlighet bli ålagda att bygga, därest beslutet i dag icke skulle gå så, att man beviljar anstånd till den 1 januari 1934.

Förvisso är det ingen fara, att denna fråga skall saboteras av landstingen, om i dag ett uppskov medgives. Det kan vitsordas från skilda håll i landet, att landstingen mycket lojalt ställt sig till efterrättelse riksdagens beslut att uppföra hem eller sjukhus av än den ena, än den andra beskaffenheten, och jag tror, att även i fortsättningen skall så ske, där verkligt behov kan påvisas. Men det är dock av stort värde för landstingen att få det andrum och de tillfällen till erfarenhet, som ett uppskov i här förevarande fall kan befrämja.

På de skäl, som jag här i korthet anfört, anhåller jag, herr vice talman, att få yrka bifall till den av herr Anderson i Storegården avgivna reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Det betänkande, som föreligger från utskottet, är som redan framhållits av föregående talare resultatet av en kompromiss inom utskottet och kan anses vara ett försök att finna en medelväg mellan de berättigade intressen, som i denna fråga stå emot varandra.

Å ena sidan har utskottet måst taga hänsyn till de mycket beaktansvärda intressen, som föreligga därutinnan, att det i högsta grad är önskvärt, att den stora fattigvårdsreformen så snart som möjligt bringas ut i livet, och utskottet har för sin del därför icke velat vara med om några sådana åtgärder, som skulle kunna föranleda kommunerna till den uppfattningen, att de praktiskt taget skulle kunna komma ifrån de förpliktelser, som lagen ålägger dem. Å andra sidan däremot har redan vid lagens antagande av statsrådet i den kungl. propositionen, som då framlades, framhållits, att man kunde tänka sig, att den i lagen bestämda övergångstiden 10 år kunde visa sig vara för kort. Sedermera har efter 1918 inträffat förhållanden, som man då icke kunde taga med i beräkningen och som medfört, att det mött ekonomiska svårigheter för en hel del kommuner att inom utsatt frist fullgöra sin byggnadsskyldighet.

Herr von Sneidern har sagt, att det kunde vara förenat med betänkligheter att på det sätt, som här är föreslaget, förlänga uppskovet, och det är sant, att det kan vara så under normala förhållanden. Nu ha vi ju däremot genomlevat en ekonomisk kristid, som vi få hoppas varit av exceptionell karaktär och som väl icke så snart kommer tillbaka. Därför kan det väl icke vara ägnat att undergräva de administrativa myndigheternas auktoritet, om riksdagen låter hänsynen till en sådan utomordentlig situation präglade sina beslut.

Jag tror, att utskottet har lyckats finna medelvägen mellan de motsatta intressena såväl vad beträffar ålderdomshem som arbetshem. Vad de sista an-

går, har ju utskottet ansett, att där föreligga icke några tillräckligt talande skäl för att man skulle gå med på uppskov i fråga om de skyldigheter, som äligga landstingen.

Herr von Sneidern yttrade, att det var icke något skäl att driva på landstingen att forcera byggandet av arbetshem, innan man fick se, om utrymmet i de nuvarande arbetshemmen kommer att bli utnyttjat. Men ett bifall till utskottets hemställan innebär ingalunda, att man tvingar landstingen till att bygga arbetshem, varje landsting för sig, ty enligt själva lagtexten förhåller det sig ju så att lagen ger två eller flera landsting rätt att förena sig om byggandet av ett gemensamt arbetshem. Det är således absolut omöjligt för någon länsstyrelse att tvinga ett enstaka landsting att för egen räkning uppföra ett ensamt för landstingets område och behov avsett arbetshem. Vidare finns det en annan bestämmelse i lagtexten, som innebär, att landsting kan av Konungen befrias från skyldighet att upprätta arbetshem, därest sådana i tillräckligt antal komma till stånd i annan ordning. Detta innebär, att Konungen kan medgiva landsting rätt att inackordera sina vårdbehövande hos ett annat landsting, och det har nu också visat sig, att i den mån man kommit till klarhet om hur situationen ställer sig ha dessa utvägar blivit utnyttjade.

Statsrevisorerna ha i sin berättelse fäst uppmärksamheten på alla de utvägar, som stå landstingen öppna. Deras uttalande går icke ut på någon lagändring, utan de vilja blott fästa uppmärksamheten vid att de möjligheter, som lagen medger, bli beaktade vid ärendets handläggning landstingen emellan.

Redan förut har jag framhållit att det icke alls är så att landstingen av lagen tvingas att uppföra arbetshem var för sig. Dessutom är det ingalunda på det sätt, som tycktes framgå av herr von Sneiderns yttrande, att det skulle råda olika materiella bestämmelser under övergångstiden ifråga om det sätt varpå arbetshemsfrågan skall lösas och sedermera under den tid, då lagen definitivt trätt i kraft. Tvärtom är det så, att såväl före som efter den kritiska dagen, då skyldigheten skall vara fullgjord, råder det alldeles precis samma bestämmelser ifråga om denna skyldighet. Det finns således icke någon anledning för att undvika en skärpning att uppskjuta den tidpunkt, då landstingen skola vara färdiga med sina arbetshem.

Slutligen kommer nu också härtill det skälet för utskottets ståndpunkt, att frågan om arbetshems inrättning för landstingen icke kan anses vara av den ekonomiska betydelse som ålderdomshems inrättande för kommunerna.

Utskottet har tillåtit sig i sitt yttrande att fästa vederbörande myndigheters uppmärksamhet på önskvärdheten av att de under den tid, som återstår, innan ännu den skyldighet, som lagen ålägger kommunerna, trätt i kraft, tillse, att vederbörande kommuner arbeta för att få frågorna lösta på mest tillfredsställande sätt. Vad landstingen beträffar vågar jag tro, att det skall vara möjligt för dem att på grundval av de erfarenheter, som redan äro gjorda, under den tid, som ännu återstår, föra frågan om arbetshemmens ordnande fram till sin lösning.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Rosén: Herr talman! Bland de landsting, som sakna arbetshem, befinna sig de fyra nordligaste länen. Frågan om upprättandet av ett gemensamt arbetshem för dessa län var uppe i fjol, men föll på grund av att landstingen fattade skiljaktiga beslut. Det var meningen att bilda ett förbund mellan de fyra länen om ett arbetshem, men det var bara ett landsting, som biföll förslaget, om jag är väl underrättad.

Emellertid ligger väl frågan så till att man givetvis skulle inrätta arbetshem däruppe, om det vore nödvändigt. Västerbottens län har under föregående år haft ett antal platser till sitt förfogande vid arbetshemmet i Kalmar län

*Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)

och har nu från och med i år fyra platser för sin räkning vid arbetshemmet i Västergården, som äges av Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län och Skaraborgs län. Under den tid, som länet haft avtal om platser, har endast en enda person från länet varit intagen på arbetshem, fastän fyra platser stå till länets förfogande.

Jag tror, att det skulle vara till skada för riksdagens auktoritet, om man tvingade landstingen att bygga arbetshem, som icke äro behövliga. Det är dock så som statsrevisorerna i sin berättelse anfört, att av tillgängliga 170 platser den 1 september 1925 endast 71, d. v. s. betydligt mindre än hälften, voro belagda. Åtminstone i de nordligaste länen har man tillräckligt höga landstingsskatter — Norrbotten 3 kronor 15 öre och Västerbotten 2 kronor 85 öre samt därutöver uttaxering för marklösen för järnvägar — varför det knappast finns anledning att tvinga dessa län att bygga arbetshem, som komma att stå tomma, och där i varje fall antalet befattningshavare torde komma att bli större än antalet internerade.

Jag har den uppfattningen, att det vore klokt att bifalla reservationen, och därför kommer jag, herr talman, att rösta för densamma.

Herr von Koch: Herr talman! Jag vill till en början uttala min erkänsla till herr von Sneidern därför att han uttryckt sympati för den motion, jag väckt här i kammaren i denna fråga. Jag ber att för kammaren få säga, att naturligtvis hade jag önskat, och jag har även stritt för den tanke, som i motionen uttalades, nämligen att intet generellt uppskov med ålderdomshemmens ordnande borde medges, men att saken skulle ordnas genom dispens i varje fall, där behov av uppskov föreläge. Varför jag gått med på den kompromiss, som inom utskottet åstadkommits i fråga om ålderdomshemmen, är beroende därpå att jag trodde, att man vid detta tillfälle verkligen skulle kunna åstadkomma en lösning i enhetens tecken, liksom hittills skett i fråga om fattigvårdsreformens genomförande. Jag tror för övrigt icke, att det uppskov på två år, som föreslagits i fråga om ålderdomshemmens anordnande, kommer att medföra några egentligt större olägenheter, ehuru jag väl förstår herr von Sneiderns synpunkter på saken.

Emellertid begärde jag icke ordet för att säga detta utan på grund av uttalanden, som fälldes av herr Rosén och herr von Sneidern. Det förefaller mig litet förvånande, att när herr Rosén citerar statistik, han använder gammal statistik, som egentligen icke har någon betydelse i detta ögonblick. Hans statistik, d. v. s. statsrevisorernas, är baserad på siffror från en tidpunkt, då man just nyss hade öppnat ett arbetshem för 67 personer, vilket givetvis då stod så gott som tomt. Jag vill nu meddela den statistik, som för närvarande gäller. Den 1 mars detta år fanns det 246 platser på de befintliga sju arbetshemmen, varav ett är avsett för kvinnor. Av dessa voro 170 platser belagda, och det är således långt över hälften, i motsats till vad herr Rosén tycktes vilja antyda. Jag vill säga, att Västergårdens arbetshem, det största, som rymmer 67 platser, icke varit i verksamhet fullt ett år, och som man vet, tar det sin tid, innan verksamheten blir känd. Avräknar man Västergårdens arbetshem, bli siffrorna: 179 platser, varav 156 belagda. Jag tror icke, att denna statistik är sådan, att den behöver föranleda ett sådant pessimistiskt uttalande, som det herr Rosén hade, då han sade, att om man upprättade ett hem i Norrland, skulle antalet befattningshavare bli större än antalet internerade personer. Faktiskt är det på det sättet, att år 1925 den 1 mars voro 85 personer intagna på arbetshem och vid samma tid i år 170, d. v. s. det dubbla antalet.

Jag ber gentemot herr Rosén få framhålla, att ur statens synpunkt är det synnerligen oekonomiskt att sända understödstagare och försörjningspliktiga

ifrån de nordligaste trakterna av Västerbotten ända ned till södra Sverige, i något fall ända ned till södra Kalmar län. Det är, som bekant, staten, som betalar handräckningskostnaderna, och det är ju tydligt en mycket dyrbar affär att skicka dessa personer ända ned till södra Sverige. Numer är ju saken något bättre ordnad genom kontrakt med Västergårdens arbetshem, men det faller av sig självt, att kostnaderna bli betydliga för staten, om icke lands-tinget ordnade saken så, att ett närmare beläget hem kunde användas.

Även ur en annan synpunkt är det synnerligen önskvärt, att det kommer till stånd ett arbetshem för Norrland. De ofantliga områden, som de fyra nordliga länen omfatta, kräva ovillkorligen ett arbetshem, där försörjningspliktiga och bråkiga understödstagare kunna omhändertagas. Erfarenheten hittills har visat, att det är förenat med mycket stora svårigheter att efter interneringstidens slut få ut de försörjningspliktiga i lämpligt arbete, om hemorten är alltför avlägsen från arbetshemmet. Meningen med det hela är ju att uppfostra de på arbetshem internerade till arbete, så att de efter interneringstidens slut kunna komma in i ordentligt arbete. Men med den erfarenhet, man har vunnit, har det visat sig synnerligen svårt att ordna det tillfredsställande i detta avseende. Detta gäller särskilt, om man t. ex. från arbetshemmen i södra Kalmar län eller Dalsland skall söka att i närliggande trakter ge anställning i något lämpligt arbete åt personer ifrån det nordligaste Västerbotten. Jag tror, att det föreligger ett mycket stort behov av att det blir ett arbetshem för de fyra nordligaste länen; att hittills icke så ofantligt många blivit sända därifrån är beroende på de ofantliga avstånden och svårigheterna att sedermera kunna ordna arbete för dessa personer.

Jag tycker, att det är litet egendomligt, att herr von Sneidern, som är landshövding i det län, som mest tillfredsställande har löst denna fråga, är framför allt den, som dragit i härad för att ytterligare 5 år uppskjuta denna frågas ordnande. Inom Älvsborgs län har man ett arbetshem för män, och man har nu också bestämt, att det där skall upprättas ett sådant för kvinnor. Jag förstår, att bakom herr von Sneiderns betänkligheter ligger den farhågan, att det arbetshem, som länet intresserat sig för, nämligen Västergården, icke skall kunna bli tillfredsställande belagt. Det förhåller sig emellertid på det sättet, att Göteborgs stad har kontrakterat om 20 platser på detta hem och Värmlands län om 10. Sammanlagt 30 platser äro sålunda abonnerade, och det betalas för dem, även om personer icke äro intagna. Det faller då av sig självt, att dessa platser komma att av vederbörande stad och län beläggas, så jag tror inte herr von Sneidern behöver hysa några större farhågor för att arbetshemmet inte skall tas i anspråk i större utsträckning. För övrigt vädjar jag till herr von Sneiderns egen erfarenhet från Västergården, om det inte är ganska olämpligt och opraktiskt att intaga personer från de nordligaste delarna av vårt land i ett arbetshem, som ligger i Dalsland.

Herr Vrang sade att arbetshem för kvinnor, såvitt man kan se, icke äro behöfliga i samma utsträckning som arbetshem för män. Detta är ju riktigt, men jag vill framhålla att ett visst behov av dessa hem i allt fall förekommer, och det är väl inte för mycket begärt, att ett sådant län som Skaraborgs skaffar sig fyra platser på ett arbetshem. Det kan väl inte anses annat än mycket praktiskt och ekonomiskt ordnat, då fem, sex län besluta sig för att gemensamt inrätta ett arbetshem med tjugou platser. Jag tillåter mig också att uttrycka den tanken i anledning av herr Vrangs yttrande, att det är egendomligt att tala om landstingens stora ekonomiska bördor och stora ekonomiska uppoffringar, då det gäller att inrätta ett litet hem för tjugou personer, om vilket icke mindre än fem eller sex landsting förena sig och till vilket dessutom staten lämnar ett ganska ordentligt bidrag.

Jag skulle vilja tillägga, att man får väl ändå anse att en tioårig övergångs-

*Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)*

Ang.
anständ med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

tid för att denna fråga skall kunna tillfredsställande ordnas är tillräcklig tid även för landstingen, och jag tror för min del att saken ligger på det sättet, att intresset för dess ordnande är så pass stort, att frågan verkligen skulle kunna inom de återstående två till tre åren bli tillfredsställande löst.

Till sist, herr talman, skulle jag vilja säga att här har talats om att det är en stor utgift för vederbörande landsting att ordna denna fråga, men kanske de ärade talarna inte fullt observera att åtgärden har en ekonomisk innebörd för kommunerna, fastän av annat slag. Saken förhåller sig nämligen så, att om icke de kommunala fattigvårdsstyrelserna och barnavårdsnämnderna ha tillgång till dessa arbetshem, där de arbetsovilliga och försumliga familjeförsörjarna kunna intagas, måste kommunerna betala underhåll åt vederbörande familjer eller utom äktenskapet födda barn. Det är ett mycket stort behov, som gör sig gällande från kommunernas sida, att få denna arbetshemsfråga ordnad, och under de sista månaderna har jag vid tre särskilda tillfällen, då länets barnavårdsnämnder varit samlade, varit vittne till att samtliga uttalat sig för önskvärdheten av att arbetshem snarast möjligt måtte komma till stånd. Då man icke lägger större bördor på landstingen, tror jag att de borde vara villiga och benägna att lösa denna fråga, ty den har så stor betydelse för kommunernas arbete, att man tryggt kan säga att om icke arbetshem stå till förfogande, kunna kommunerna icke tillfredsställande tillämpa varken den nya fattigvårdslagen eller den nya barnavårdslagen.

Jag ber ur dessa synpunkter, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Reuterskiöld: Jag tillät mig instämma med herr von Sneidern i hans yttrande. Sedan dess har ju debatten fortgått, och jag skall därför be att få säga ett par ord till.

Det har här sagts, att tio år kunna anses vara en tillräcklig övergångstid. Jag tror, att när det gäller arbetshem, har erfarenheten visat, att den är i minsta laget och att det gärna kunnat vara litet längre tid. Som ordförande i Uppsala läns landstings arbetshemskommitté har jag allt sedan den kommittén tillsattes haft med saken för Uppsala län att göra. Vårt län är så pass litet, åtminstone i detta avseende, att det icke gärna kan komma i fråga, att vi skola bygga själva. Det har därför försiggått förhandlingar på olika håll om en samverkan med andra landsting, och de förhandlingarna ha dragit ut, helt naturligt, med påföljd att alldeles nyss ha förhandlingarna på ett visst håll måst avbrytas, därför att situationen här klarnat i negativ riktning i fråga om det landsting, vi då underhandlade med.

Jag har sedan kommit in i underhandlingar med flera landsting, som redan bildat ett gemensamt förbund med centralpunkt uppe i Dalarna, och innan de förhandlingarna äro slut, kan det mycket väl hända, att 10-årsperioden är ute och att man mycket gärna skulle vilja ha den föreslagna längre tiden på sig för att kunna föra förhandlingarna till slut. I annat fall kan det hända, att, om man begär att få inackordera sig hos andra landsting och Kungl. Maj:t säger nej, så ju kortare tid som är kvar, desto oundvikligare blir det att bygga. Har man icke möjlighet att inleda nya underhandlingar på annat håll, då försvinner i själva verket friheten, bara Kungl. Maj:t säger nej till ett visst förslag. Jag tror därför, att det är av ganska stor betydelse, om man får denna tid förlängd.

Vidare måste ju den fråga, det här gäller, avgöras på erfarenhetens grund. När vi i vårt landsting först började detta arbete, utskickades frågeformulär och cirkulär med begäran om upplysningar från de olika kommunerna inom länet angående behovet. De uppgifter som då kommo in — visst inte från alla håll men dock från mera än hälften av de tillfrågade — voro sådana, att *om*

de varit riktiga, hade det inte räckt med *ett* arbetshem inom länet, utan det hade blivit nödvändigt att bygga flera. Sedermera har erfarenheten visat, att kommunerna hade oerhört felbedömt saken i detta fall. Jag tror, att kommunerna mycket lätt felbedöma en fråga, om vars innebörd de icke ha en riktigt klar föreställning på grund av egen erfarenhet.

Jag tror också, det vore synnerligen lyckligt, om man finge några år till för att få erfarenheter från de arbetshem, som finnas, och om det finnes möjlighet att utnyttja dessa. Ty om det är sant och säkert, att i fråga om ålderdomshem en centralisering icke är lämplig utan tvärtom, vill jag påstå, att i fråga om arbetshem är däremot en centralisering till en viss grad synnerligen önskvärd. Jag går visst inte så långt, att jag vill ha ett arbetshem för hela riket och skicka folk från Norrland till Skåne eller Västergötland eller något sådant, men en centralisering inom vissa gränser tror jag vara mycket nyttig. Och då kommer spörsmålet, om man icke kan få utnyttja erfarenheter från de hem, som finnas. Jag tror t. ex. förhållandet vara, att man på åtskilliga håll gjort den erfarenheten, att man bör skilja mellan de försunliga familjeförsörjare, som tagas in, och de bråkiga element, som flyttas över från ålderdomshemmen. Det kan hända, att man behöver en helt sluten avdelning för de senare, och det är fråga om man inte borde gå vidare på den vägen och sålunda skilja de båda elementen åt på ett sätt, som inverkar på även hemmets byggnad. Därigenom kunde man då få lediga platser för dem, som inte annars finge utrymme.

Alla dessa frågor äro sådana, att de icke kunna lösas med fördel, om man skyndar på dem, men de lösas med synnerligen stor fördel och med all sannolikhet till en lycklig utgång, om man får tillräcklig tid på sig.

Från dessa synpunkter ber jag att få instämma i herr von Sneiderns yrkande om bifall till reservationen.

Herr Rosén: Herr von Koch förebrådde mig för att jag använt gammal statistik. Den förebråelsen är icke befogad. Jag tror, att det vore bra, om man i allmänhet hade en så färsk statistik som den, jag åberopade. Den är nämligen från den 1 september 1925, alltså för några månader sedan. Då fanns det 170 platser, som jag nämnde, och av dessa voro endast 71 belagda. Då hade fem månader förut tillkommit Västergårdens hem med 67 platser, av vilka endast 14 voro belagda. Det är ju glädjande att få höra färskare siffror, men för mig funnos inga andra tillgängliga.

Herr von Koch hoppas emellertid, att utvecklingen skall gå i den riktningen, att de nu lediga platserna snart skola fyllas. Jag tror emellertid, att man har anledning att hoppas och tro, att utvecklingen skall gå i motsatt riktning. Jag har den erfarenheten från det län, jag representerar. Det har hittills förekommit sju eller åtta fall, där man har begärt, att personer skulle interneras på arbetshem, men endast i ett fall har saken fullföljts och vederbörande intagits. I samtliga övriga fall har den ouppklarade affären ordnats, då vederbörande stod inför hotet att bli intagen på arbetshem, och enligt vad det uppgivits från andra håll har man där samma erfarenhet, fastän kanske icke i fullt samma utsträckning. Men jag tror, att arbetshemmen komma att verka i hög grad uppfostrande.

Herr von Koch anförde vidare, att det vore oekonomiskt av oss där uppe i norra Sverige att skicka sådana här personer ned till arbetshem i södra Sverige. Vi ha en helt annan uppfattning. Vi anse, att vi gjort både länet och staten en stor tjänst, då vi utgivit en hundralapp i resekostnader för en person och betalt ett bidrag till andra landsting, som redan ha byggt, för de platser, som stått till vårt förfogande, i stället för att dessa bidrag skulle ha uteblivit, flera platser stått tomma där nere och vi skulle ha byggt ett arbetshem med

*Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)*

Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

personal men utan interner. Vi ha den uppfattningen, att vi ha handlat klokt, då vi ställt oss avvaktande, och jag tror, att det vore klokt, om vi finge fortsätta därmed, till dess verkligt behov av ytterligare arbetshem föreligger.

(Forts.)

Herr von Sneidern: Även jag begärde ordet i anledning av herr von Kochs yttrande, att vi, som förfäktat reservationen, använde oss av en alltför gammal statistik. Jag vill då nämna, att de sifferuppgifter, jag lämnade, erhöi jag klockan 11 i dag på förmiddagen av verkställande ledamoten i styrelsen för Västergårdens arbetshem, så att någon färskare statistik tror jag inte går att få i detta avseende. Som jag sade är detta hem avsett för 65 intagna. Där äro nu intagna 24 personer och där ha under det år, anstalten verkat, varit intagna högst 30 personer.

Vidare erinrade herr von Koch om de avtal, som äro ingångna med vissa andra län ävensom Göteborgs stad, och angav vissa siffror. Dessa äro naturligtvis fullt riktiga; anstalten har upprättat sådana kontrakt beträffande 47 platser, men trots dessa avtal äro i denna dag icke mer än 24 personer intagna där. Detta hänvisar enligt min mening till, att man bör ställa sig avvaktande, innan man bygger nytt. Herr von Koch undrade över att jag intresserade mig för denna sak, då vårt län ordnat det så väl, att det kunde vara säverat genom dessa avtal, som han yttrade sig. Jag får emellertid bekänna, att hur intresserad jag än är för länet, kan jag väl ändå ha intresse också för vissa nationalekonomiska frågor, och jag anser, att denna fråga är av sådan beskaffenhet, och att det är klokt att inte bygga mer än man behöver. Jag är lika intresserad som herr von Koch av att arbetshem skola komma till stånd, men de böra icke komma till stånd i vidare mån än behovet av dem gör sig gällande.

Utskottets ärade ordförande yttrade, att landstingens ställning var densamma nu och då lagen träder i full tillämpning, men det lär väl dock vara ett misstag. På den uppgiften från utskottsordförandens sida har ju emellertid redan professor Reuterskiöld svarat, varför jag inte anser mig böra vidare ingå på den.

Herr von Koch riktade en särskild fråga till mig, om jag ansåg det klokt, att man skickade personer från Västerbotten ned till Dalsland. På den frågan kan jag svara liksom herr Rosén, att det i alla fall är klokare än att bygga arbetshem, där de icke behövas.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Greve Spens: Herr talman! Jag har nog varit tveksam, huruvida icke anstånd borde beviljas även med avseende å arbetshemmen, men vad som bestämt mig för att inom utskottet biträda kompromissen, som även omfattat arbetshemmen, är, att det synes inom landet förefinnas en ganska utbredd uppfattning, att man kommer att kunna kraftigare ingripa emot försumliga familjeförsörjare, om arbetshemmen snart bli ordnade. Vid de möten, herr von Koch omnämnde, som sistlidne höst utlystes på flera håll i landet av Konungens befallningshavande efter framställning av fattigvårdsinspektören, uttalades det en allmän önskan, att arbetshem skulle så fort som möjligt bli ordnade just för att man skulle kunna ingripa emot försumliga familjeförsörjare.

Det är framför allt denna sak, som gjort, att jag ansett mig kunna biträda utskottets förslag. Det är visserligen svårt att tillförlitligt beräkna, hur stora dessa arbetshem skola tilltagas, men då de arbetshem, som redan finnas, efter de upplysningar, herr von Koch lämnade i utskottet, blivit alltmera anlitade, så synes det mig också, att man skulle kunna ha anledning antaga, att en sådan ökning skulle fortvara, och att det nu icke skulle möta några starkare betänkligheter att avslå motionen om anstånd. Jag vill också påpeka, att det

synes mig vara litet egendomligt, om man skulle giva ett längre anstånd med dessa arbetshems uppförande än med avseende å ålderdomshemmen. Det är nämligen så, att utskottet föreslagit två års generellt anstånd med ålderdomshemmens uppförande, men i den reservation, som nu fått så många tillstyrkare, föreslås ett generellt anstånd av fem år med arbetshemmens uppförande.

På grund av vad jag nu anfört, herr talman, anser jag mig kunna yrka bifall till utskottets förslag.

Herr von Koch: Herr talman! Om herr von Sneidern kände sig träffad av min kritik angående hans statistik, vill jag säga, att det berodde på ett misstag, ty jag riktade mig bara mot herr Roséns statistik, som var av gammalt datum. Jag tror emellertid, att herr von Sneidern i sitt anförande icke tillräckligt beaktat, att vi fått en ny lagstiftning om samhällets barnavård, och att densamma i ännu högre grad än den gällande fattigvårdslagen kräver dessa arbetshem. Såsom greve Spens nyss omtalat, har vid de möten, som av olika länsstyrelser anordnats, uttalats önskvärheten av att det skulle finnas möjlighet att få på arbetshemmen intagna sådana personer, som icke vilja försörja hustru och barn.

Då herr Rosén talade om, att man gjort staten en tjänst genom att skicka personer från den nordligaste delen av Västerbottens län till den södra delen av Kalmar län, kan jag icke underlåta att framhålla, att det dock är *staten*, som betalar dessa handräckningskostnader och dyrbara transporter, och jag kan icke förstå, att det ur någon synpunkt kan försvaras att ordna saken på det sättet. Det förhåller sig nämligen så som vid en nyligen hållen konferens blivit av samtliga på området arbetande klarlagt, att innan man skriver ut en person från ett arbetshem, för att han skall kunna försörja sig på ett tillfredsställande sätt, skall man försöka skaffa honom en plats, på vilken han kan försörja sig och sköta sina angelägenheter. Detta går naturligtvis icke för sig, om arbetshemmet är beläget i en del av landet och vederbörandes eget hem i en annan långt därifrån belägen del. Vid exempelvis det arbetshem, som är beläget i Dalarna, har man försökt förmedla arbete åt de från Norrlandslänen intagna, men då blev vanligen den tillfälligt frigivne kvarstannande i trakten och kom icke hem till sin hemort, vilket föranledde allehanda svårigheter. Jag tror också, att herr Rosén icke tillräckligt har beaktat, att det ej blott är *en* kategori personer, som skola intagas, nämligen försunliga familjeförsörjare, utan även sådana understödstagare på de kommunala ålderdomshemmen, som icke där sköta sig på ett tillfredsställande sätt. Detta har man icke kunnat åstadkomma i Västerbottens län genom det arrangemang, som där träffats, utan dessa personer få vara kvar å ålderdomshemmen, spridande otrevnad och vållande obehag bland de i hemmen intagna ordentliga understödstagarna.

Jag skulle till sist vilja säga, att det är alldeles sant vad professor Reuterskiöld sade, att den statistik, som vederbörande landsting till en början utarbetade, var mycket otillfredsställande. Kommunerna hoppades, att de skulle kunna föra över på landstingens anstalter en hel del av sina egna understödstagare, och därför uppgav man utomordentligt höga siffror. Lyckligtvis använde sig icke något enda landsting av denna statistik för att därpå grunda sin anstaltsvård, utan man har överallt förfarit synnerligen försiktigt. Jag vill exempelvis nämna, att det ena arbetshemmet är gemensamt för fem län och en större stad, nämligen Gävle, samt att det, såsom herr Reuterskiöld antydde, är fråga om att ännu ett landsting skall förena sig med de övriga om detta arbetshem. Ett annat arbetshem — det i Dalsland — är gemensamt för tre län, men dessutom ha, såsom herr von Sneidern antydde, avtal träffats dels med en storstad, Göteborg, och dels med andra län. Det förefaller mig

Ang.
anstånd med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)

Ang.
anständ med
ordnandet av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)

därför, som om man måste konstatera, att man har förfarit med ganska stor försiktighet på detta område, och att man icke lockat ut landstingen på några som helst äventyrligheter. Då det kanske icke tillräckligt framgick av mitt förra anförande, vill jag särskilt framhålla — och detta speciellt med anledning av herr Vrangs fråga — att i den mån landstingen ordna denna sak, bli de befriade från skyldigheten att upprätta arbetshem. Det är möjligt, att åtskilliga landsting förena sig antingen genom att bilda kommunalförbund för en gemensam anstalt, eller också att enskilda föreningar upprätta anstalter och med bidrag av vederbörande landsting ordna saken på ett tillfredsställande sätt. Så har skett på åtminstone ett håll.

Jag tror sålunda, att som saken för närvarande gestaltar sig, håller hela denna fråga av sig själv på att lösas, men skulle riksdagen i en hastig vändning besluta sig för ett femårigt uppskov med hela frågan, är det klart, att härigenom skulle vållas olägenheter, som verkligen komme att gå ut över vederbörande kommuners befattning med många viktiga samhällsfrågor.

Jag skulle vilja vädja till kammaren att icke gå med på förslaget att utöka tiden för anordnandet av dessa arbetshem med hela fem år, sålunda en väsentligt mycket längre tid, än man tänkt sig beträffande kommunernas ålderdomshem, utan i stället bifalla utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen enligt de därunder framkomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *von Sneidern* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr förste vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Vrang* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 55.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om åstadkommande vid val till riksdagens andra kammare av en mera rättvis fördelning av mandaten mellan de olika partierna.

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

Till konstitutionsutskottet hade hänvisats de likalydande motionerna i första kammaren nr 227 av herr *Carl Gustaf Ekman* m. fl. och i andra kammaren nr 352 av herr *Hamilton* m. fl., i vilka motioner hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse anhålla det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa erforderlig utredning i syfte att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras sammanlagda rösttal samt för riksdagen framlägga de förslag till ändringar i riksdagsordningen och i lagen om val till riksdagen, vilka för detta ändamål kunde finnas påkallade.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *David Bergström*, *August Ljunggren*, *N. J. F. Almqvist* och *Bäckström*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa erforderlig utredning i syfte att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras sammanlagda rösttal samt för riksdagen framlägga de förslag till ändringar i riksdagsordningen och i lagen om val till riksdagen, vilka för detta ändamål funnes påkallade;

2) av herr *Reuterskiöld* beträffande motiveringen.

Herr Bergström, David: Herr talman! Det förhåller sig ju så, att vårt land liksom så många andra länder under tidernas lopp fått uppleva och använda många och ganska skiftande representations- och valsystem. Värdet av dessa olika system har ju berott på den grund, varpå de olika systemen vilat, och på den omständigheten, huru systemen blivit i praktiken genomförda.

Vad nu beträffar det valsystem, som vi för närvarande äga i detta land, restes ju på sin tid åtskilligt motstånd mot detsamma. Men när ett system skall genomföras, blir det dock till sist en angelägenhet, som i viss mån blir gemensam både för motståndarna och anhängarna till systemet, nämligen att göra det bästa möjliga av detsamma. Det var väl i denna riktning, som tankarna gingo år 1918 här i riksdagen, då riksdagen skrev till Kungl. Maj:t i avseende å det proportionella valsystemet och begärde en utredning i ändamål att tillse, att detta system kom att verka så proportionellt som möjligt. Det var väl tankegången hos riksdagen.

Om vi nu se på tidssammanhanget och de tidsförhållanden, under vilka vi tillämpat detta valsystem i vårt land, finns det ju någonting, som därvidlag just med avseende å detta system och dess verkan inåt i viss mån sammanfaller eller sammanhängar, kan man säga, med vårt lands och med de små nationernas arbete utåt nu för tiden, där vi gått in för att arbeta för en samverkan och för ett behörigt tillgodoseende av minoriteternas rätt. Så tillvida är det ju samma tankegång, som ligger under detta system, som vi nu tillämpa med avseende å våra viktigaste valhandlingar i vårt land, nämligen valen till riksdagen. Det är ju precis samma tankegång även där. Då vill jag fråga kammaren: Har det efter år 1918 inträffat någonting, som skulle kunna bringa oss att ställa oss på en annan ståndpunkt än man gjorde här i riksdagen — jag var ju då icke medlem av densamma — då man år 1918 skrev till Kungl. Maj:t och begärde en utredning på åtskilliga punkter och

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

just på denna punkt, som det här gäller, nämligen frågan om, huruvida icke någonting borde åtgöras för att genom tilläggsmandat eller genom annat utjämningsförfarande få denna proportionella metod att verka rimligare och riktigare, än den för närvarande gör?

Konstitutionsutskottet har nu behandlat denna fråga. Konstitutionsutskottets majoritet har denna gång ställt sig i fullkomlig strid mot vad förhållandet var 1918, då utskottet på denna punkt gick fram fullständigt enhälligt och avgav ett yttrande, som riksdagen sedermera gjorde till sitt, nämligen att frågan huruvida åtgärder av nu nämnd art — nämligen just den art, som det nu är å bane — kunde vara erforderliga, bör enligt utskottets eller — såsom det sedermera hette i riksdagens skrivelse — enligt riksdagens uppfattning icke förbigås vid en utredning, som har till syfte att undersöka möjligheterna för en utveckling av det proportionella systemet i riktning mot större följdriktighet.

Ja, vad säger nu konstitutionsutskottets majoritet i år, då utskottet för sin del hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda? Majoriteten hänvisar till en utredning på området, som icke är någon utredning, ty proportionsvalssakkunniga ha ju i grund och botten egentligen icke befattat sig med denna fråga, utan de befattade sig, när de fått sitt uppdrag slutligen på hösten 1919 av Kungl. Maj:t, helt naturligt med anledning av de direktiv, som de då erhöles, med en hel hop andra spörsmål. De sade i sitt eget utlåtande uttryckligen ifrån, att någon ingående undersökning på just den punkt, som det nu gäller, hade de icke kunnat komma att verkställa. Detta var uppenbarligen av två skäl. Det ena var ju det, att Kungl. Maj:ts direktiv visade i en helt annan riktning. Det var helt andra saker, som de sakkunniga skulle göra färdiga, och som skulle kunna omedelbarligen tillämpas. Det andra skälet var väl möjligen det, att de sakkunniga icke voro så särdeles intresserade av speciellt denna fråga. Jag föreställer mig åtminstone, att det i någon mån kan ha funnits ett sådant personligt skäl.

Då blir väl spörsmålet nu för riksdagen att klarera ut, huruvida icke denna dess begäran, som framställdes till Kungl. Maj:t, nu borde bliva effektuerad av Kungl. Maj:t, med andra ord, huruvida riksdagen icke bör hålla på, att denna undersökning verkligen kommer till stånd. Finns det då några sakliga skäl emot att så sker? Ja, går jag till utskottets betänkande och söker efter något sakligt skäl skulle det väl vara det, som återfinnes i slutet av konstitutionsutskottets utlåtande. För min del finner jag — och det tror jag, att jag skall lyckas bevisa — att det som där säges är ett rent spegelfäkteri. Det erinras där, att under de senaste åren reformer genomförts, som i sin mån äro ägnade att verka i den riktning, motionärerna ha avsett. Utskottet fortsätter: »Detta är särskilt fallet dels med den utvidgning av valkretsarna, som år 1921 vidtogs och som väsentligen betingades av hänsyn till den proportionella rättvisans krav, dels med de bestämmelser om underparti- och fraktionsbeteckning, som år 1924 beslutades.»

Ja, herr talman, av verkningarna av de förändringar, som konstitutionsutskottet här har åberopat, hava vi ju en viss erfarenhet. I den reservation, som jag och ett antal medlemmar av konstitutionsutskottet enats om, hava vi redan framhållit, att resultatet är detsamma som förut, ifall man räknar resultatet siffermässigt. Det förhåller sig ju så, att vid 1921 och 1924 års val — vid det sistnämnda av dessa val verkade båda dessa institut, som konstitutionsutskottet pekat på — visade det sig att 13, säger 13 platser vid det förra valet och 14 platser vid det senare tillgodokommo de s. k. större partierna, d. v. s. det socialdemokratiska partiet och högerpartiet på de övriga partiernas bekostnad.

Nå, hur var det, när riksdagen skrev år 1918 i detta avseende? Ja, därom

upplyser redan en motion från denna tid, nämligen den, som då förelåg i ämnet, och som var väckt av herr Hage. Han framlade där motsvarande siffror för närmast föregående val. Vad visade då dessa siffror konstitutionsutskottet och riksdagen? Jo, de visade, att det då var precis samma antal platser, nämligen 14 stycken, som, vi kunna kanske säga, obehörigen tillkommo icke två partier utan ett enda parti, nämligen det socialdemokratiska partiet, på alla de övriga partiernas bekostnad. Detta parti fick sålunda till sitt överflöd, om jag så får uttrycka mig, även taga för sig 14 mandat, som rätteligen borde hava tillkommit andra partier. Den omständigheten att det vid t. ex. det senaste valet till andra kammaren varit två partier, som fått tillsammans taga för sig dessa 14 mandat, borde väl icke ändra uppfattningen inom riksdagen, om man nämligen ställer sig på en rationell ståndpunkt i denna fråga. Med denna rationella ståndpunkt menar jag då, vad jag nämnde för en stund sedan, nämligen att — vilket valsystem man än beslutar sig för och evad man från början varit anhängare eller motståndare till detsamma — bör man försöka att därav vid genomförandet göra det bästa möjliga. Det är, herr talman, endast detta, som jag velat understryka för kammaren, då jag nu tagit till orda i denna fråga.

Jag beklagar, att högerpartiets ledare ej för tillfället är inne i kammaren. Illa skulle jag känna den mannen, om jag icke vore övertygad därom, att vad han och med honom hans parti för åtta år sedan ansåg vara riktigt och rättmätigt, det betraktar han säkerligen såsom riktigt och rättmätigt även i denna dag. Jag skulle också kunna säga ett ord till det andra partiet, det andra större partiet här i landet, nämligen det socialdemokratiska. Min övertygelse är, att om i denna stund Hjalmar Branting varit i livet, hade han med den ståndpunkt, som han intog till denna fråga år 1907 — jag var med vid den tiden — även nu för sitt parti strukit under, att hans mening vore fortfarande densamma som den då var i avseende å det socialdemokratiska partiet och de proportionella valen, nämligen att man från socialdemokratiskt håll icke skulle resa, såsom han då uttryckte sig, »ens det allra minsta nämnvärda motstånd mot genomförande av en proportionalism såsom garanti för minoriteter», under förutsättning, att den fotades just på den grund, som sedermera år 1918 lades genom stora händelser i vårt land för hela vårt valsystem.

Ja, mina herrar, jag undrar, om dessa partier skola följa den ledningen nu — den ledningen och dess tankar — eller om de skola följa de mycket små tankar på detta område, som framlagts av deras representanter i konstitutionsutskottet.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till den av mig och några kamrater i utskottet avgivna reservationen.

Herr Hansson, Gustav: Herr talman, mina herrar! Jag skall för min del icke kalla vare sig några nuvarande eller bortgångna partiledare till hjälp i denna fråga. Jag skall endast här söka återge de »små» synpunkter, som vi inom konstitutionsutskottet enligt herr David Bergströms mening lagt på denna fråga.

Under den diskussion såväl i tidningspressen som annorstädes, som föregått denna frågas behandling här i riksdagen, har det blivit sagt, att en av orsakerna till att de större partierna motsätta sig den föreslagna utredningen om ändring av det proportionella valsättet i syfte att få en rättvisare fördelning av mandaten partierna emellan, är den, att dessa partier icke vilja släppa den förhållning, de för närvarande innehava, nämligen den, att de till följd av sin styrka få några flera mandat än de skulle hava fått, om en utjämning partierna emellan ägt rum. Jag vill härtill säga, att fastän jag tillhör ett av de större partierna, har denna synpunkt för mig icke varit den bestämmande, utan det har varit helt andra skäl, som varit avgörande, då det för mig gällt att taga ståndpunkt i denna fråga. Jag har vid flera tillfällen här i kammaren sagt,

Första kammarens protokoll 1926. Nr 24.

Ang. rättvisare mandalfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Ang. rätt-
visare man-
datfördelning
vid andra-
kammarval.

(Forts.)

att jag är anhängare av det proportionella valsättet, och jag har i min ringa mån sökt medverka till att en del förbättringar av detsamma ha vidtagits. Jag syftar då närmast på den år 1921 genomförda förstoringen av valkretsarna. Men fastän jag är anhängare av det nuvarande valsättet, kan jag likväl icke vara med om alla de s. k. förbättringar av detsamma, som vid olika tillfällen här i riksdagen föreslagits. Jag hyser nämligen den uppfattningen, att det finns en gräns för dessa s. k. förbättringar, som icke får överskridas, och denna gräns anser jag nu vara uppnådd. Om vi här i riksdagen fortsätta med att undan för undan vidtaga förändringar i valsättet, slutar det kanske icke, förrän vi kommit dithän, att valsättet får det utseendet, att även den varmaste anhängare av detsamma ställes inför den frågan, om det verkligen är någonting att i fortsättningen hålla på, och om det icke överlevat sig självt. Det finns kanske en del personer, som hysa den uppfattningen, att ju mera det nuvarande valsättet tillkränglas, desto fortare försvinner det, och de anse detta vara en fördel. Till dessa vill jag för min del dock icke räkna mig.

Här har sagts, att riksdagen år 1918 begärde en del reformer i fråga om det proportionella valsättet. Ja, jag var även på den tiden med i konstitutionsutskottet, och mitt namn står under det utlåtande, som då avgavs, men jag ber att få erinra om att konstitutionsutskottet den gången dock gjorde en reservation beträffande en del av dessa reformer. Jag skall be att få återge vad den förenade vänstern inom konstitutionsutskottet den gången sade. Detta stycke av utskottets motivering blev visserligen sedermera struket på hemställan av en del högerreservanter, men det kvarstår i alla händelser såsom ett uttryck för den förenade vänsterns mening vid detta tillfälle. Det heter nämligen på ett ställe i motiveringen: »Det är emellertid möjligt, att åtgärder, som ur denna synpunkt kunna befinnas önskvärda, på samma gång visa sig ägnade att än mera skärpa vissa olägenheter, som vidlåda det proportionella systemet såsom sådant. Steg, som leda i en sådan riktning, böra i möjligaste mån undvikas. Sålunda bör vid utredningen rörande åtgärder i syfte att råda bot för bristerna i nu gällande ordning särskilt beaktas den synnerliga angelägenheten, att dessa åtgärder kunna genomföras utan att mer än nödigt komplicera metoden, kringskära valmännens handlingsfrihet, upplösa sambandet mellan väljare och valde och stärka valledningarnas inflytande eller överhuvud taget så att säga mekanisera valproceduren.» I fortsättningen av samma stycke kommer utskottet sedermera in på frågan om tilläggsmandaten och talar om en undersökning här om, men utskottet intar dock icke någon bestämd ståndpunkt i detta avseende. Enligt min uppfattning skulle ett bifall till det förslag, som i motionerna framlagts, vara ägnat att, såsom det hette i utskottets motivering, upplösa åtminstone i vissa fall »sambandet mellan väljare och valde» och även kanske i många fall stärka valledningarnas inflytande samt mekanisera valproceduren. Jag har velat avgiva denna personliga förklaring, att jag fortfarande är vän av det proportionella valsystemet, men just med hänsyn till att jag är detta, kan jag inte gå med på vilka förändringar som helst, ty det kommer att leda, såsom herr Engberg yttrade i en reservation angående majoritetsval, därhän, att vi komma fram till riksvalkretsen, och sedermera är gärdet fullständigt uppgivet.

Herr Bergström underkände riktigheten av vad utskottet har anfört till stöd för sin ståndpunkt, men jag tror dock inte, att man kan göra detta. Jag anser snarare, att det ligger ganska mycket i vad utskottet har anfört. Utskottet säger t. ex. på ett ställe i betänkandet: »Utskottet vill därjämte framhålla, att de olika möjligheter i avseende på utformningen av ett utjämningsförfarande, som i de föreliggande motionerna beröras, även ur andra synpunkter synas innebära betydande vanskligheter. Särskilt är detta fallet med en sådan anordning, enligt vilken valen skulle förrättas valkretsvis i vanlig ordning, men därefter med hänsyn till partiernas sammanlagda röstetal i hela riket en juste-

ring av resultaten vidtagas; ett dylikt system skulle tydligen leda till den föga tilltalande konsekvensen, att ett mandat, som vid valet tillfallit ett visst parti i en valkrets, sedermera skulle kunna överföras till ett annat parti i en annan valkrets.»

Om man nu går in för förslaget om införande av s. k. utjämningsmandat, så skulle, såsom utskottet här anmärker, det förhållandet inträffa, att ett parti i en valkrets komme att förlora sitt mandat till förmån för ett annat parti i en annan valkrets, och detta vore av många skäl föga tilltalande. Man har ju i åtskilliga år talat om valleda här i landet, bristande intresse för valen etc. och förmenat, att detta bristande intresse är stätt i utökning. Jag må undra, om en åtgärd, sådan som den här föreslagna, skulle vara ägnad att skärpa intresset? Vi tänka oss ställningen sådan i en valkrets, att det vid valet finns möjligheter för ett parti att gå fram och erövra ett nytt mandat. Alla krafter spännas, alla ansträngningar göras för att nå detta mål. Men om man har denna risk, låt mig säga över sig: fastän vi ändå kunna erövra ett nytt mandat, kan det hända att vid en reglering av mandaten kommer det att bli oss fråntaget — då tror jag, att denna risk icke kommer att stimulera till ökat valdeltagande, utan den skall i stället leda till ett minskat sådant.

Vad sedan beträffar tilläggsmandaten, har utskottet anfört det oriktiga i att de röster, som tillräknats en kandidat inom en valkrets, skulle komma att tilläggas en annan valkrets. Jag vill i detta sammanhang säga, att om vi gå in för denna linje, komma vi i viss mån att upphäva det s. k. bostadsbandet. Vi få då en del representanter i andra kammaren, som äro valda i sina valkretsar och för dessa gäller bostadsbandet och sedan få vi riksrepresentanter, för vilka bostadsbandet icke är gällande. Jag tror, att om man skulle gå in för detta, vore det också skäl att skapa likhet över hela linjen och icke ordna det så, att bostadsbandet gäller för en del men icke för andra. För min del håller jag, herr talman, inte så förskräckligt hårt på bostadsbandet, men jag anser, att skall man rucka på bestämmelserna i ett avseende, så bör man även göra det i andra.

Då jag läste herr Ekmans motion, undrade jag ganska mycket över varför motionären icke varit konsekvent och tillika föreslagit införande av de s. k. officiella valförberedelserna. Ty det är ju i alla fall så, att skall man genomföra reformer, sådana som de här föreslagna, då måste man enligt min uppfattning även ovillkorligen acceptera de officiella valförberedelserna. Riksdagen begärde även dessa år 1918, men jag tror dock, att om vi i år skulle rannsaka hjärtan och njurar här i riksdagen, skulle vi finna, att det inte är så förskräckligt många, som önska få de officiella valförberedelserna införda. Men som sagt, ett bifall till motionen skulle enligt min mening leda fram till, att man måste taga även dessa.

Det är en sak till, som jag ber få påpeka. De proportionsvalsakkunniga yttra till sist i det stycke, som utskottet har återgivit, att en anordning med tilläggsmandat skulle främja uppkomsten av småpartier. Nu ha vi ju här i landet redan många partier, ty antalet har ökats under de senare åren. Jag tror, att jag måste ge de sakkunniga rätt, i vad de anfört och jag anser att om vi genomföra en anordning, sådan som motionärerna ha föreslagit, skulle detta verka därhän, att vi finge ännu flera partier här i landet. Och om detta skulle vara till båtnad för det parlamentariska arbetet, därom tror jag, att man kan hava skäl att hysa mycket delade meningar.

Herr talman! Under hänvisning till vad jag här anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Åkerberg: Jag har inte begärt ordet för att motsätta mig utskottets yrkande i den här frågan, men dock för att i någon mån uttala min förvåning

Ang. rättvisare mandattfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra kammarval.

(Forts.)

över motiveringen för detta yrkande och över huru litet denna motivering hänger tillsammans med hela den anda, som bär upp det proportionella valsystemet.

Utskottet stöder sig huvudsakligast på de sakkunnigas uttalande för några år sedan och har för egen del inte så mycket att tillägga. Det har av de sakkunniga åberopats bland annat, hurusom dessa tilläggsmandat skulle innebära ett understrykande av partimomentet, och »att partiet och icke personen skulle i allt högre grad komma att inför detta framstå såsom det i valakten huvudsakligen och mest värdefulla».

Det är ganska underligt att höra detta framhållas av folk, som anser, att proportionalismen är en nödvändig garanti för att rättvisan verkligen skall komma till uttryck i valakten. Och vad är det proportionella valsystemet annat än ett grundlagsfästade av partiväsendet? Den svenska grundlagen upptäckte partiet 1907 — tror jag det var — och genom en lagändring, sådan som här föreslagits av motionärerna skulle det väl strängt taget icke bli någon annan ändring i sak än att grundlagen upptäckte, att dessa partier sträcka sig över hela landet och icke äro begränsade till en viss valkrets. Om man bortser från detta, för man bara sig själv bakom ljuset. De sakkunniga och utskottet framhålla vidare, att en sådan ändring i systemet skulle kräva absolut enhetlighet i partibeteckning. Från min synpunkt sett måste jag säga, att detta endast skulle vara en fördel. Även om vi inte få tilläggsmandat men behålla det proportionella valsystemet tänker jag, att man så småningom måste komma fram till officiellt inregistrerade partibeteckningar. Vi kunna inte blunda för, att vi hos oss ha ett fåtal hela landet omfattande partier, och att alla dessa lokalt betonade beteckningar, som förekomma i vissa kretsar, endast äro camouflager och lurendrejeri för att föra valmännen bakom ljuset. Då de valda sedan komma till riksdagen, bli de ändå högermän, socialdemokrater eller frisinnade, även om de valts under sådana beteckningar som »Smålands allmoge» eller »Det arbetande folket» eller vad allt dessa beteckningar heta. Om det är några personlighetsvärden, utskottet tillvaratager genom motståndet på denna punkt, så är det nog tämligen småskurna värden!

Det heter vidare, att »den matematiskt exakta partiproportionella representationen» icke är det, som bör eftersträvas, och i det uttalandet vill jag ge utskottet absolut rätt. Men däremot är det litet svårt att veta, vad utskottet menar, när utskottet sedan talar om, »att den proportionella exaktheten icke får genomföras längre än att den icke gör en skadlig åverkan på andra det politiska livets värden». Jag har tänkt mig möjligheten av, att utskottet menar, att genom detta valmanskårens sönderplockande i småpartier skulle man inte kunna få en stark regeringsmakt i landet, men då utskottet och sakkunniga inte närmare säga något om den saken, torde de inte ha menat på det sättet. Antagligen syfta både sakkunniga och utskottet på vad jag nyss nämnt, eller att partimomentet skulle komma att dominera på personlighetens bekostnad. Om man håller sig till detta, är det emellertid ganska märkvärdigt, att en av reservanterna, som förordat själva avslagsyrkandet, kommer till det resultatet på en motivering, som åtminstone jag inte har kunnat utläsa såsom annat än innebärande motsatsen till detta utskottets resonemang. Herr Reuterskiöld framhåller nämligen, att »målet måste vara den lika representationen för alla lika väsentliga intressen, men vägen till detta mål går genom partiernas successiva förvandling till större grupper, och det är denna utveckling, som, om den främjas, också medför all nödig utjämning». Jag erkänner, att det har berett mig åtskilligt huvudbry att söka begripa, vad som menas med detta, och jag är inte riktigt säker på, att jag gör det än, men jag tänker mig, att reservanten åsyftat, att de små partierna med hjälp av underbeteckningarna småningom skulle inordna sig i de »större partier, med vilka de hade vissa beröringspunkter, och att man så småningom skulle komma därhän, att

det bleve endast stora partier, vilket då skulle garantera en proportionell rättvisa. Även om reservanten inte menar detta, så förmodar jag, att utvecklingen, om det nuvarande systemet bibehålles, kommer att gå i den riktningen, och jag misstänker, att vi då så småningom komma därhän, att vi få endast två partibeteckningar, en borgerlig, som det heter, och en socialistisk. Jag vet, att det är många, som anse den utvecklingen önskvärd. Men alla, som förmena, att personligheten är ett värde, vilket bör tillvaratagas gentemot partiet, måste vara av den uppfattningen, att en sådan utveckling inte är önskvärd. Det är inte nog med, att härigenom partimomentet blir alltför dominerande, utan därigenom åstadkommes ju även en fullkomligt onaturlig partibildning. Utskottet anför här såsom talande emot dessa tilläggsmandat, att »särskilt i vårt vidsträckt land med dess skiftande lokala förhållanden och intressen synes det knappast lämpligt, att inom en viss valkrets avgivna röster skulle kunna tillgodoräknas en kandidat, som icke uppställts inom valkretsen». Men i alla händelser tillfalla ju dessa röster samma parti, inom vilket rösterna avgivas, ty jag anser fullständigt uteslutet, att det alternativ, som herr Hansson rörde sig med, skulle kunna bli godtaget i praktiken. Sådana som förhållandena nu äro, kunna ju med nuvarande bestämmelser till och med röster, som avgivits inom ett parti, komma kandidater i ett annat parti till godo.

För min del anser jag alltså, att om den proportionella valmetoden bibehålles, bör en anordning med tilläggsmandat anses vara en naturlig konsekvens därav och en gärd av rättvisa. Man skulle följaktligen kunna tro, att jag skulle sluta med att här yrka bifall till den av herrar Bergström med flera avgivna reservationen, men jag anser, att denna fråga är en alltför obetydlig detalj, för att man uteslutande för dess skull skulle sätta i gång med en stor utredning, som komme att resultera i en grundlagsändring. Om emellertid herrar Ekman och Bergström till nästa år vilja komma igen med ett förslag, som går ut på, att frågan upptages i hela dess vidd, skall jag villigt understödja ett sådant yrkande. För närvarande måste jag alltså sluta med att hemställa om bifall till utskottets avslagsyrkande, men uttalar samtidigt en förmodan, att denna seger för det nuvarande systemet blir en av de droppar, som så småningom komma proportionalismens bägare att rinna över i det här landet.

Med herr Åkerberg förenade sig herr *Luterkort*.

Herr von Geijer: Herr talman! Jag skulle egentligen icke behöva yttra mig efter det anförande, som hölls av den ärade ledamoten av konstitutionsutskottet, vilken först talade för dess förslag. Jag skall därför icke heller gå in på de sidor av saken, som han berörde, då han talade om de konsekvenser, som skulle kunna tänkas, om man ginge in på någon av de vägar, som äro angivna i motionen. Jag vill endast för min del understryka, att jag anser, att det s. k. utjämningsförfarandet — vilket också den siste ärade talaren var inne på — skulle föra till rena orimligheter, och att det andra förslaget, den andra linjen i motionen, eller tilläggsmandatsvägen, med obönhörlig konsekvens skulle föra till officiella listor, sålunda ett mekaniserande av hela valrörelsen, och ett koncentrerande av hela makten under valförberedelserna i valledningens hand.

Emellertid lade herr Bergström sitt anförande så, om jag fattade honom rätt, att han förmenade, att den skrivelse, riksdagen år 1918 avlät, icke hade, så att säga, blivit effektuerad, att den utredning, som där i denna skrivelse av riksdagen begärdes, icke skulle ha kommit till stånd. Ja, därom kunna ju meningarna vara delade. Jag har velat på den punkten framhålla som min åsikt, att de sakkunniga, som tillsattes just med anledning av riksdagens skri-

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarrät.

(Forts.)

Ang. rättvisare mandalfördelning vid andra kammarval.
(Forts.)

velse, verkligen gingo in på denna fråga. De yttra i sitt betänkande alldeles riktigt, att de direktiv, som de fingo av regeringen, voro i viss mån begränsade, och det var också förklarligt, ty man ville ha vissa bestämmelser avfattade i likhet med andra, så att de skulle kunna snabbt tillämpas. Och då vissa av de tankar, som framkastats i skrivelser, betingade en grundlagsändring, ansågo sig de sakkunniga icke kunna komma med något förslag. Men de sakkunniga gingo in på en principiell prövning av samtliga de delar av spörsmålet, som blivit dem anvisade, och det var i det hänseendet som de framställde vissa anmärkningar, anmärkningar som konstitutionsutskottet i sitt utlåtande har replierat på. Det är därför enligt min mening icke riktigt att säga, att denna fråga icke blivit undersökt, och de skäl, som därvidlag av de sakkunniga framhållits, äro enligt utskottets och min mening fortfarande till alla delar gällande.

Jag nämnde till en början, att de vägar, som äro av motionärerna föreslagna med nödvändighet skulle föra till ett mekaniserande av valstriden med undanskjutande av det personliga och, såsom jag också yttrade, koncentrera det hela i valledningens hand. Men oavsett detta kan jag icke neka till, att det förefaller mig, att den grund, som hela motionen i viss mån vilar på, kanske kan underkastas en bestämd kritik. Man kan till och med negra dess berättigande. Det gäller den i motionen påstådda rätten för varje parti eller grupp att varda representerat, eller att grunden skulle vara, att de sammanslutningar, som vi kalla för partier, skulle ha en *rätt*. Är det alldeles riktigt, att vad vi här kalla för partier, äro så fixerade och hela, att de verkligen kunna bli betraktade som rättssubjekt? I visst sammanhang kan jag visserligen medgiva detta, men gäller det över hela linjen? En sammanslutning i Skåne, som exempelvis kallar sig för »Bondeförbundet», skall den nödvändigt anses vara av samma art som den, som kallar sig »Bondeförbundet» i Norrland, eller att en grupp, som exempelvis kallar sig »De frisinnade», och som utgör den frisinnade sammanslutningen i Jönköpings län nödvändigtvis skall vara densamma som »De frisinnade» i Stockholm och ha samma rätt att göra anspråk på det andras, det liknändas röstöverskott? Det förefaller mig verkligen oriktigt. Jag förmenar att motionen gått förbi en sak här, och det är de lokala rotfästena, vilkas förekomst måste vara nödvändig, för att man skall kunna få något verkligt grepp på partierna härvidlag som rättssubjekt.

Det är därför enligt min mening oriktigt att säga, att ett parti, som till äventyrs antagit samma namn som ett annat parti i en långt avlägsen landsända, endast och just därför att det antagit detta namn skall ha rätt att tillgodoräkna sig eventuellt röstöverskott, som det sistnämnda partiet har. Jag vågar därför verkligen säga, att man kan negra själva grunden för motionen. Uppgivna förhållanden kunna ju inträffa i vissa enstaka fall och kanske kommer den tiden också, då man kan räkna med dessa partibegrepp som helt analoga och fixerade, vilket jag förut antydde, men ännu föreligga icke sådana förhållanden.

Man kan nu, om man följt med under dessa 20 år, då vi haft det proportionella valsystemet, iakttaga, att under den tiden har, såsom den förste ärade talaren pekade på, systemet varit utsatt för mycken kritik. Ja, det är givet, att allt mänskligt är bekajat med fel, och att man så småningom söker att förbättra formerna. Man kan iakttaga två riktningar, vari kritiken gått. Den ena säger, att rättvisan icke blivit fullt tillgodosedd. Men den förnämsta invändningen, som man kan iakttaga hava på senare tiden koncentrerat sig, är, att personlighetsprincipen blivit undanträngd, att partiväsendet vuxit sig starkt och ätit upp allt annat, så att säga. Då vill jag fråga, om inte detta förslag, som det nu här gäller, framför alla andra just är ägnat att skjuta undan personlighetsprincipen och göra partierna till de ledande och bestämmande?

Den siste ärade talaren var inne på ett yttrande här av konstitutionsutskottet,

då utskottet hänvisade till ett uttalande av de sakkunniga. Uttalandet var väl detta: »Gödtager man den proportionella grundmaximen som en dogm, inför vilken alla andra politiska lärosatser förblekna till betydelselöshet, så är rätten i fråga tydligen uppenbar. Men den blir det icke, ifall man ställer sig på den ståndpunkten, att den proportionella exaktheten icke får genomföras längre, än att den icke gör en skadlig åverkan på andra det politiska livets värden.» Det var detta sista, detta om värdena, som den siste ärade talaren ropade efter. Ja, denna sats är skriven 1918, men jag erinrar mig mycket väl, att redan 1906, då denna tanke om ett proportionellt valsystem tog bestämd form hos oss, och då förslag härom utarbetades, kändes det av dem, som då voro med, precis det samma som här uppgivits, eller att det låg en fara i det proportionella valsyste- met som dogm betraktat. Det ligger så nära till hands för människorna, att om de få en maxim, vilja driva den till alla möjliga konsekvenser. Och det låg tydligt för alla då, och alla, som varit med sedermera skola ge mig rätt därutinnan, att senare har erfarenheten konfirmerat denna sats, så att det blir nödvändigt att på en eller annan punkt sätta stopp. Man kan icke taga det som ett filosofiskt eller matematiskt problem, ty konsekvenserna äro sådana, att det sunda förnuftet till slut måste säga: detta passar icke! Det blir visserligen mer eller mindre subjektiva moment, som spela in vid bedömandet. Det blir personliga meningar och en känsloråga att avgöra, var man skall stanna, men det nödvändiga är att sätta någon gräns, där det praktiska sunda förståndet säger: här passar det inte! Att föra in dessa principer på alla möjliga sidor av det praktiska livet, är icke riktigt! Det är därför, som utskottet har åberopat detta. Utskottsmajoriteten anser, att här just är en sådan punkt, där man icke bör gå längre, konsekvenserna bliva tydligen alltför betänkliga.

Herr talman! Jag skall icke upptaga tiden längre, men med dessa ord som motivering ber jag att få förena mig med dem, som yrkat bifall till utskottets hemställan.

Herr Fehr: Herr talman! Då jag var en av de proportionsvalssakkunniga, vilkas uttalanden här ofta åberopats under debatten, kan jag icke underlåta att till konstitutionsutskottets majoritet framföra min djupt kända tacksamhet. Vi ha ju i denna fråga om tilläggsmandat, som här är före, uttryckligen betonat, att vi icke haft något uppdrag att definitivt behandla den frågan. Vi göra emellertid trots detta från vår allmänna principiella utgångspunkt vissa principer- inringar med hänsyn till dessa tilläggsmandat ehuru under betonande, som jag sade, av att vi icke haft tillfälle eller anledning att göra någon mera ingående utredning i den vägen.

De erinringar vi då göra, hava här av konstitutionsutskottet upptagits såsom avgörande, och konstitutionsutskottets ärade ordförande tillade nyss, att de fortfarande till alla delar hava sin giltighet. Det måste ju för oss vara en stor tillfredsställelse att erfara, att även dessa ingalunda slutgiltiga erinringar hava en så stor kraft och verkan. Men då konstitutionsutskottets majoritet varit så vänlig mot oss och mot mig, ville jag gärna återgälda den tacksamheten, och jag tror inte, att jag kan göra det på ett bättre sätt än att tillråda majoriteten att tillse, det vi snarast få den utredning till stånd, som majoriteten motsätter sig och därmed också finna något skäl för majoritetens ståndpunkt. Ty de skäl, som majoriteten här stöder sig på, äro i grund och botten knappast de, som man kunde tro vara majoritetens. Jag hämtar beviset för detta påstående från vad som hände för två år sedan. Jag har här i min hand konstitutionsutskottets utlåtande nr 21 vid 1924 års riksdag. Det hade då väckts en motion om vissa åtgärder för att få in ett personligt moment i valförfarandet. Detta ogillades av majoriteten, som väsentligen utgjordes av samma personer, vilka nu bilda majoritet i utskottet. Hur kan det då förena sig med den ståndpunkten

*Ang. rätt-
visare man-
datfördelning
vid andra-
kammarval.
(Forts.)*

Ang. rättvisare mandalfördelning vid andra-kammarval.
(Forts.)

att nu väsentligen åberopa just samma synpunkter, hänsynen till det personliga momentet, som då ogillades, till förmån för utskottets yrkande att ogilla det framställda utredningskravet? För min del måste jag säga, att det är ett rimligt krav, att den begärda utredningen kommer till stånd. Jag vill för min del tillägga, att jag nog fortfarande anser, att det ligger ganska mycket i de synpunkter, som de sakkunniga mera i förbigående anfört i vårt här citerade betänkande, men jag unnar alla vapendragare för de proportionella valen att få se, vart det bär hän, när man försöker sätta konsekvens i galenskapen.

Jag kommer därför, herr talman, att rösta för herr Bergströms med fleras reservation.

Herr Strömberg: Herr talman, mina herrar! Även jag skulle kunna nöja mig med att instämma i det anförande, som hölls av min partivän, herr Hansson, i synnerhet som utskottets ärade ordförande därefter ytterligare understrukt utskottets ståndpunkt. Jag ber emellertid särskilt på grund av den skärpa, varmed herr Bergström riktade sig mot socialdemokraterna, för att de icke förstått de svårigheter, som de små partierna kommit in i på grund av valmetodens brister, få säga ett par ord.

Jag måste då liksom herr Hansson bestämt understryka, att det är icke någon som helst partiegosim, som dikterat vårt ställningstagande i denna fråga inom utskottet. Funnes här någon framkomlig väg, någon lösning, som icke innebure något vanställande av hela valmetoden, skulle vi för visso också allmänt anslutit oss till den, i synnerhet som man icke vill bestrida, att själva kravet på en fullständig proportionell rättvisa, såvitt jag förstår, är fullkomligt riktigt. Men skall det verkligen i detta sammanhang talas om partiegoism, då tror jag, som herr Lindhagen säger, att vi kunna taga varandra i hand litet var. Vad är det, som egentligen gjorts, att det behövs en tid av femton år för att herrar Bergström och Ekman skulle komma underfund med att just nuvarande bestämmelser innebära en orättvisa i detta hänseende? År 1911 var det parti, som dessa herrar tillhöra, ett stort och mäktigt parti, men då var det också mycket överrepresenterat. Statistiken visar, att vid andrakammarvalen det året vid en fullt proportionell fördelning av mandaten skulle de moderata ha erhållit 72 platser i stället för 65, som de verkligen fingo, liberalerna 92 platser i stället för 101 och socialdemokraterna 66 platser i stället för 64. Såsom vi finna, voro liberalerna vid det tillfället överrepresenterade med icke mindre än 9 mandat, men inte hörde man på den tiden denna starka indignation över valmetodens brister. Jag vill för min del liksom herr Hansson säga, att det har blivit ett sådant reformerande och ett sådant omskapande och omstöppande av denna valmetod, att den är praktiskt taget till oigenkännlighet förändrad. Vi ha, såsom det påpekats, fått de stora valkretsarna, vi ha fått under- och fraktionsbeteckningar och mycket annat, och jag är övertygad om, att skulle vi få dessa tilläggsmandat, så hade vi verkligen satt kronan på verket i förfuskningen av en i och för sig god och riktig princip. Ty jag frågar mig: varför skall man stanna vid att ha tilläggsmandat endast för andra kammaren? Konsekvensen skulle kräva, att vi få tilläggsmandat också för första kammaren, så att även där den absoluta proportionella rättvisan blir fullt genomförd. Skola vi gå in för detta vidare, så kan man inte gärna komma ifrån, att våra landstingsområden också böra tilldelas utjämningsmandat, och man har då, såsom det sagts här i dag, gärdet fullständigt upprivet.

Herr Ekman har i ett föredrag under påsken uttalat sin förvåning över den nya maktkonstellation, som högern och socialdemokraterna bildat mot de frisinnade; vi skulle i kraft av denna försvara ett obefogat privilegium, sade herr Ekman. Jag tror för min del, att om några dagar och även längre fram kommer denna förvåning att skingras, ty då blir det återigen den mera vanliga

grupperingen, högern och frisinnade mot socialdemokraterna. Ser man på denna oftast förekommande gruppering, vad finner man då? Jo, att det inte alls är så farligt med över- och underrepresentationen, som man vill göra gällande. Statistiken visar i detta avseende till och med, att de borgerliga partierna efter andrakammarvalen 1920 voro överrepresenterade med ett mandat, däremot blevo vid valen 1924 socialdemokraterna överrepresenterade med summa tre mandat. Man frågar sig: är detta så avskräckande siffror, att de ge anledning till en så otymplig påbyggnad av denna metod, som här föreslagits? Jag kan inte finna, att så är förhållandet, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottsförslaget.

Ans. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.
(Forts.)

Herr Almqvist: Herr talman, mina herrar! Den debatt, som förts i denna fråga, ger vid handen, synes det mig, att man från skilda håll måst erkänna det principiellt berättigade i motionärernas och reservanternas krav, men att man det oakttat icke vill biträda det yrkande, vartill reservanterna ha kommit.

Ser man på de skäl, som anförts såväl av den förste ärade talaren som av konstitutionsutskottets ärade ordförande mot nämnda yrkande, så finner man, att de kunna sammanföras i fyra. Det första skälet är, såsom det anges, att en åtgärd i den påyrkade riktningen skulle fjärma väljare och kandidater från varandra på ett mindre tillfredsställande sätt. Man säger, att väljarna icke känna kandidaterna, icke intressera sig för deras inval i riksdagen och icke heller följa det sätt, på vilket de fullgöra sin uppgift som lagstiftare. Såvitt jag kan finna, är ställningen i detta avseende nu likadan, som den varit förut. I valtider resa kandidaterna igenom sina respektive valkretsar, hålla föredrag, deltaga i konferenser med valmännen och så vidare, och under valperioden är tillvägagångssättet ungefär enahanda. Men det viktigaste är dock, att det fortfarande står kvar, att de flesta kandidater redan före sitt inval i riksdagen på grund av sin föregående offentliga verksamhet äro så väl kända av väljarna, att talet om, att väljarna icke känna kandidaterna i regel är till största delen obefogat. Som det varit och är i detta avseende torde det också komma att bli framdeles, även om man vidtager åtgärder, som skapa större rättvisa i fråga om representationen för de mindre åsiktsriktningarna.

Det andra skälet, som man anför mot förändringen, är att den skulle leda till en ytterligare mekanisering av valsättet, varigenom intresset hos väljarna skulle minskas. Detta påstående är givetvis högst ensidigt, ty den omständigheten, att flera tusental röster avges, som inte bli representerade, medan däremot å andra sidan en överrepresentation äger rum för andra partier, som därtill icke äro på något som helst sätt berättigade, kan naturligtvis icke för den förstnämnda gruppen bidra till att stegra intresset utan tvärtom. Det är ju psykologiskt förklarligt, att intresset på den sidan skall minskas på grund av nämnda förhållande. Att intresset kan stegas hos dem, som bliva överrepresenterade, vill jag inte bestrida, men detta intressesporrande moment vilar på en orättvis grundval och är därför för mig åtminstone, i allra högsta grad osympatiskt.

Vidare anför man som ett skäl mot utjämningsförfarandet, att det skulle kunna inträffa, att ett mandat, som inom en viss valkrets tillfallit ett visst parti, skulle vid utjämningen komma att tillfalla ett annat parti inom en annan valkrets, och därvid stöder man sig på vad 1918 års sakkunniga anför. Deras yttrande på denna punkt har under debatten här redan blivit klarlagt dels av herr Bergström och dels av herr Fehr. Jag vill endast ytterligare påminna därom, att de sakkunniga dock anför, att det finns vägar, som det icke möter oövertvinnliga svårigheter att beträda och som också leda till full effektivitet. De anför också, att vid ett visst tillämpande av tilläggssystemet bli resultatet av valkretsvalen icke kullkastade, utan de stå fast även vid utjäm-

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

ningen. Reservanterna ha på denna punkt icke bundit sig för några vägar utan velat lämna utredningen fullt fria händer därvidlag, och vad som i detta avseende anföres i motionen och i reservationen utgör endast exemplifikationer. Sedan 1918 års sakkunnigeutlåtande avgavs, ha nya erfarenheter vunnits och ny statistik kommit till stånd. Det finns nu stor anledning att antaga, att sådana vägar kunna finnas, som medföra full rättvisa åt de olika minoritets-åsikterna utan att medföra de olägenheter, som man här ställt i förgrunden och velat tillmäta så stor betydelse.

Slutligen säger man, att införandet av ett utjämningsförfarande sannolikt skulle öka partiernas antal och därmed främja partiväsendets tillväxt. I detta avseende vill jag endast erinra om, att vårt land i jämförelse med vissa andra länder befinner sig i en mycket gynnsam ställning, i det partiväsendet här är ytterst litet utvecklat. Det kan emellertid hända, att bakom talet om ett ökat partivälde kan ligga en dröm om en konsolidering av det nuvarande partisystemet, därhän att, som en av de föregående talarna nämnde, de politiska striderna komme att stå mellan endast två stora partier. För min del tror jag, att den drömmen icke kommer att bliva verklighet. Vårt folk är alldeles för upplyst för att kunna hänföras endast till två trånga åsiktsgrupperingar. Mellanpartier komma säkerligen alltid att finnas. Om det dessutom uppstår meningsriktningar ute i landet, som omfattas av tiotusentals människor, föreställer jag mig, att det inte kan innebära någon fara varken för samhällets struktur eller för riksdagens sammansättning, om en sådan meningsriktning också blir representerad.

Då jag sålunda, herr talman, finner reservanternas förslag ur rättvisans synpunkt befogat och då det ur principiell synpunkt tillika väl kan motiveras, ber jag att få tillstyrka bifall till detta förslag.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Då jag, herr vice talman, jämte åtskilliga andra väckt den motion, som nu föreligger till behandling, kan det ju vara riktigt, att jag också, utöver det som säges i motionen till förmån för däri gjorda yrkanden, också gör några erinringar till de skäl, som anförts för det av utskottet framställda avslagsyrkandet. Först får jag då säga, att i ett par avseenden har åtskilligt av det, som förefaller mig behöva anmärkningsvis göras, gjorts undan, fastän jag måste konstatera, att den, som i detta avseende gjorde det mesta och, jag vill också erkänna det, bästa arbetet, nämligen herr Åkerberg, drog en ytterst egendomlig slutsats av det resonemang, som han förde. Men därtill skall jag senare återkomma.

Jag vill vidare inledningsvis konstatera, att de herrar, som uppträtt här och förklarat sig vara anhängare av det proportionalistiska valsystemet, ha för att försvara och förklara sin ståndpunkt i dag måst röra sig med uppenbart antiproportionalistiska argument. Allt vad de anfört kan, förefaller det mig, ord för ord tagas upp och i en diskussion om proportionalismen anföras av dem, som icke äro anhängare av denna valmetod. Detta är, såvitt jag förstår, ett fullständigt inkonsekvent och ohållbart förfaringsätt av dem, som anse, att minoriteternas rätt skall, när det gäller att välja på den allmänna valrättens grund, skyddas genom proportionella val.

Nu säger utskottet — och det får väl anses vara sammanfattningen av utskottets ståndpunkt — att den proportionella exaktheten icke får genomföras längre, än att den icke gör en skadlig överkan på andra det politiska livets värden. Jag skall godkänna det resonemanget. Om dessa skador äro av den beskaffenhet, att de uppväga de fördelar, som vinnas genom en förändring i valsyste-
met, bör givetvis icke förändringen komma till stånd. Men jag måste säga, att i allt ordsvallet mot motionen har man brustit i bevisningen, nämligen då det gällt att ådagalägga, vari de skadliga verkningarna av den ändring,

som här föreslås, skulle bestå. Jag kan i avseende på vad man åberopar i första hand, nämligen rörande partimomentet vid valen, ansluta mig till vad herr Åkerberg sade. Men jag fäste mig vid ett yttrande av herr von Geijer, som gjorde gällande, att ett bifall till motionen skulle medföra en mekanisering på det sättet, att om exempelvis bondeförbundet i Skåne är någonting annat än bondeförbundet i Norrbotten, så skulle — så vitt jag förstod honom rätt, och han måste mena det, om det skall vara någon förnuftig mening i hans uppträdande på denna punkt — ett bifall till utredningsyrkandet och ett eventuellt beslut på grundval av utredningsresultatet hindra en sådan nyansering mellan olika grupper i Norrland och Skåne. Jag kan inte förstå, vari det hindret skulle bestå. Faktum är ju, herr von Geijer, att de partier, som skulle uppträda som en enhet, redan nu ha gemensamt program, vare sig de bo i Skåne eller i Norrland. De rösta här, då det gäller att välja representanter i utskott, vid vilket tillfälle de olika partisynpunkterna framför allt framträda, gemensamt och på samma män, och detta göra de alldeles oberoende av, huruvida vid valet det proportionella valsystemet ger full rättvisa eller icke. I detta avseende uppstår ingen som helst ändring genom det förslag, som här föreligger. Vad är det då för förnuft i att tala om, att här skulle en mekanisering ske på det sättet, att nyanseringen mellan partiernas olika avdelningar inom landet icke skulle kunna komma till uttryck? De komma naturligtvis att ta sig uttryck inom riksdagen under uppträdandet i kamrarna vid positionstagandet till de enskilda frågorna i fortsättningen precis på samma sätt som nu. I detta avseende blir det ingen som helst ändring, och jag måste säga, att hela detta resonemang är fullkomligt ohållbart.

I fråga om nödvändigheten att ha enhetlighet i partibeteckningarna över hela landet kan jag också ansluta mig till herr Åkerberg, som på det starkaste sätt karakteriserade önskemålet att gå fram under olika partibeteckningar, för samma parti i olika delar av landet, då han betecknade det som ett slags luren-drejeri, att man försöker, genom att anlägga en partibeteckning, som döljer partiets verkliga innebörd, få andra och flera väljare med sig än som eljest skulle ha gått med. Det kan omöjligt, herr von Geijer, vara ett av det politiska livets värden, att man får bibehålla den möjligheten, så att man på den grund bör motsätta sig en i övrigt rättvis förändring. Men detta moment är det, som från utskottet anföres såsom ett sakligt skäl mot förändringen.

Utskottet åberopar vidare de proportionsvalsakkunnigas yttrande: »Kan man finna något sätt att utan dylikt våldförande sörja för en exakt partirepresentation, så vore det ju bra.» Vad är det nu motionen begär? Jo, en utredning just rörande huruvida icke ett sådant lämpligt sätt kan åstadkommas. Står man på den ståndpunkt, utskottet i detta citat deklarerar, nämligen att det vore bra att få en exakt metod, då blir, såvitt jag förstår, den logiska slutsatsen, att man är med om en utredning huruvida detta kan ske eller icke, och icke motsatsen, att man säger nej till en undersökning, huruvida man kan få fram en sådan metod. Jämväl i detta avseende måste jag säga, att det är en uppenbar inkonsekvens mellan utskottets resonemang och dess kläm.

I fortsättningen säger utskottet: »Särskilt i vårt vidsträckta land med dess skiftande lokala förhållanden och intressen synes det knappast lämpligt, att inom en viss valkrets avgivna röster skulle kunna tillgodoräknas en kandidat, som icke uppställts inom valkretsen.» Ja, när man åberopar detta skäl, då måste jag fråga partiet till vänster, som gått med utskottsmajoriteten: hur rimmar den ståndpunkten med detta partis tidigare förklaringar, att bostadsstrecket måste bortfalla? Det är, såvitt jag förstår, en indirekt oförenlighet mellan nyss citerade sats och talet om, att bostadsstrecket måste bort. Visserligen är tanken icke utförd fullt igenom, men i allt fall så, att jag inte kan se något sammanhang mellan denna ståndpunkt och den, som i motiveringen åberopas.

Ang. rättvisare fördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Vidare har man här sagt — det var herr Hansson, som förklarade det — att en av de former, som här föreslås för utjämningen, skulle verka i alldeles särskild grad nedsättande på lusten att deltaga. Det gällde den formen, att exempelvis ett i en valkrets av ett visst parti vunnet mandat sedermera skulle gå över till en annan valkrets. Personligen vill jag säga, att bland de olika alternativ, som kunna tänkas, förefaller mig det alternativet icke ha företräde. Men menar herr Hansson, att det är mera eggande för väljarna att gå fram, när, som exempelvis i den sista valrörelsen skedde, över hälften av de från ett parti deltagande måste säga sig, att det var fullständigt likgiltigt, huruvida de gingo fram eller icke? Hela deras röstavgivning var för partiet fullkomligt betydelslös. Om i ett litet parti, som omfattar 80- å 90,000 röster, 40- eller 45,000 få avges utan någon som helst verkan — mena då de, som gå emot en förbättring av den proportionella valmetoden, att bibehållandet av denna ordning stimulerar till ökat deltagande? Såvitt jag förstår måste detta resultat om något verka nedsättande på väljarnas intresse för att deltaga i valet.

När herr Åkerberg i sitt yttrande kom fram till slutsatsen, sade han: »Detta skulle jag nog kunna vara med om, men det förefaller mig som om det föreliggande yrkandet omsluter alltför obetydliga detaljer för att jag egentligen skulle kunna gå med på motionen.» Vad är det då, som enligt herr Åkerbergs mening är det stora? Jo, det skisserade han förra gången, när vi diskuterade motionen om en återgång till enmansvalkretsar och borttagande av den proportionella valmetoden, då han bland annat erkände sig vara anhängare av denna förändring trots det av honom medgivna faktum, att med den av honom förordade reformen en röstavgivning i landet skulle kunna få en riksdagsmajoritet till följd, som icke stode i överensstämmelse med den allmänna folkmeningen, det vill säga, det kunde bli ett sådant felutslag, att en minoritet bland väljarna kunde erhålla majoritet i riksförsamlingen. Han sade då vidare, att en dylik utgång kunde vägas upp genom att valet nästa gång kunde slå ut i rakt motsatt riktning. Är tillkomsten av en valmetod, som anses bra blott den oupphörligt slår fel, en metod, som aldrig garanterar att den allmänna meningen blir riktigt uttryckt, är det detta, som är den stora ledande principen i herr Åkerbergs ståndpunkt, då förefaller det mig omöjligt att vara med om hans resonemang. Det synes mig tvärtom riktigare att begränsa sig och, inom ramen av den valmetod man har, ge största möjliga rättvisa, och jag bestrider bestämt talet om, att en tillämpning av något utjämningsförfarande skulle på minsta sätt hindra personligheten att mera komma till sin rätt än vare sig under det nuvarande proportionella systemet orubbat eller under ett system med enmansvalkretsar. Eller vill herr Åkerberg försöka inbilla mig och de övriga här i kammaren, att han i en enmansvalkrets, där det funnes en socialdemokratisk majoritet med en klen huvudkandidat, skulle förorda, att man röstade på en framstående, d. v. s. en personligt väl kvalificerad, frisinnad kandidat eller högerman inom kretsen? Komme herr Åkerberg icke absolut säkert att rekommendera sina väljare att hålla sig till den sämre personligt kvalificerade men med honom i uppfattning överensstämmande kandidaten? Jo, alldeles givet. Då som nu hade han valt sin kandidat bland de med honom samstämmiga, och möjligheten att bland dem finna en högt stående personlighet är lika stor eller lika liten under ett rättvist proportionellt valsysteem som under andra valförhållanden. Om man därför skulle på något håll ha fått den uppfattningen av herr Åkerberg och ytterligare en och annan, som på sista tiden uppträtt som antiproportionalist, att de vid val skulle kunna uppge sitt partis intressen och ståndpunkter till förmån för rent personliga egenskaper hos motsidans kandidater, så måste jag säga, att jag inte ett ögonblick tror på en sådan utveckling.

Herr von Geijer överdrev, då det gällde det utjämningsförslag, som nu före-

ligger, ända därhän, att han sade, att de proportionella valen kunna vara riktiga och kloka i och för sig, men de äro därför icke tillämpliga på alla möjliga sidor av livet — jag antecknade uttalandet omedelbart: »på alla möjliga sidor av livet». Ty skulle man göra detta, så komme man in i något som kunde betecknas såsom absurt. Jag frågar: vilka alla andra möjliga sidor av livet skulle man komma in på genom att sörja för, att huvudåskådningarna linge anhängare i riksdagen till motsvarande antal, som de samlat anhängare i landet? Herr von Geijer har, synes det mig, levererat så fullständiga överbord i bevisningen, att vad han härutinnan anført förefaller mig icke på något sätt kunna åberopas såsom ett hållbart skäl mot det föreliggande förslaget.

Vidare säger herr Hansson, liksom också utskottets ordförande, att man för ernående av proportionell rättvisa icke kan gå över en viss gräns. Ja, men man kan väl *gå till* en viss gräns? Det är, såvitt jag förstår, det naturliga målet för strävandet, att få metoden att ge ett så klart och exakt proportionellt utslag som möjligt. Den gränsen ger sig av sig själv och mot den skall man sträva så långt som möjligt utan att därför riskera några andra verkliga värden. Och i sistnämnda avseende anser jag alltjämt, att det brister i bevisningen.

Herr Hansson var i detta sammanhang också inne på talet om småpartierna och yttrade, att det inte precis var så önskligt med smärre partier. Ja, jag måste säga, att i den mån ett mindre parti avspeglar en bland ett åtminstone avsevärt antal medborgare förefintlig huvudåskådning eller ett förefintligt verkligt intresse, så anser jag det vara en fördel, att målsmän för denna åskådning och detta intresse finnas i riksdagen, även om de endast företrädas av ett mindre antal. Resonemanget, att man bör sopa bort alla intressen, som inte ha bakom sig mycket stora skaror, och att man utan minsta nackdel för landet kan vara utan representanter för meningsminoriteter i riksförsamlingen, där endast de stora huvudåskådningarna böra få sitta, kan jag icke godkänna. Jag tror till och med, att icke herr Hansson själv kan, vid närmare eftertanke godkänna ett sådant resonemang. Man kan visserligen göra så, herr Hansson, om man tillhör ett litet parti och tycker, att det är otrevligt att man ej når tillräckligt inflytande, att man marscherar över till ett större parti. Det är många, som gjort så. Men man kan väl knappast beteckna den, som handlar på det sättet, som något politiskt dygdemönster, såvida inte övergången sammanhänger med en verklig förändring i uppfattningen. Jag tror tvärtom, att det i många fall kan vara av nationellt värde, om trohet förefinnes mot en åskådning, som omfattas av ett mindretal, och att det är lämpligt ur landets synpunkt, att man försöker garantera, att även de olika intressen och åskådningar, som omfattas av ett mindretal — därvid man naturligtvis av tekniska skäl icke kan gå till vilken ytterlighet som helst och taga hänsyn till även den mest obetydliga gruppering — i största möjliga utsträckning få bli företrädda inom riksdagen. Då det sålunda förefaller mig, som om de skäl, som här äro anförda mot motionen, icke äro hållbara, ja, icke ens äro sakliga, när man närmare skärskådar dem, vågar jag hoppas, att det yrkande, som framställts i motionen, skall vinna anslutning inom kammaren i största möjliga omfattning.

Till socialdemokraterna vill jag blott säga, att jag icke gentemot deras ivriga försäkringar, att de här icke taga någon hänsyn till partiegoistiska beräkningar, d. v. s. till fördelar för det egna partiet, påstår att så är förhållandet. Men jag ber att få erinra om, att när det gällt konstitutionella frågor här i landet ha under en följd av år frisinnade och liberala män på punkt efter punkt främjat vad de trott vara rätt, ehuru, om de betraktat saken partimässigt, detta för dem måst förväntas innebära minskat inflytande i olika avseenden, minskad maktställning i det stora hela. Om de därvid visat betänksamhet har man från socialdemokratiskt håll rynkat på ögonbrynen åt dem och ansett, att de

Ang. rättvisare målfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra kammarval.

(Forts.)

icke varit tillräckligt radikala. Nu inträffar här för första gången, tror jag, att det socialdemokratiska partiet ställes inför en situation, där yrkanden på ökad rättvisa kollidera med det egna intresset. Vid detta första tillfälle brister det från partiets sida ifråga om rättvisetankens stödjande. Jag konstaterar detta i all korthet.

Vad högern beträffar vill jag säga, att detta parti tidigare ställt sig såsom anhängare av proportionalismen, en proportionalism, som i början var av den art, att den måste bekämpas, då den hänförde sig exempelvis enbart till andra kammaren, där man ville betrygga tillvaron av en högerminoritet genom de proportionella valen, under det att man uteslutande skulle behärska första kammaren och sålunda för sig behålla en klar riksdagsmajoritet, eller en proportionalism, som räknade med olika röster för grundväljarna, en proportionalism, som sålunda icke byggdes på personligheten utan alltiämt, i vad det gällde första kammaren, på olika förmögenhetsställning. Men när detta parti under dessa situationer gång på gång åberopade, att de proportionella valen dock i sig innebure rättvisa, därför att de garanterade de olika åskådningarna att i överensstämmelse med sin storlek och styrka bliva representerade i riksdagen, förefaller det mig, när detta parti nu i detta ögonblick, då det är på jämn mark som valkampen skall ske, människa mot människa, och det gäller, att från denna utgångspunkt åskådningarna verkligen skulle få komma till sin rätt här i riksdagen, vägrar att befordra en sådan sak, det förefaller mig säger jag, icke vara något i och för sig konsekvent, löftesrikt eller erkännansvärt tecken.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till den vid betänkandet avgivna reservationen.

Herr Tjällgren: Det är redan så mycket sagt i den föreliggande frågan, att det kanske är onödigt att förlänga debatten, och jag skall därför icke besvära kammaren med ett längre anförande, helst som jag helt kan instämma i det uttalande, som gjordes av herr Almkvist. Jag inskränker mig således till att tillkännagiva, att jag vid den omröstning, som sannolikt kommer att äga rum, kommer att rösta för den reservation, som avgivits av herr David Bergström m. fl.

Herr Reuterskiöld: Jag hade från början icke tänkt begära ordet, eftersom jag i reservationen uttalat min uppfattning, som jag tycker kunde vara tillräckligt utförd där. Men när en ärad talare på örebro länsbänken totalt missförstått innebörden av densamma, har jag ansett, att jag kanske skulle säga några ord, i synnerhet som debatten sedermera också givit anledning därtill.

Om man ställer sig på proportionalismens ståndpunkt och icke ser på något annat, då blir den naturliga konsekvensen: tilläggsmandat eller någon annan utjämningslinje, och förr eller senare kommer man säkerligen att gå den vägen, om man vidhåller den rena proportionalismen. Jag har under den tid jag sysslat med denna fråga aldrig kunnat ansluta mig till proportionalismen som sådan och har icke heller gjort det i dag, men jag tager den såsom ett faktum, som föreligger. För mig är det sålunda icke någon hjärtesak, att proportionalismen utföres konsekvent efter sina teoretiska linjer. Men man ställer i detta ögonblick den frågan för sig: är det något här, i fråga om vilket det föreligger ett praktiskt behov av utredning? Hava vi just nu behov av den utredning, som här är begärd? Jag tror, att de, som yrka på utredning, brista i bevisningen om dess behövlighet just nu. Den siste talaren, min ärade kamrat på uppsalälänsbänken, sade, att naturligtvis kan man icke taga hänsyn till vilka små minoriteter som helst, utan det måste finnas någon gräns. Det förefaller mig

emellertid, som om han då undanryckte grunden för sitt eget förslag. Skall man taga en gräns, så blir den antingen godtycklig, eller också ligger den på ett sådant plan, att det i själva verket icke blir någon stor skillnad mellan hans och utskottets ståndpunkt. Vi ha tidigare sökt gå fram på de stora valkretsarnas väg. Jag har icke heller älskat den vägen, utan tvärtom. Men den viljar på proportionalismens grund. Vi ha sedan försökt gå på den gemensamma partibeteckningens väg för att därigenom möjliggöra en bättre samverkan och åstadkomma en numeriskt bättre representation, där det icke vore alltför små minoriteter, och då förefaller det mig vara skäl att först pröva dessa utvägar litet fullständigare, se deras verkan och resultat, innan vi gå vidare.

Men därtill kommer en annan synpunkt, och den har för mig varit avgörande. Det är den synpunkten, att det gäller i själva verket att se efter och pröva, om vi verkligen böra gå vidare på partiutvecklingens väg, eller om icke partiutvecklingen håller på att vittra sönder inifrån. När den ärade talaren på örebro länsbänken förklarade min ståndpunkt vara den, att jag tänkt mig, att de små partierna efter hand skulle gå upp i de stora, skulle jag vilja vända om detta och säga, att om han sagt, att min mening var, att de stora partierna skulle gå upp i de små, så hade han mera träffat huvudet på spiken. Förhållandet är enligt min uppfattning det, att socialdemokraterna befinna sig i den synnerligen lyckliga positionen att på en gång vara *ett politiska parti* och en *social grupprepresentation*, under det samtliga övriga partier, utom bondeförbundet, ha den tvivelaktiga förmånen att representera både intresse- och partisympunkter, varvid intressesynpunkterna i grund och botten understundom få sitta emellan rätt allvarligt. Min ståndpunkt till proportionalismen är den, som jag utvecklade här. Jag tror, att proportionalismen är den väg vi måste gå för att spränga sönder partierna, och vi hålla på att så göra. Men låt oss se först, huruvida utvecklingen går därhän, att de intresseformationer, som bildas här i landet och som socialdemokraterna redan bildat för sin del, icke utvecklas ännu ett stycke; om så sker, kan det ju inträffa, att t. ex. bondeförbundet, som jag representerar och som jag här närmast tänker på, då detta förbund utgör en intresseformation, också kommer att till sig draga allt flera anhängare, som nu tillhöra olika partier, men hava samma intressen som bondeförbundet, och därför också komma att innesluta i sig långt flera meningsriktningar än nu är fallet. Men komma vi därhän, blir slutresultatet, att alla väsentliga intressen, som spela en roll för samhällslivets utveckling, skola ha numeriskt lika representation. Vägen ut ur proportionalismen går icke tillbaka till majoritetsval i enmansvalkretsar utan till gruppval med lika antal representanter för lika väsentliga grupper, oavsett antalet röstande. Då jag tror, att utvecklingen går den vägen och då jag tror, att om så sker, hela den föreslagna utredningen blir överflödig, finner jag *för närvarande* frågan för tidigt väckt, och av dessa skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets kläm.

Herr Lyberg: Herr talman! Det kan väl knappast förnekas, att alla de försök, som gjorts och göras för att bättra på det proportionella valsättet, äro ägnade att göra den proportionella valmekanismen alltmera invecklad och svårfattlig. Vi hava måst lägga oss till med ett nytt sammanräkningsförfarande, som det ju inte är så många som begripa, vilket emellertid kan betyda mindre, om bara sammanräkningen giver ett resultat, som överensstämmer med väljarnas intentioner. Vi hava vidare för några år sedan skapat till ett system med underparti- och fraktionsbeteckningar, som giver förut oanade partietikettmöjligheter, vars utnyttjande gör, att ofta knappast vederbörande röstande själv vet vilket parti han röstar på, än mindre på vilken *människa* han röstar. Nu ifrågasättes ytterligare ett påbyggnadssystem, utan att, så-

Ang. rättvisare mandatfordelning vid andra kammarval.
(Forts.)

Ang. rätt-
visare man-
datfördelning
vid andra-
kammarval.
(Forts.)

vitt jag förstår, man vill borttaga något av den förutvarande monumentala byggnaden. Jag kan inte se annat, än att man på det sättet till sist skulle få en riktigt labyrinthisk skyskrapa, där vanliga människor hava svårt att hitta vare sig in eller ut, såvida de icke hava mycket sakförståndiga ciceroner till sitt förfogande.

Vidare hava alla dessa försök det gemensamt, eller åtminstone nästan alla det gemensamt, att förändringarna tendera till att göra valhandlingen mindre personlig, att vederbörande icke ens veta vem han ytterst röstar på och icke känner den han ger sin röst. Jag måste påstå detta trots den skönmålning, herr Almkvist för en stund sedan gjorde och som syftade att giva belägg för en motsatt uppfattning.

Men till sist vill det synas mig, som om dessa försök också i allmänhet väl mycket — liksom motståndet mot dessa försök — basera sig på den politiska situationen för ögonblicket och på de valsiffror, som man kunnat under den närmast föregående tiden på de olika hållen registrera. Och så räknar man på fingrarna, proponerar, motionerar och opponerar, allt efter som det passar. Jag kan nu icke hjälpa, att det synes mig, som om uppdelningen inom konstitutionsutskottet och alldeles särskilt den Reuterskiöldska reservationen är illustrationsmaterial till detta. Jag vill icke påstå annat, än att det är riktigt vad t. ex. herrar Hansson och Strömberg försäkrade, eller att det visst icke är några valegoistiska beräkningar, som varit deras motiv. Men nu är det ju så, att människor litet var lätt taga intryck, utan att själva veta om det, och det kan hända, att det så är även här. Vad nu herr Reuterskiölds reservation beträffar, så säger han, att han visserligen anser, att vad här kräves är rättvist, men med hänsyn till den omvandlingsprocess, som våra nuvarande partier undergå, menar han, att man bör se tiden an. Jag har icke kunnat tolka oraklets gåtfulla ord på annat sätt, än att han velat säga, att det visserligen kan vara så, att bondeförbundet för närvarande borde ha en viss favör av det här ifrågasatta systemet, men kanske inom kort går upp i ett större parti och att förhållandena ändras. Det förefaller som om han tror och hoppas, att bondeförbundet snart skall uppgå i högerpartiet eller i — det socialdemokratiska partiet, de två partier, som för närvarande äro gynnade. Nu säger emellertid herr Reuterskiöld, att det inte var detta han menade, utan han tänkte i stället få en omvandlingsprocess i den riktningen, att de små partierna skulle taga hand om de stora, att de magra nöten alltså skulle äta upp de feta. Jag får säga, att det synes mig, att, om det bara bleve små partier eller intressegrupper, vad som här föreslås, nämligen en form av utjämningsförfarande, vore mera befogat än eljest. Emellertid, om det nu är så, att man på detta sätt tar hänsyn till tillfälliga situationer, kan det ju såtillvida vara berättigat, som alltid valsysteomet skall smidigt kunna anpassa sig till olika valsituationer. Men det förefaller mig dock, som om man i allmänhet alltför mycket ser på nuet och på partiet och alltför litet på mera bestående och reella samhällsvärden. Det synes mig i förbigående sagt, som om detta förhållande förklarar, varför man så förundrat sig över att en medlem av ett litet minoritetsparti har velat återinföra majoritetsvalen. Det skulle vara självmordsplaner, menar man. Man tänker sig inte, att han möjligen sett på något annat än sitt eget parti och nuvarande förhållanden. För övrigt vill jag säga, att då man på många håll önskar återinföra majoritetsvalen, man ju närmast syftar till en återgång till *enmansvalkretsar* och därmed till en intimare, en mera personlig kontakt mellan väljare och kandidater. Det är alltså en helt annan mening i kravet på personligt inslag vid valen än den tolkning, som herr C. G. Ekman nyss gav åt talet om personval. Man förutsätter därmed ingalunda, att vi skola gå tillbaka till våra gamla majoritetsval. Man kan mycket väl, även med majoritetsval skapa garantier för minoriteternas rätt. Man kan göra en tillsats av

i sådan riktning proportionalism, exempelvis just genom en anordning med utjämningsmandat, vilket ju är förhållandet i ett av våra granländer.

Nu vill jag visserligen medgiva, att man från nyss angivna och liknande synpunkter kan hysa starka betänkligheter mot vad som här föreslås och detta vare sig man behåller proportionella val eller går in för majoritetsval. Det kan inte förnekas, att utjämningsystemet nödvändiggör över hela landet en uniform och registrerad partietikettering och att på det sättet valhandlingen blir mera opersonlig än nu och partiisoleringen större än för närvarande. Man kan inte heller förneka, att landets struktur är sådan, att vissa underligheter skulle komma att inträffa vid ett dylikt system. Jag undrar, om det t. ex. inte skulle kännas en liten smula konstigt för en norrbottning att välja en skåning eller för en skåning att välja en norrbottning, även om i bägge fallen vederbörande tillhörde samma parti. Vidare skulle dessa utjämningsmandat givetvis i främsta rummet tillfalla sådana trakter av landet, där befolknings-tätheten är störst, där följaktligen valdeltagandet regelmässigt procentuellt är störst och där följaktligen partiernas röstöverskott absolut taget äro störst.

Till sist är det ytterligare en erinran jag har att göra mot resonemanget om utjämningsmandaten, såsom detta resonemang nu förts. Hur är det möjligt att tänka sig systemet förenligt med det nyligen genomförda systemet med partiunderbeteckning och fraktionsbeteckning? Detta senare system avser ju, att ett partis röstöverskott skall komma ett *annat parti* inom *samma valkrets* till godo, under det att det nu ifrågasatta systemet avser, att röstöverskottet skall komma *samma parti* inom en *annan valkrets* till godo.

Då jag, herr talman, trots dessa betänkligheter är beredd att rösta för herr David Bergströms m. fl. reservation, gör jag det huvudsakligen av två skäl. För det första därför att det icke kan bestridas och icke har bestritts, att det däri framförda kravet är rättvist, då man knutit sig fast vid proportionalismen och för den skull en undersökning angående detta system är på sin plats. Och för det andra därför att jag icke kan se annat än att, om en sådan undersökning komme till stånd och gäve till resultat ett system med utjämningsmandat, det systemet måste slå ihjäl den otymplighet och den omöjlighet till »luren-drejeri», som i så hög grad ökats genom systemet med underparti- och fraktionsbeteckningar.

Jag skulle möjligen därtill kunna lägga ytterligare ett skäl. Det är väl tämligen tydligt, att herr Bergströms reservation icke har någon utsikt att vinna gehör i kammaren; och därför skulle jag kunna säga på samma sätt som herr Lindhagen ofta har tillfälle säga: jag vill rösta för reservationen såsom en opinionsyttring.

Herr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till den av herr David Bergström m. fl. avgivna reservationen.

Herr von Sneidern: Herr talman! Jag röstar nu aldrig för att demonstrera och jag skall icke göra det i det här fallet heller. Jag kunde emellertid mycket länge följa min ärade partiväns resonemang i den mån det hade en kritisk läggning. Under sådana förhållanden förvånade mig något det resultat, vartill han kom. Den kritik han bestod en del funderingar på detta område, fann jag mycket riktig, men det var ett uttalande i början av hans anförande, där jag inte kunde följa honom. Han yttrade i sin kritik, såvitt jag förstod honom rätt, att de förändringar, som på senare tider företagits beträffande de proportionella valen hos oss ha gått i den riktningen, att de göra dem mera krångliga, och han hänvisade särskilt till sammanräkningsförfarandet. Det är emellertid nu så med de proportionella valen, att, vill man hava dem enkla, så kan man få dem enkla, men då blir också resultatet det, att den enskilde

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andrakammarval.

(Forts.)

valmannens rörelsefrihet i motsvarande grad kommer att inskränkas. Vill man åter skänka den enskilde valmannen så stor rörelsefrihet som möjligt — och det är något, som man hos oss önskar — ja, då blir resultatet det, att då blir metoden mera inkrånglad, och jag tror, att man får välja den vägen. Den är icke värre, än att den kan beträdas, och jag tror även, att man kan fortsätta på den.

Här har talats mycket, såväl i utskottets motivering som under debatten, om proportionsvalssakkunnigas ståndpunkt, och då jag deltagit i deras arbete, må det tillåtas mig att säga några ord om detta arbete. Vad som för proportionsvalssakkunniga, när de började sitt arbete, stod såsom något nytt, det var de metoder för personröstning, som vi blevo i tillfälle att taga del av, och som snart väckte vårt livliga intresse. Det framgår av yttrandet också, att det var vår tanke att kunna framlägga två förslag, ett efter den nuvarande partimetoden och ett efter personmetoden. Vi funno emellertid, att det översteg våra krafter, att den tid, som var oss tillmätt, ej räckte till för genomförandet av det arbetet. Ju mer vi trängde in i personmetoden, desto mer visade det sig svårt att genomföra den till ett för oss lämpligt system. Men sympatierna för detta voro så stora, att i utredningen hänvisades till önskvärdheten av att detta problem vidare upptogs och fördes fram till eventuell lösning och att man i varje fall borde gå det djupare in på livet, än vad det var möjligt för proportionsvalssakkunniga att göra. När man vidare kom till frågan om utjämningsmandaten, som var en av de synpunkter, riksdagen begärt, att vi närmare skulle undersöka, funno vi snart, att dessa utjämningsmandat komme att stå i bestämd motsats till genomförandet av det personsystem, som alltmer väckt vårt intresse. Vi funno emellertid sedermera, att för genomförande av utjämningsmandaten behövdes ändring i grundlagen, men det blev omöjligt att kunna genomföra sådan ändring på den tid, som var oss anvisad. Men jag kan tillägga, att för oss — åtminstone för majoriteten av oss — var det icke någon obehaglig utväg att kunna visa på denna formella omöjlighet att få fram utjämningsmandaten. Vi ansågo, och jag anser fortfarande, att en personmetod står i bestämd motsats till utjämningsförfarandet, vilket utjämningsförfarande man än tar. Tidigare, när frågan var uppe, år 1918, hänvisade man till möjligheten av att ett visst antal mandat skulle avsättas och sedan tillsättas, som jag tror man tänkte sig, av riksdagen, för att bevara vissa kvalificerade krafter, som av ett eller annat skäl icke kunde väljas inom valkretsen. Den tanken har nu helt och hållet övergivits, och jag bekänner, att med hänsyn till de principiella synpunkter, som jag anser man bör lägga på denna fråga, fick jag under arbetets gång den uppfattningen, att den utvägen icke heller var lycklig.

De två andra utvägarna, som i motionen anvisas och som i utskottets motivering kritiserats, voro, att det antingen skulle äga rum ett slags utjämningsförfarande mellan de redan valda eller också att vissa tillägg skulle göras, så att vissa personer skulle väljas, utan att bakom dem stode tillräcklig majoritet i valkretsen. Jag tror, att den kritik, som kommit från utskottets sida, är riktig, och för min del anser jag bestämt, att den utveckling i personsvalriktning, som jag anser önskvärd, skulle lida bestämt avbräck, om man ginge in på tilläggsmandat. Och av dessa skäl anser jag mig icke kunna gå med på denna utredning, då den går i riktning mot något, som jag principiellt icke kan gilla.

Emellertid innebära utjämningsmandaten en motsättning icke blott mot personsvalsprincipen, utan de innebära även ett brytande av en mycket gammal tradition, lika gammal som riksdagen. För att genomföra förändringen måste man ändra den nuvarande grundlagen, och vår grundlag innehåller på den punkten ingenting annat än vad som varit gällande rätt i snart 500 år, nämligen

att de enskilda valkretsarna, de må vara små eller stora — det har ingen större betydelse — själva utse sina representanter och sända dem till riksdagen såsom ombud och förespråkare för sig. Genom att slå in på den nu föreslagna vägen bryter man denna tradition, och den har, tror jag, det värde, att den icke bör brytas.

Herr Ekman yttrade, att han ansåg, att det var en inkonsekvens, att personer, som voro motståndare mot bostadsbandet, ställde sig på sätt som skett i förhållande till denna fråga. För min del kan jag icke se denna fråga såsom han gjorde. En sak är, om valmännen anse sig vara representerade på ett gott sätt av en person, som icke är bosatt inom deras valkrets, och välja honom till sin representant. En annan sak är, att av *andra* valmän påtvingas en icke hos dem lokaliserad representant. Jag kan därför icke se, att det här föreligger någon inkonsekvens, såsom herr Ekman påstod.

Herr David Bergström yttrade, att har man gått in för ett system, så bör man göra det bästa möjliga av detsamma. Jag delar fullkomligt herr Bergströms uppfattning i den saken. När man kommit därhän, att riksdagen om även med motstånd, fört igenom en sak, så bör det hos alla riksdagens ledamöter finnas den lojalitet att man, om man icke kan kullkasta saken, bör söka göra det bästa möjliga av den. Men det är inte det bästa möjliga att driva en princip »in absurdum», och det är det jag här finner, att man är på väg att göra. För övrigt, det har, icke i vårt land, men i ett vårt grannland, förfäktats den åsikten, att tilläggsmandaten äro en halvmesyr, att riksdagens representanter i stället, när de gå till votering, skola rösta med det antal röster, som de fått vid valet. Detta är, att driva saken till ännu längre gående fulländning, varför man kan säga, att man med detta förslag om tilläggsmandat i själva verket endast är inne på en halvmesyr.

Jag kan icke förstå annat än att man i detta fall gör riktigast, om man bifaller utskottets hemställan, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Herr von Geijer: Endast några få ord till repliker.

Herr Almkvist yttrade, att de i motionen framförda förslagen skulle vara endast exempel och att det fanns andra vägar. Då kan jag fråga: varför har motionären icke antytt dem? Ty det är alltid en god princip och har varit en gammal god regel, som följts i riksdagen, att icke skriva till Kungl. Maj:t utan att på samma gång angiva, i vilken riktning man vill, att förändringen skall gå. Det finnes visserligen en väg angiven, nämligen att göra hela riket till en enda valkrets, men den vägen vill man icke gå.

Herr Ekman polemiserade mot den uppfattning, som jag gjorde mig till målsman för, nämligen att den föreslagna utredningen skulle mekanisera valen och öka valbossarnas inflytande. Jag vill i detta hänseende hänvisa till att skola vi gå utjämningsvägen, är det absolut oundvikligt med officiella listor.

Vad angår mitt tal om bondeförbunden i Skåne och Norrland, torde herr Ekman ha missförstått mig högst väsentligt. Jag satte i fråga om grunden för motionen var riktig, och om man kan säga, att ett parti å en ort har *rätt* att tillgodoräkna sig vissa överskottsroster, som å annan ort avgivits för ett liknamnt parti, och det var i det sammanhanget jag sade, att »Bondeförbundet» i Skåne icke behövde vara detsamma som »Bondeförbundet» i Norrland. Om jag icke missminner mig fällde jag följande yttrande i detta hänseende: Det är oriktigt, enligt min mening, att säga, att en sammanslutning, som till även tyrs antagit samma beteckning som en annan sammanslutning i en annan långt avlägsen landsdel, enbart därför skall ha rätt att tillgodoräkna sig den andra sammanslutningens överskottsroster.

Vidare sade herr Ekman, och jag förmodar, att herr Ekman ämnat gömma

Ang. rättvisare mandalfördelning vid andra-kammarval.
(Forts.)

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

det för att vid lämpligt tillfälle begagna sig därav, att vad vi nu hört från utskottets sida och från deras sida, som försvarat utskottets ståndpunkt, har från början till slut varit ett antiproportionalistiskt tal.

Ack herr Ekman! Sådant har man hört om dem, som verkligen omfattat proportionalismen redan från första stunden varje gång man förordat en viss måtta på området. Redan när kommittén tillsattes 1906, var den tvungen att mottaga en sådan kritik, liksom man även gång på gång hört sådant här i riksdagen. Jag kan erinra om ett uttryck, som en gång fälldes. Någon ärad talare sade, att om man antog proportionalismen, vore det detsamma som att släppa in räven i hönshuset; komme han bara in där, skulle han bita ihjäl allt vad som fanns. Det är således nödvändigt med en begränsning. För övrigt kan jag i detta hänseende hänvisa till vad den siste ärade talaren sade, som jag finner vara alldeles riktigt. Jag får tillägga, att proportionalismen kan vara bra på sitt sätt, men det bästa är det godas fiende. Vill herr Ekman emellertid använda ett sådant argument mot mig, som i tjuugu år försvarat proportionalismen, skall jag taga det med jämnmod, men det är en annan sak, som jag icke tager med lika stort jämnmod, och det är vad herr Ekman sist yttrade angående högerns hållning vid de stora reformernas genomförande. Vi få komma ihåg, att 1906 var icke tal om första kammaren, man tänkte då endast på andra kammaren. Utvecklingen medförde visserligen att man därefter kom att begära tillämpning av proportionellt valsätt även i avseende å första kammaren. Men 1905 var det icke tal om första kammaren. Mot detta förslag sedan det kommit fram gjorde högern icke något synnerligt starkt motstånd, vid samma riksdag som det framkom blev det antaget. I detta hänseende har jag rent samvete, då jag icke gjort något motstånd därvidlag.

Herr Åkerberg: Herr talman! Man bör ju inte tala om den snö, som föll i fjol, men då herr Ekman citerade vad jag yttrat vid ett föregående tillfälle, måste jag begära ordet för en replik.

Herr Ekman sade, att jag vid ett föregående tillfälle försvarat majoritetsvalen ur rättvisesynpunkt på det sättet, att jag framhållit, att, om valet också en gång utfölle till förmån för ett parti, som fick en massa överskottsmandat, så utjämnades detta därmed, att nästa gång ett annat parti finge dessa överskottsmandat. Huvudsaken vore att det icke bleve full rättvisa någon gång, utan att det slog över från den ena ytterligheten till den andra. Jag sade visserligen, att ett överskott den ena gången utjämnades genom att vallyckan en gång gav utslag till förmån för den ena och en annan gång för den andra parten. Men detta var icke min huvudmotivering, utan jag framhöll, att ett system med majoritetsval kan anordnas på helt annat sätt än det för närvarande är anordnat t. ex. i England. I England kan ju göras den lilla korrigeringen, att det fordras absolut majoritet, och då uppnås givetvis en större proportionell rättvisa. Men såsom herr Lyberg framhöll, kan man också kombinera systemet med tilläggsmandat, så att man på den vägen uppnår den fullständiga rättvisa, som det frisinnade partiet här gått in för. Och om det yrkande, som föreligger i reservationen, lämnade den vägen öppen, att man vid den blivande utredningen kunde taga sikte på ett system med majoritetsval, förenat med tilläggsmandat, hade jag för min del ingenting emot att yrka bifall till reservationen. Visserligen står i detta yrkande icke något om att tilläggsmandaten skola förbindas med proportionsval, men det talas icke heller om att denna utredning skall taga sikte på det större problemet om hela valsysteemets omläggning, och därför har jag tolkat det så, att det endast är fråga om att förbinda det *nuvarande* systemet med tilläggsmandat, och därför anser jag, att ett sådant beslut av riksdagen snarare skulle vara ägnat att förhindra den mera omfattande utredning, som jag vill åstadkomma, än att påskynda densamma.

Herr Ekman yttrade något annat, som jag måste säga ett par ord om. Han sade om det parti jag representerar, att det var första gången som våra intressen kommit i konflikt med rättvisan, eller något i den stilen. Det ser ut som en komplimang detta, att det verkligen skulle vara första gången det hänt under den långa tid partiet varit i verksamhet, att vi befunnit oss på det slutande planet. Men meningen var väl icke denna. Meningen var väl att framhålla, att för det parti jag representerar skulle motståndet mot tilläggsmandaten uteslutande bero på att vi ville bibehålla den orättvisa, som ligger däri, att vi vid senaste valet fingo nio mandat mer än vi hade rätt till i förhållande till vårt röstantal. Jag kan icke ansvara annat än för mig själv, men min tro är, att bland de många av oss, som motsätta sig denna förändring, har ingen gjort det av den anledningen, alldenstund vårt parti ju icke kan vara säkert på att i all framtid få behålla dessa överskottsmandat. Det är med proportionsvalen som med majoritetsvalen, att den ena gången blir utslaget till det ena partiets fördel och en annan gång till ett annat partis fördel. Visserligen är det en tendens hos proportionalismen, att det är de större partierna, som håva in vinsten, men det är icke absolut nödvändigt, att så sker, framför allt icke om utvecklingen går i den riktningen jag nämnde i mitt första anförande, att det nuvarande systemet tvingar fram sammanslutning mellan olika partier.

Jag måste också konstatera, att jag tolkade herr Reuterskiöld fel. Det var inte hans mening att de stora partierna skulle sluka upp de små, utan de små skulle äta upp de stora. Jag måste säga, att åtminstone det parti herr Reuterskiöld representerat under det senaste valet icke visat någon tendens att uppsluka partier vare sig åt höger eller vänster. För övrigt förefaller det mig, att vad som föresvävade herr Reuterskiöld skulle vara någon sorts sovjetsystem, liknande det, som praktiseras i Ryssland, så att olika kårer eller yrkesgrupper skulle välja var och en för sig. Det förefaller mig vara ett ganska äventyrligt program för en person, som i likhet med honom hör hemma i ett parti, med vilket han strängt taget icke har så många sociala och ekonomiska beröringspunkter. Om den kår han i själva verket representerar skulle välja tillsammans, förefaller det mig, som om representationen skulle smälta hop betydligt. För övrigt tror jag inte på det ryska systemet, som efter allt att döma sett sina bästa dagar även i Ryssland. Antagligt är, att man om ett eller annat år kommer att övergå till verklig demokrati även där.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Herr talman! Jag vill i anledning av herr Åkerbergs yttrande framhålla, att min tanke givetvis var att säga — jag är inte fullt säker på, att den kom riktigt till uttryck — att *i valrättshänseende* hade hittills det socialdemokratiska partiet enligt min uppfattning kunnat se sina krav och ståndpunkter sammanfalla med rättvisesynpunkten, under det att så nu icke är fallet.

Vad vidare herr Åkerberg liksom herr Lyberg beträffar, undrar jag, om de, när de säga, att de hysa mycket starka betänkligheter mot det föreliggande förslaget, d. v. s. mot en proportionalism, tillämpad ungefär på det sätt, som förslaget innebär, men däremot förorda en proportionalism i enmansvalkretsar, jag undrar, säger jag, om de riktigt tänkt igenom det problemet. Jag har funderat rätt mycket på det. Proportionalismen förutsätter, synes det, tillvaron av flera än två partier. En proportionalism med endast två partier förefaller mig tämligen obehövlig. Behovet av detta valsysteem sammanhänger enligt denna mening med ett flerpartisystem. Hur vill man då i enmansvalkretsar med flerpartifördelning tillgodose den proportionella rättvisans krav? Om man provar, hur det skall gå till vid enmansval och ställer sig på den ståndpunkten, att valet skall vara ett absolut flertalsval, där det kräves majoritet bland de röstande inom valkretsen — så att man inte in-

Ang. rättvisare mandutfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.

(Forts.)

skränker valet till en första omröstning, där man röstar på flera kandidater, varefter den, som fått det högsta röstetalet, förklaras vald — så kommer man ju fram till det sakförhållandet, att röster avgivna inom en krets ju komma att tillfalla och måste tillfalla vid den slutliga uppdelningen en kandidat, som varit uppställd i en annan valkrets. Detta, som man betecknat såsom huvudinvändningen mot förslaget om tilläggsmandat, förefaller mig omöjligt att undgå, när man skall proportionellt uppdelna mandaten vid ett val, där varje parti valkretsvis röstat på sin kandidat. Jag tror således, att om man vill gå fram på den vägen och likväl tillämpa proportionalism, så råkar man i minst lika stora svårigheter som vid en tillämpning av det nu föreslagna systemet. Man har att välja på ett system, som såvitt jag förstår, blir mera invecklat och mindre tilltalande än det i motionen föreslagna, eller också ett system, där det fordras absolut majoritet men där valresultatet slutligen kan bli sådant, att det långt ifrån motsvarar åsiktsställningen ute bland väljarna.

Det var emellertid inte egentligen för att säga detta jag begärde ordet, utan det skedde med anledning av herr Reuterskiölds fråga, varför jag ansåg det lämpligt att just nu framlägga mitt förslag. Jag tror nu inte alls på den utveckling, som herr Reuterskiöld talade om, nämligen att vi skulle komma därhän, att vid valen icke likhet i personlig åskådning skulle vara det sammanhållande bandet, utan enbart likhet i yrkeställning och yrkesintressen. Jag tror inte på den utvecklingen. Människorna äro faktiskt icke några sådana maskiner, att man kommer fram på den vägen. Och om jag tror, att så icke sker, och frågar mig, varför jag nu kommit med mitt förslag, vill jag svara, att det beror därpå, att vi nu ha prövat både vårt först antagna proportionella system och de ändringar, som vi antogo vid 1918 års riksdag, och funnit, att systemet, trots de åtgärder, som då vidtogos i utjämningsssyfte, icke tillgodoser den synpunkt man därmed ville tillgodose. Sedan man vunnit den erfarenheten, har det synts mig tiden vara inne att väcka förslag om ändring i detta avseende.

Herr Hansson, Gustav: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att giva några repliker till herr C. G. Ekman.

Herr Ekman påstod, att det socialdemokratiska partiet brustit, då det ställdes inför avgörandet i denna fråga, där det gällde att giva rättvisa åt de små. Jag skall icke vidare ingå härpå utan vill bara säga, att har det socialdemokratiska partiet icke större synder på sitt samvete, då kan det vara ganska lugnt.

Herr Ekman riktade vidare till mig en fråga. Jag hade talat om, att utjämningsmandaten skulle komma att verka i den riktningen, att deltagandet i valen skulle minskas, och han riktade till mig i anledning härav den frågan, huruvida icke den omständigheten, att en del valmän i en krets gingo fram till val utan utsikt att få ett mandat, även bara skulle verka i sådan riktning, att deltagandet i valet minskades. Jag vill då svara herr Ekman, att dessa ha alltid en förhoppning om att kunna ökas och bli flera, och med anledning härav skaffa sig ett mandat. Jag kommer ihåg, hur det var första tiden, då det parti jag tillhör gick till val i den valkrets, jag då var bosatt i. Vi hade icke några utsikter, vare sig vid det första eller de följande valen, att få in någon representant i riksdagen. Men vi hade den förhoppningen, att det skulle komma en dag, då vi skulle lyckas erövra ett mandat, och den dagen kom så småningom.

I mitt första anförande sade jag, att det finnes en gräns, som icke bör överskridas, och herr Ekman riktade en liten anmärkning mot detta. Jag vidhåller emellertid detta påstående. Jag anser, såsom jag förut sade, att om vi gå vidare på denna väg, d. v. s. skapa ytterligare proportionell rättvisa, stanna

vi icke, förrän vi kommit fram till riksvalkretsen, och då är efter mitt förmenande gärdet uppgivet.

Herr Ekman sade i förbigående även något om att en del personer kunna ju genom att gå över från ett litet parti till ett större skaffa sig möjligheter till framgång i det politiska livet. Han riktade, under det han sade detta, blicken på mig, och man kunde få den uppfattningen, att hans ord voro adresserade till mig. Jag har nu av herr Ekman fått upplysning om, att så icke var förhållandet, men då kanske mången likväl tror, att det var så, vill jag säga, att jag så länge jag varit med i det politiska livet, tillhört det socialdemokratiska partiet, och hade jag för övrigt gått över, exempelvis från de liberala till socialdemokraterna, så hade det icke varit något ont i det, ty, för att citera herr Lindhagen, »ett steg till vänster kan ju alltid försvaras».

Ang. rättvisare mandalfördelning vid andra-kammarval.
(Forts.)

Herr Ekman, Karl Johan: Jag ber om ursäkt, att jag vid denna sena timme söker göra gällande en annan Ekmansk uppfattning än den, som den ärade motionären gjort sig till talesman för.

Jag har alltid varit en anhängare av proportionalismen, och det är min livliga övertygelse, att densamma i sina stora drag innebär en djup rättvisa. Men lika övertygad är jag om, att det är ett missförstånd motionären gör sig skyldig till, då han uppfattar proportionalismen såsom huvudsakligen ett matematiskt problem. Det är nämligen icke varje speciell fråga eller varje liten meningsskiljaktighet, som ägnar sig såsom grundval för ett politiskt parti.

Nu ha de sakkunniga konstaterat, att det egentligen är mellanpartierna, som genom nuvarande anordning bli underrepresenterade, men, mina herrar, må vara, att dessa mellanpartier i viss mån bli underrepresenterade, jag vill dock erinra om, att i avseende å maktställning inom riksdagen äro de över hövan väl tillgodosedda. Det är ju ganska egendomligt, då man här i landet hyllar parlamentarismens idé, som ju innebär, att folkets flertal skall ha den avgörande politiska makten, att denna makt till väsentlig del skall ligga i händerna på ett minoritetsparti. Jag tycker herr Ekman bör vara ganska nöjd med den ställning, som han och hans parti intaga här i riksdagen. Men det finns andra, och till dem hör jag, som med oro se denna maktställning för ett minoritetsparti, som alls icke representerar de stora riktlinjerna för svenska folkets politiska utveckling. Ett bifall till motionen skulle blott ytterligare öka den rådande partisplittringen. Men vad vi behöva är icke en vidare splittring utan enighet och samförstånd, och därför, herr talman, tillåter jag mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wohlin: Då jag vid den kommande voteringen kommer att rösta för utskottets hemställan, beror det därpå, att jag alltid hyst en viss skepsis mot det proportionella valsystemet såsom sådant, vilket, då det infördes på sin tid, betraktades såsom en garanti för den dåvarande konservatismen. Man ville, att denna åtminstone i form av minoriteter skulle bli representerad inom de politiska församlingarna under ett tidsskede, då man förmodade att de radikala åsikterna skulle behärska det politiska livet. Jag har alltid trott, att den sunda konservatismen har en livskraft, som skall göra, att den alltmera vinner majoritetens av det svenska folket förtroende, och från dessa synpunkter har jag mången gång varit kritiskt stämd gentemot den förmenta konservativa garanti, som man trott skulle ligga i detta valsystem. Med denna utgångspunkt, åt vilken jag för övrigt tidigare givit uttryck, är det tydligt, att jag vid behandlingen av denna fråga har svårt att ansluta mig till ett förslag, som skulle ytterligare accentuera proportionalismens idé och som skulle så att säga driva den utöver den rimliga gränsen. Reservanternas förslag tror jag skulle medföra

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra kammarval.
(Forts.)

ökat inflytande för de politiska partiernas ledningar och för valmaskinerierna samt minska möjligheterna för personligheten att göra sig gällande. Dessa möjligheter äro redan under nuvarande förhållanden starkt kringskurna, och det är mig svårt att biträda en anordning, som ytterligare skulle föra utvecklingen i denna riktning. Jag håller före, att man vid bedömande av föreliggande fråga bör bortse från dagspolitiska synpunkter av varje slag och endast se till vad som enligt ens egen övertygelse bäst främjar en god och sund utveckling av det politiska livet här i landet, och från dessa synpunkter tror jag, herr talman, att det i förevarande fall, åtminstone enligt min uppfattning är klokare att ansluta sig till utskottets förslag, till vilket jag här yrkar bifall.

Herr förste vice talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar återtog av herr andre vice talmannen.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag tager till orda för tredje gången i denna fråga, men i anledning av något, som förekommit flera gånger under debatten, och som tydligt kom till uttryck i den siste talarens anförande, ber jag få fästa uppmärksamheten på en sak, och det är, att man här liksom släpper huvudsynpunkten med valen. Huvudsynpunkten är väl att realisera den folkliga självstyrelsens idé, d. v. s. att folket genom sina anvisningar om, huru riksledningen skall skötas därigenom också vill utöva ett direkt inflytande på sammansättningen av riksdagen. Om man icke släpper denna huvudsynpunkt, måste det vara av intresse att få valapparaten sådan, att genom densamma folkmeningen återspeglas i representationen på ett så litet felvisande sätt som möjligt.

Till min ärade namne vill jag säga, att om ett visst inflytande på den politik, som föres här i landet, kan utövas av mig och mina meningsfränder, beror det enligt min uppfattning därpå, att de meningar vi företräda visat sig så riktiga och sakligt starka, att man icke kunnat underlåta att i riksdagen följa dem. Och då är det fullständigt konsekvent, att jag vill ha dessa meningsriktningar så starkt och fylligt representerade i riksdagen som möjligt.

Herr Karl Johan Ekman förfar på ett annat sätt. På samma gång som han uttalar sig för stora partier, har han skilt sig från sitt eget parti och kalkylerar med att organisera ett nytt politiskt parti på icke politisk grund. Ett dylikt förfarande förefaller mig om något vara ägnat att skapa virrvarr i det politiska tänkandet.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr talman! Jag nödgas ännu en gång begära ordet. Jag har genom tillkännagivanden i pressen så tydligt som möjligt förklarat, att det icke på något sätt är min mening att försöka bilda ett nytt parti, utan jag vill — utan att vara bunden till något visst parti — söka verka för enhet och samförstånd mellan alla partier. Partisplittring ha vi nog av.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr andre vice talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr David Bergström m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergström, David*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Ang. rättvisare mandatfördelning vid andra-kammarval.
(Forts.)

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr David Bergström m. fl. vid utlåtandet afgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen, enligt av herr *Bergström, David*, jämte 17 av kammarens övriga ledamöter före voteringspropositionens godkännande framställd begäran, medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 35.

Vid omröstningen röstades

ja av herrar Lindley, Berglund, Stendahl, Thorberg, Hederstierna, von Sydow, Magnuson, Ljunglund, greve Lagerbjelke, herrar Reuterskiöld, Wahlmark, Hjalmar Hammarskjöld, Borell, Sjöblom, Sederholm, Åkerman, John Karlsson, Björkman, Bäck, Kobb, Oscar Olsson, Westman, Thulin, Albert Bergström, Karl Gustafsson, Karl Johan Ekman, Pauli, greve Spens, herrar Rooth, Larsén, Martin Svensson, Jeansson, Erik Anderson, Bodin, Boberg, Johan Nilsson i Kristianstad, Gustaf Nilsson, greve Wachtmeister, herrar Östergren, Adolf Dahl, Clemetson, Linder, von Geijer, Nils Anton Nilsson, Wohlin, Johan Nilsson i Malmö, Antonsson, Carl Johansson, Jönsson, Boman, Gustav Hansson, Hallin, Sigfrid Hansson, Widell, Sundberg, Sandegård, von Sneidern, Björnsson, Per Adolf Larsson, Ström, Vrang, Lundell, Strömberg, Georg Dahl, Sandén, Valfrid Eriksson, Lindgren, Örne, Åkerberg, Dalberg, Pers, Norling, Carl Eriksson, Jonas Andersson, Enhörning, Frändén, Luterkort och Rogberg; samt

nej av herrar Carl Gustaf Ekman, Fehr, von Stockenström, Karl Andersson, David Bergström, Oscar Ericson, Abrahamsson, Ljunggren, Bondeson, Rune, Elof Andersson, Leander, fröken Hesselgren, herrar Isak Svensson, Pettersson, Edward Larson, Ernst Svensson, August Johansson, Bergman, Ingeström, von Koch, Gottfrid Karlsson, Schedin, Åström, Per Andersson, Norin, Carl Carlsson, Kvarnzelius, Tjällgren, Johan Peter Johansson, Österström, Henrik Andersson, Rosén, Almkvist och Jonsson.

Herrar Per Gustafsson, Petrus Nilsson, Pålsson, Lindblad, Lyberg, Lindhagen och Asplund förklarade sig avstå från att rösta.

På framställning av herr andre vice talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Anmäldes och bordlades bevillningsutskottets betänkande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa inrikes postavgifter, ävensom väckt motion angående postbefordringsavgiften för vissa utgivarkorsband.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.11 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 13 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3.30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Upplästes två till kammaren inkomna ansökningar, som jämte därvid fogade läkarintyg voro så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till bilagda läkarintyg anhålles vördsamt om ledighet tills vidare från riksdagsgöromålen.

Stockholm den 12 april 1926.

Israel Holmgren.

Härmed intygas, att professor *Israel Holmgren* på grund av ledgångsreumatism tills vidare är förhindrad att delta i riksdagsarbetet.

Stockholm den 12 april 1926.

Emil Gjertz,
leg. läk.

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till vidfogade läkarintyg får jag vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet tillsvidare.

Stockholm den 13 april 1926.

Anders Elisson.

Att riksdagsmannen herr *Anders Elisson* på grund av njursjukdom med komplikationer är oförmögen att tillsvidare delta i riksdagsarbetet, intygas.

Stockholm den 13 april 1926.

Albert Grönberg,
leg. läkare.

På särskilda propositioner biföllos ifrågavarande ansökningar för de tider, de i åberopade läkarintygen omförmälda hindren varade.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående iståndsättande av fastigheten nr 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm m. m.;

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av motsedd brist i de för ämbetsbyggnaden i kvarteret Murmästaren anvisade medel;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i de för statslån till Limesforsen—Särna järnvägsaktiebolag föreskrivna villkor;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlönings- och pensionsförmåner för personal vid Kävlinge—Sjöbo järnväg, som vid statens övertagande av nämnda järnväg övergått i statens järnvägars tjänst;

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av viss del av statslån till Väderstad—Skänninge—Bränninge järnvägsaktiebolag;

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till statens bakteriologiska, rättskemiska och farmaceutiska laboratorier; samt

nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringsarbeten inom det s. k. Preisiska huset samt beredande av bostad för landshövdingen i Stockholms län m. m.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 142, till Konungen i anledning av väckta motioner om förlängt anstånd med ordnande av de i 31 och 33 §§ i lagen om fattigvården omförmälda anstalter.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets betänkande nr 36.

Interpellation ang. tillämpningen av den s. k. ensittarlagen.

Herr **Lindhagen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Bland de förbättringar i ensittarlagen, som av mig vid åtskilliga tillfällen framställt är det två som aldrig kunnat tillvinna sig något bifall nämligen *dels* ett övervägande av förrättningsmännens kompetens som är en fundamental fråga för lagens tillämpning i dess anda och *dels* ett inspekterande av lagens verkningar och beredande av omedelbara råd särskilt åt mindre bemedlade, som önska begagna sig av lagen.

Om än lagens tillämplighet blivit skäligen tillgodosedd i lagparagraferna, har däremot förenämnda underlåtenhet fortfarande visat sig i stor utsträckning äventyra lagens skäligen tillämpning. Någon omtanke om förrättningsmännens sociala medkänsla och benägenhet att söka giva den svagare parten hans rätt enligt lagen har icke på något sätt av statsmakterna gjorts gällande. Lantmätaren representerar dock i genomsnitt den högre ämbetsmannakåren och de båda skiftesgodemännen representera ensidigt jordägarintresset, som på de orterna står i strid med det intresse, vilket enligt lagen skall tillgodoses. Vidare står lägenhetsinnehavarna i stor utsträckning fortfarande hjälplösa inför lagens myckna juridik, sin egen medellöshet samt den dominerande makt, som jordägareintresset besitter genom den sympati det äger hos förrättningsmännen och de större resurser det har att föra sin talan och kunna påverka även värderingarna. Åtskilligt inrapporteras därom från orterna. Mången förfrågan från småfolk som ingår till mig vittnar också om deras totala rådlöshet ännu i den förevarande angelägenheten.

Det gäller således fortfarande att åtskilligt bör göras från det allmännas sida att möjliggöra en lösenförrättning för dem som sakna insikt och medel för att med kraft föra sin talan mot övermakten.

Enligt mig tillhandakomna handlingar, avsända av en neutral församlingsbo, som upprörts över orätten, kan det till och med gå så långt, att förrätt-

ningsmännen icke respektera icke ens lagens bokstav, åtminstone icke i Småland. Enligt protokollet över förrättningen förklarade förrättningsmännen lösningsrätt icke kunna äga rum, därför att nyttjanderätten till jordområdet måste anses förverkad genom uppsägning av kontraktet. Denna sak skall enligt lagen gå till domstol och jordägaren hade icke heller så styrkt den bestridda invändningen, att den kunde föranleda en hänvisning till domstol på sätt lagen föreskriver. Några dagar före förrättningen skulle den ena skiftesgodemannen till min sagesman hava yttrat: »Inte skall man hjälpa sådana där människor som jordägaren vill ha bort.» Då härtill genmältes, att de fattiga lägenhetshavarna med flera små barn hade både lagen och den moraliska rätten på sin sida svarade skiftesgodemannen: »Då måtte det allt vara en bra dum lag.»

I fiskläget Mölle exempelvis, där genom tidigare ändring i ensittarlagen omsider möjliggjordes avlösning, blevo löseskillingarna till Krapperups fideikommiss så stora att fem procents ränta därå kommit att uppgå till ända tre gånger de förut till fideikommisset erlagda arrendebeloppen. Detta gällde expropriation verkställt av samhället självt enligt expropriationslagen. Att expropriationsnämnden icke tagit hänsyn till 100 § av nämnda lag om att markförbättring m. m. ej skola betalas av lägenhetshavaren, anses vara uppenbart. Nämnden har ej heller vare sig i sitt protokoll eller i sitt beslut uttalat, att den tagit dylik hänsyn.

På liknande sätt tillgår det ofta vid avlösning enligt ensittarlagen såväl från Krapperups fideikommiss som angränsande fideikommiss. Ett mycket stort antal friköpningar enligt den senaste ensittarlagen förestår nu där nere och det klagas över att även veterligen i vissa fall jordägarens representant är »i utomordentligt livlig verksamhet för att dyrka upp prisen».

I många fall förstå eller våga ej lägenhetshavarna att anlita lösningsförfarandet. De vända sig då i stället till godsherrn i mycket underdåniga skrivelser, därvid de smickrande hans högsinhet nalkas honom underdånigt på sina knän med en vördsam bön att förunnas nåden att få inlösa sina tomter. Jag har varit i tillfälle att läsa ett dylikt medeltida dokument.

Det hemställes alltså om kammarens tillstånd att få till justitieministern framställa följande frågor:

1) Anser ej regeringen det nödvändigt att på något effektivt sätt inspektera verkningarna av den sista ensittarlagen.

2) Är regeringen beredd att genom förslag till ändringar i nämnda lag eller med de medel som eljest stå till buds bereda lägenhetshavarna omedelbar hjälp till igångsättande av förrättningar och möjlighet att föra verkningfull talan vid desamma emot godtycke och utplundring utan iakttagande av lagens anda eller ens till dess uttryckliga föreskrifter.

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågakvarande spörsmål finge framställas.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr **Wohlin**, som yttrade: Skånes betodlares centralförening har den 8 dennes förklarat sig beredd att antaga en uppgörelse i betfrågan, innebärande, bland annat, att priset för 100 kg. 16-procentiga sockerbeter skulle utgå med 7 gånger sockerpriset för K 5 (krossmelis) med avdrag av 4 % grosshandelsrabatt, dock med ett minimipris av 2 kr. 80 öre; därtill skulle tillägg för sockerhalt utöver 16 % utgå med 1 öre för $\frac{1}{10}$ % socker. Vissa förutsättningar hava angivits för dessa prisvillkor.

Den av Kungl. Maj:t tillsatta medlingskommissionen i betfrågan har därefter ånyo sammanträtt och haft överläggningar med Svenska sockerfabriksak-

Interpellation ang. tillämpningen av den s. k. ensittarlagen.

(Forts.)

Interpellation ang. ifrågasatt statsingripande för sockerbetsodlingens tryggande.

Interpellation ang. ifrågasatt statsingripande för sockerbetsodlingens tryggande.
(Forts.)

tiebolagets representanter, och i en officiellt meddelad kommuniké har kommissionen den 12 dennes redogjort jämväl för sockerbolagets ståndpunkt, innebärande, bland annat, ett erbjudet minimipris av 2 kr. 30 öre.

Betodlarna och sockerbolaget synas båda hava sträckt sig så långt i sina erbjudanden, som de med hänsyn till marknadens läge och till sina berättigade intressen kunnat, och någon uppgörelse synes icke vara möjlig utan ett statsingripande i en eller annan form, varigenom en brygga slås mellan parternas ståndpunkter.

Just nu har det kommit till allmänhetens kännedom, att regeringen icke ämnar vidtaga någon åtgärd i syfte att genom ett statsingripande säkerställa årets betodling i den omfattning, som detta kunde hava varit möjligt.

Betodlingens utomordentligt stora betydelse för olika grenar av vårt näringsliv, och den överhängande risken för dess nedläggande eller reduktion till ett minimum gör ställningen mycket bekymmersam. Även med hänsyn till den arbetslöshet och de minskade arbetsförtjänster för ett stort antal personer, som blir en följd av betodlingens nedläggande, hade man i det längsta hoppats, att regeringen efter nu slutförda förhandlingar mellan parterna hade tagit initiativ och föreslagit riksdagen lämplig åtgärd för odlingens tryggande.

Då det är av vikt att, när någon regeringsåtgärd nu icke kommer att vidtagas, med hänsyn till ett efterföljande års sannolikt förnyade riksdagsbehandling av spörsmålet om betodlingen, erhålla upplysning om jordbruksministerns motiv för sin ståndpunkt, anhåller jag härmed om första kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet rikta följande fråga:

Vilka skäl hava varit för herr statsrådet bestämmande vid beslutet att icke tillstyrka Kungl. Maj:ts att framlägga proposition för riksdagen med förslag till åtgärd för betodlingens tryggande?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Herr *Nilsson, Alexander*, avlämnade en av honom och herr *Gustafsson, Per*, undertecknad motion, nr 304, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av brännvin, m. m.

Motionen hänvisades till bevillningsutskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.48 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.